

NORDLANDSFORSKNING
NORDLÁNDA DUTKAM

Samisk i barnehagen?

Ei evaluering av Sametingets
tilskuddsordning til barnehager

Marit Solstad
Ingvild Nylund

NF rapport nr.: 2/2015
ISBN nr: 978-82-7321-658-8
ISSN nr: 0805-4460

NORDLANDSFORSKNING
NORDLÁNDA DUTKAM

SAMISK I BARNEHAGEN?

**EI EVALUERING AV SAMETINGETS TILSKUDDSDORDNING TIL
BARNEHAGER**

Publisert: Mai 2015

Skrevet av:

Marit Solstad

Ingvild Nylund

NF rapport nr: 2/2015

ISBN nr: 978-82-7321-658-8

ISSN-nr: 0805-4460

NORDLANDSFORSKNING

NORDLÁNDA DUTKAM

Rapport

TITTEL: Samisk i barnehagen: Ei evaluering av Sametingets tilskuddsordning til barnehager	OFF.TILGJENGELIG: JA	NF-RAPPORT NR: 2/2015
FORFATTERE: Marit Solstad Ingvild Nylund	PROSJEKTANSVARLIG (SIGN): Marit Solstad FORSKNINGSLEDER: Hege Gjertsen	
PROSJEKT: Evaluering av Sametingets tilskuddsordning til barnehager	OPPDRAKSGIVER: Sametinget OPPDRAKSGIVERS REFERANSE: Marianne Storjord	
SAMMENDRAG: Rapporten gir ei framstilling av samspillet mellom barnehagenes indre og ytre forutsetninger for å gi samiske barn et barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur og som styrker deres samiske identitet og språkutvikling. Den viser store variasjoner i barnas språkstøtte og de samiske språkenes styrke rundt om i lokalmiljøene. Mange barnehager fungerer som det vi har kalt tospråksbarnehager, dvs. at de voksne snakker samisk, mens barna i stor grad bruker norsk som kommunikasjonsspråk. Basert på evalueringa anbefales Sametinget å opprette et behovsstyrt tilskudd for å styrke språkarbeidet i barnehager der språkstøtten i barnas omgivelser er svak. Dette vil være et viktig bidrag til språklig revitalisering, samtidig som et felles grunntilskudd kan sikre rammer for god kulturformidling. For samiske barn i norske barnehager, vil en viss oppmyking i kriteriene for å få tilskudd kunne gi flere barn et språkopplæringstilbud.	EMNEORD: Barnehage, samisk språk, språkrevitalisering, språkreir, samisk kultur, tilskuddsevaluering. KEYWORDS: Nursery school/pre-school, Sami language, Sami culture, language nest, language revitalisation, grant evaluation.	
<i>Andre rapporter innenfor samme forskningsprosjekt/program ved Nordlandsforskning</i>	ANTALL SIDER: 112	SALGSPRIS: 150,00

FORORD

Rapporten som nå legges fram, er utført for Sametinget gjennom et samarbeid mellom forskere ved Nordlandsforskning og Norut Alta. Marit Solstad ved Nordlandsforskning har vært prosjektleder, mens Ingvild Nylund har deltatt fra Norut Alta.

Sametinget forvalter ei tilskuddsordning for barnehager med samiske barn. Hensikten med ordninga er at barnehager skal bli satt økonomisk i stand til å gi et tilbud som i større grad enn det som ellers ville vært mulig, fremmer barnas utvikling av samisk språk og identitet. For å kunne gjøre vurderinger angående hensiktsmessigheten av dagens forvaltning av tilskuddsordningen, har det vært viktig å se på tilskuddenes funksjon i forhold til de ulike forutsetningene de samiske barnehagene drives under.

Rapporten bygger derfor på et utstrakt feltarbeid der forskerne har besøkt hele 20 barnehager og gjennomført telefonintervju med noen flere. Vi er takknemlige for den fine måten barnehagene har tatt i mot oss på. Vi vet at hverdagene i barnehagen er travle og setter derfor pris på at styrere og andre ansatte har satt av tid til å snakke med oss. Det har også vært helt avgjørende for oss at barnehagene har samarbeidet ved å rekruttere foresatte som har vært villige til å avsette tid til en prat med oss i en leverings- eller hentesituasjon. Foresattes deltakelse har bidratt til å gi oss et mer fullstendig materiale der flere perspektiver gjøres gjeldende.

En del steder i rapporten skulle vi gjerne ha referert mer presist, men av personvern hensyn har vi måttet ty til mer runde formuleringer. Dette kan gjøre lesinga noe mer «utflytende», men med barnehager i små miljøer, har vi funnet det best slik. Vi vil også gjøre oppmerksom på at illustrasjonene i teksten ikke er knyttet direkte til teksten der de står. Det er gitt tillatelse fra de aktuelle barnehagene og fra andre rettighetshavende til bruk av bildene. Vi håper at de som har bidratt i arbeidet vårt opplever at rapporten reflekterer den hverdagen som de har beskrevet for oss med hensyn til samspillet mellom tilskudd, aktivitet og behov, og at oppdragsgiver finner rapporten nyttig i sitt videre arbeid for å støtte samiske barns barnehagetilbud. Vi vil også takke Jorun Winther for tillatelse til bruk av bildet på forsiden.

Bodø/Alta, mai 2015.

Innhold

FORORD	1
SAMMENDRAG	5
SUMMARY	11
1 BAKGRUNN, FORMÅL OG DATAGRUNNLAG	15
1.1 BAKGRUNN.....	15
1.2 SAMISKE BARNES RETTIGHETER.....	17
1.3 TOLKING AV OPPDRAGET	18
1.4 PROBLEMSTILLINGER	21
1.5 METODE	22
1.6 RAPPORTENS VIDERE GANG.....	24
2 OVERSIKTSANALYSE AV TILSKUDDSDORDNINGA.....	26
2.1 RETTEN TIL ET SAMISK BARNEHAGETILBUD.....	26
2.2 SAMETINGETS TILSKUDDSDORDNING.....	27
2.2.1 Tildelingskriterier og mål for tilskuddsordningen.....	27
2.2.2 om tilskudd til samisk barnehage/avdeling:	29
2.2.3 Om tilskudd til samiskopplæring for samiske barn i norsk barnehage:.....	30
2.2.4 Om Tilskudd til prosjekter og utviklingsarbeid:	30
2.2.5 Tilskudd til pedagogisk materiell.....	31
2.3 SAMETINGETS BEHANDLING AV SØKNADER OG RAPPORTER.....	31
2.4 OVERSIKT OVER TILSKUDDSTILDELING I PERIODEN 2011-2013	31
2.5 ANDRE TILBUD FRA SAMETINGET.....	35
2.6 SAMETINGETS VURDERING AV TILSKUDDSDORDNINGEN TIL BARNEHAGER	35
3 LIVET I BARNEHAGEN	37
3.1 EN KATEGORISERING AV BARNEHAGENE.....	37
3.2 SAMISKDOMINANTE BARNEHAGER.....	39
3.2.1 <i>Beskrivelse av barnehagenes ytre forutsetninger og barnas språkbruk</i>	39
3.2.2 <i>Ansattes språkkompetanse</i>	40
3.2.3 <i>Språkarbeid</i>	41
3.2.4 <i>Samisk innhold</i>	42
3.3 TOSPRÅKSBARNEHAGER	44
3.3.1 <i>Beskrivelse av tospråksbarnehagene</i>	44
3.3.2 <i>Ansattes språkkompetanse</i>	46
3.3.3 <i>Språkarbeid</i>	50
3.3.4 <i>Samisk innhold – kultur og språk</i>	54
3.4 NORSKDOMINANTE BARNEHAGER	56
3.4.1 <i>Beskrivelse av de norskdominante barnehagene</i>	57
3.4.2 <i>Ansattes språkkompetanse</i>	58
3.4.3 <i>Språkarbeid</i>	60
3.4.4 <i>Samisk innhold</i>	62
3.5 OPPSUMMERING	64
4 TILSKUDD OG ERFARING MED BRUK	66
4.1 TILSKUDD TIL SAMISK BARNEHAGE/SAMISK AVDELING	67
4.1.1 <i>Sammendrag om bruk av særtilskuddet</i>	67
4.1.2 <i>Erfaringer med forvaltninga av særtilskuddet</i>	70
4.2 BRUK OG ERFARINGER MED TILSKUDD TIL SAMISK SPRÅKOPPLÆRING	72
4.3 TILSKUDD TIL PROSJEKTER OG UTVIKLINGSARBEID – BRUK OG ERFARINGER	73
4.4 TILSKUDD TIL PEDAGOGISK MATERIELL, LEKER OG LÆRINGSRESSURSER	76
4.5 ANNEN STØTTE.....	77
4.5.1 <i>Støtte fra kommunen</i>	77
4.5.2 <i>Relasjon til språksentre</i>	79

4.5.3	Støtte fra fylkesmannen og Fylkeskommunen	80
4.6	SAMSPILL MELLOM TILSKUDDENE?	81
5	DILEMMAER OG DISKUSJONER	83
5.1	ER "DET SAMME" LIKEVERDIG?	84
5.2	INNTAK OG SKJERMING.....	87
5.3	HVA MED DE SOM IKKE FÅR?	92
5.4	HVEM ER SAMISKSPRÅKLIG?.....	93
5.5	KULTUR UTEN SPRÅK?.....	94
5.6	OPPSUMMERING	95
6	FORSLAG TIL ENDRINGER I TILSKUDDSDORDNINGA	98
6.1	GRUNNTILSKUDD TIL SAMISK BARNEHAGE	100
6.2	FORSLAG OM BEHOVSPRØVD TILSKUDD TIL SPRÅKARBEIDER.....	101
6.3	TILSKUDD TIL SAMISK SPRÅKOPPLÆRING I NORSKE BARNEHAGER.....	103
6.4	TILSKUDD TIL PROSJEKT OG UTVIKLINGSARBEID.....	104
6.5	TILSKUDD TIL PEDAGOGISK MATERIELL, LEKER OG LÆRINGSRESSURSER.	105
6.6	ANDRE FORSLAG	106
6.7	AVSLUTNING; EN STØRRE POTT, ELLER BARE EN NY FORDELING?.....	107
	REFERANSER	108
	VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE	110

Tabellliste

Tabell 1	Oversikt over antall informanter fordelt på barnehagens type samiske tilbud og informantgrupper....	23
Tabell 2	Oversikt over tilskuddene som inngår i Sametingets tilskuddsordning til barnehager	28
Tabell 3	viser fordeling av Sametingets tilskudd til samiske barnehager og samisk avdeling i norske barnehager fordelt på fylke i tidsperioden 2011-2013. I NOK. (Kilde: Sametinget)	32
Tabell 4	viser fordeling av Sametingets tilskudd til språkopplæring i norske barnehager fordelt på fylke i tidsperioden 2011-2013. I NOK. (Kilde Sametinget)	33
Tabell 5	viser fordelingen av antall barnehager som har mottatt de ulike tilskuddstypene i perioden 2011-2013. (Kilde Sametinget).....	33
Tabell 6	viser antall barn som går i samisk barnehage/avdeling fordelt på barnehagens driftsspråk i perioden 2011-2013. Kilde Sametinget	34
Tabell 7	viser antall barn i norsk barnehage som får samisk språkopplæring fordelt på geografiske områder i perioden 2011-2013. I siste rad står N for nordsamisk, L for lulesamisk og S for sørsamisk. (Kilde: Sametinget)	34
Tabell 8	Barnehager fordelt etter helhetlig vurdering av språksituasjonen i barnegruppa – hjemme/i barnets miljø.	38
Tabell 9	Samisk opplæring for respondentenes barn etter språknivå (ingen, andrespråk og førstespråk) og skoletrinn. Prosent viser andel av respondentenes barn som får opplæring i samisk fordelt på opplæringstrinn. (Tabell 28, s. 175 i Solstad et al. 2012)	92
Tabell 10	Forslag til ei justering av Sametingets tilskuddsordning til barnehager. En oversiktlig presentasjon av anbefalte tilskudd.	99

Figurliste

Figur 1	Modell av evalueringas forskningsdesign	20
Figur 2	Synliggjøring av det samiske. Kunstverk ved Ann Synnøve Stiberg og gardiner sydd i barnehagen.....	40
Figur 3	Barn i reindrifta. Kilde: Sametinget.	43
Figur 4	Kultur knyttet til fiskeri er ofte et viktig element i lokal kulturformidling	46
Figur 5	Natur og tradisjonell kunnskap	50
Figur 6	Kofter er populære.....	55
Figur 7	Eksempel på samiske leker: Reinsdyr.....	58
Figur 8	Åtteårstidskalenderen. Kilde: Sametinget.....	62

Figur 9 Barnehagens organisering. Indre forutsetninger.	65
Figur 10 Eksempler på samiske leker.	69
Figur 11 Eksempel på duodjarbeid.	71
Figur 12 Gammer og lavvoer gir barna en samisk språkarena, synliggjør det samiske og er god og ha når været ikke er på sitt beste.	75
Figur 13 «Likhet betyr ikke rettferdighet.»	85

SAMMENDRAG

Denne rapporten er resultatet av ei evaluering av Sametingets tilskuddsordning for barnehager. Den er utført på oppdrag fra Sametinget for å danne grunnlag for framtidig forvaltning av tilskuddsordninga. I dag består ordninga av fem ulike tilskudd som beskrives nærmere i kap. 2 som også presenterer noen oversikter over tildelinger. Tilskudd til samisk barnehage og til samisk avdeling i norsk barnehage gis begge ut fra antall samiske avdelinger der drifta bygger på samisk språk og kultur samt antall ansatte. Det tredje tilskuddet gis til språkopplæring for samiske barn i norske barnehager. Barnehager som får et av disse tilskuddene kan også søke om tilskudd til prosjekt- og utviklingsarbeid, mens barnehager og forlag/fagmiljø i fellesskap kan søke på tilskudd til utvikling av pedagogisk materiell, leker og læringsressurser.

Datatilfang og problemstillinger

Samiske barnehager/avdelinger drifter under svært ulike forhold. I denne evalueringa har det derfor vært vesentlig å få tak på hvordan tilskuddene virker på ulike steder i landet, innafor ulike språkområder og for barnehager som rekrutterer barn med svært ulik samisk språkstøtte i hjemmet. Det samme gjelder barnehager som gir språkopplæring. Rapporten bygger derfor på et bredt datatilfang der vi har gjort feltarbeid i 20 barnehager og gjennomført telefonintervju i tre barnehager. Vi har intervjuet 20 styrere, 25 andre barnehageansatte, 24 foreldre og fem barnehageeiere. Til sammen har vi derfor fått et godt bilde på hverdagen i barnehagene og hvordan tilskuddene innvirker på denne.

Sametingets ønske er å bruke tilskuddene mest mulig hensiktsmessig for å gi samiske barn et konsistent og kvalitativt godt barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur. I denne evalueringa har vi tatt utgangspunkt i fire spørsmål som vi mener gir grunnlag for å kunne besvare den femte og siste problemstillinga, dvs. å komme med anbefalinger for den videre forvaltninga av tilskuddsordninga. Spørsmålene er som følger:

1. Hvordan forvalter Sametinget tilskuddsordninga til barnehager?
2. Hvordan organiseres og gjennomføres det samiske tilbudet i barnehagen?
3. Hva slags språkstøtte/miljø har barna utafor barnehagen?
4. Fører barnehagetilbudet barnehagene med tilskudd fra Sametinget gir, til at samiske barn tilegner seg, bevarer og utvikler sitt samiske språk og sin kultur i barnehagen?
5. Hvordan kan Sametinget forbedre tilskuddsordninga til barnehager for å sikre en best mulig og målrettet utnyttelse av tilskuddet med henblikk på å gi samiske barn et mest mulig likeverdig barnehagetilbud?

Empiri

Basert på innhentet empiri redegjør vi i kapittel 3 for hvordan livet i barnehagene fortøner seg. Her kommer det tydelig fram hvordan barnehagens ytre og indre forutsetninger spiller sammen og påvirker i hvilken grad barnehagen oppnår å gi samiske barn et tilbud som gjør at de tilegner seg samisk språk og identitet. Vi velger å gjengi tabell 8 fra kap. 3.1 her, da vi mener den gir en god og oversiktlig framstilling av våre funn. Tabellen bygger på en kategorisering av de barnehagene som gir et samisktilbud ut fra det samiske språkets stilling, særlig blant barna, noe som naturlig nok henger sammen med de nevnte forutsetningene. I de samiskdominante barnehagene er barnehagens interne forutsetninger i form av de ansattes språk og kulturkompetanse svært god, og de fleste av barna har god språkstøtte fra

hjemmet og i mange tilfeller også i lokalmiljøet. Her er samisk barnas dominante språk i all type samhandling.

Kategori	Ytre forutsetninger		Interne forutsetninger	"Resultat"
Barnehage	Lokalmiljøet	Hjemmet	Ansatte	Barnas språk
Samisk-dominante barnehager Samiske barnehager	Samisk har alltid dominert/ barn tett tilknytning til samiskspråklig miljø	Samisk felles hjemmespråk, eller kommunikasjons-språk med én av foreldrene. Få norsk hjemme.	Stort sett samisk som førstespråk	Barna snakker samisk
To-språks barnehager Samiske barnehager Samiske avdelinger	Mer eller noe mindre fornorsket miljø. Norsk miljø, med innflyttere. Ulik grad av revitalisering Mange steder økt synlighet og interesse for det samiske.	Få fra reint samiskspråklige hjem, mange fra tospråklige hjem, flere og flere fra hjem som kanskje forstår, men ikke snakker samisk, eller fra hjem uten noe samiskspråklig kompetanse. Ulik tilgang til besteforeldre/andre som snakker samisk. Samisk mer fremtredende i noen lokalmiljø og helt fraværende i andre.	Alle / flere samiskspråklige. Mange samiskspråklige uten førstespråks-kompetanse. Usikkerhet i bruk. Vanskelig rekruttering.	Barna snakker norsk og samisk Barna forstår samisk, men snakker lite
Norsk-dominante barnehager Samiske avdelinger Språk-opplæring i norske barnehager	Norskdominerte lokalmiljø der samisk også høres lite blant samer	Barn fra norskspråklige hjem. Noen har mor/far som har lært samisk. Enkeltbarn med eller uten samisk hjemme.	Én eller to har lært litt samisk. Perioder uten språk-kompetanse. Samisk språk-arbeider med få timer i barne-hagen	Enkeltbarn kan snakke samisk med voksen

I motsatt ende har vi barnehager som vi har kategorisert som norskdominante. Det er naturlig at norsk dominerer i barnehager som har et begrenset språkopplæringstilbud for én eller noen samiske barn. Men en del samiske avdelinger sliter også med rekruttering av

ansatte med språkkompetanse, slik at ansatte i liten grad bruker samisk. Halvparten av barnehagene som vi besøkte er i tabellen kategorisert som tospråksbarnehager. Dette begrepet må ikke forveksles med tospråklighetsbarnehager som har opplæring i to språk som mål. Det viser i stedet til at det er to språk som brukes til daglig i barnehagen. Personalet snakker samisk, mens barna snakker norsk. Det er viktig å påpeke at overgangen mellom kategoriene er glidende. I noen tospråksbarnehager behersker hele personalet samisk språk fullt ut. Selv om mange barn ikke har samisk som felles hjemmespråk, har mange tilgang til noe samisk i hjemmet og i lokalmiljøet. Her vil barn til tider kunne leke på samisk, ikke minst dersom det tilrettelegges naturlige språkarenaer knyttet til en samisk virkelighet. I andre barnehager har nesten ingen av barna noen som snakker samisk til seg hjemme, og om de har det, så hører de kanskje ikke noe samisk andre steder rundt seg. Disse barnehagene befinner seg i områder der fornorskingsprosessen har virket sterkere, noe som også medfører at flere av de ansatte kanskje ikke behersker samisk fullt ut. Selv om driftsspråket i barnehagen i prinsippet er samisk, blir det ofte til at ansatte bruker en del norsk seg i mellom, med foreldre og til dels med barna. Likevel oppnår barnehagene i denne kategorien stort sett at barna forstår samisk og kan svare litt på samisk, men i de fleste tilfellene forblir norsk barnas felles språk.

Det samiske innholdet i barnehagen

Alle de samiske barnehagene og avdelingene jobber for å gi barna et samisk innhold i barnehagen. Tilskuddet som gis per avdeling er etter dagens ordning, det samme uansett om barnehagen ligger i Karasjok, Kåfjord, Tromsø, Tysfjord, Snåsa eller Oslo. Det er ikke vanskelig å forstå at det er lettere å få til et godt samisktilbud noen steder enn andre. Barnehagene bruker midlene til mange av de samme tingene, men det er et tydelig funn at mer midler går direkte til språktiltak der språksituasjonen er mer truet, enn der samisk språk står sterkere. Alle barnehagene pekte imidlertid på at det å skape en samisk arena var veldig viktig i språkarbeidet. I de samiskdominante barnehagene dreier dette seg mye om å gi barna «samiske erfaringer» som gir dem innsikt og tilhørighet i kulturen og som i språklig sammenheng er viktige for å utvide ordforrådet. Tilskuddsmidlene ble i slike barnehager brukt til å gi barna mange flotte tilbud som besøk til reingjerdet ved slakting og merking, ulike typer fisketurer, innleie av ressurspersoner som kunne gjennomføre spennende prosjekter med barna for eksempel innen duodji, joik, arbeid med sennagress osv.

I tospråksbarnehagene var de også opptatt av å gi barna denne type opplevelser. Ute i naturen, i lavvoen og i båten, får barna en arena som er tydelig samisk. De ansatte i barnehagene forteller at det da er lettere å få barna til å uttrykke seg mer ved hjelp av samisk. Samtidig ser vi at disse barnehagene prioriterer å bruke store deler og til dels hele tilskuddet som de får, til å ansette en språkarbeider på toppen av ordinær bemanning. De argumenterer med at språklæringa krever nær kontakt med barna, og gjerne med bare et eller noen få barn av gangen. I ordinær stilling er hverdagen slik at personalet ikke har kapasitet til å gi barna tilstrekkelig tett oppfølging til virkelig å jobbe med språket, og ofte vil én eller noen av de ansatte ha mangelfull språkkompetanse. Derfor mener de det er helt nødvendig å ha inne en ekstra språkressurs, en person som er en sterk språkbruker og kulturbærer og som kan jobbe systematisk med språket til barna samt støtte de ansattes egen språkutvikling.

I barnehager med lite intern språk- og kulturkompetanse, så vi at interesse og engasjement kunne bety mye. Ansatte, som ikke nødvendigvis selv er samiske, men som har tatt språkkurs og ønsker å bidra til å skape et samisktilbud, kan gjøre mye for å støtte barns språkutvikling og interesse. Noen barnehager innafor kategorien norskdominante var flinke på synliggjøring av det samiske med leker og symboler, bilder og merkelapper på ulike ting på samisk. Noen steder fulgte andre til en viss grad opp ved å bruke samisk i forbindelse med rutinesituasjoner som skifting, ved matbordet, til å hilse osv., i tillegg til å bruke samiske sanger og regler. Andre steder kunne de ha en del samiskkompetanse, men holdninga i lokalmiljøet og kanskje tradisjonen i barnehagen eller holdninger hos ansatte selv, kan gjøre at de bruker samisk langt mindre enn de kunne ha gjort.

Et interessant funn er at nesten alle barnehagene rapporterte om mer positive holdninger til det samiske og økt interesse for samisk språk og kultur lokalt. En del barnehager er likevel litt forsiktige i sin bruk av samisk i redsel for å få foreldre mot seg. Dette bør selvsagt ikke være tilfelle i samiske barnehager/avdelinger, men det er likevel en virkelighet noen steder som det må jobbes med.

Forvaltninga av tilskuddsordningen

I kap. 4 framkommer det at barnehagene er jevnt over fornøyde med tilskuddsordninga. De samiske barnehagene/avdelingene er veldig positive til at de står relativt fritt til å disponere tilskuddsmidlene. Det gir rom for aktiviteter de ellers ikke kunne fått til og som bidrar til at barna får oppleve flere sider av samisk kultur og ta del i praktiske arbeidsprosesser. Slik det kommer fram i kap. 3, er alle enige om at slike aktiviteter også har en språklig funksjon, og de fleste barnehagene bruker nok aktivitetene bevisst i språkarbeidet sitt. For barnehager der foreldrene i liten grad snakker samisk og barnehagen har som mål å bidra til at barn tar tilbake et språk som foreldrene har mistet, er utfordringene større. Her opplever barnehagene at tilskuddet til barnehagen ikke strekker til for å finansiere den ekstra språkressursen som de mener er nødvendig for å oppnå at barna lærer seg samisk.

De samiske barnehagene/avdelingene søker gjerne tilskudd til prosjekt- og utviklingsarbeid for å fylle opp ei stilling som språkarbeider med utviklingsarbeid. Prosjektmidlene brukes også til andre typer språkprosjekt inkludert utvikling og produksjon av for eksempel apper eller språkkurs for foreldre. Støtte til opparbeiding av språkarenaer i form av en gamme eller lavvo er også viktig for barnehagene.

Tilskudd til språkopplæring i norsk barnehage gis per definisjon til å hente inn en språkressurs. Problemet er imidlertid at det ofte er vanskelig å få tak i noen som vil ta på seg jobben. Her pekes det på at en midlertidig deltidsstilling og lav betaling gjør at samiskspråklige ressurspersoner heller søker seg til skolen eller andre jobber.

Mange barnehager mener saksbehandlingstida til Sametinget er i lengste laget. Hovedproblemet som tas opp er imidlertid at tilsagn om tilskudd kommer svært langt ut på våren, mens midlene skal brukes opp i løpet av kalenderåret. Dette kan være problematisk i forhold til å komme i gang med prosjekt og gjennomføre aktiviteter, men det er verst der barnehagene bruker midlene til å ansette en språkarbeider. De må dermed forskuttere lønn for denne personen hele vårsemesteret. Ellers er barnehagene nokså samstemte om at søknads- og rapporteringsrutinene for tilskuddene er blitt bedre.

Diskusjoner og anbefalinger

Utgangspunktet for denne evalueringa er Sametingets ønske om å forvalte tilskuddsmidlene på en mest mulig hensiktsmessig måte for å gi samiske barn et mer konsistent og kvalitativt godt barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur. Slik vi ser det, er hovedutfordringa med dagens tilskuddsordning at den ikke tar hensyn til at barnehagene skal gjøre den samme jobben med de samme midlene, men under helt ulike forutsetninger. I kap. 5 drøfter vi derfor mer prinsipielt hva som skal til for at samiske barn fra ulike språkområder skal få et mer rettferdig barnehagetilbud. Vi argumenter med at det prinsippet om likeverdighet som tilsier at samiske barnehager bør tilføres ekstra midler i forhold til andre barnehager i Norge, også tilsier en viss forfordeling av midler til samiske barnehager/avdelinger der språklig revitalisering er særlig påkrevd. Det kreves rett og slett mer noen steder enn andre å lage et barnehagetilbud der barna «tilegner, bevarer og utvikler sitt samiske språk og sin samiske kultur». Her viser vi til at det må tas hensyn til de samiske minoritetsspråkene. For lulesamisk og sørsamisk språk er det helt vesentlig at den eneste barnehagen som drifter på hvert av disse språkene, kan gi et språktilbud som er sterkt nok til å rekruttere barn inn i førstespråkopplæring i skolen. Ut fra språkenes stilling krever dette bruk av en språkreirsmetodikk der en tettere personaltetthet er vesentlig. For å utvide antall språkbrukere i nordsamisk, er det også viktig med en ekstra innsats der overføringa av samisk mellom generasjonene har stoppet opp eller er sterkt svekket. Flere og flere samiske barn vokser dessuten opp i byer utafor forvaltningsområdet for samisk språk. Blant disse varierer språkstøtten i hjemmene veldig, og barnehager i samme by kan rekruttere noe ulikt hva angår foreldrenes språkkunnskaper og tilgang til andre språklige arenaer.

I undersøkinga kom det fram ulik praksis med hensyn til rekruttering av barn og krav til bruk av samisk i barnas hjem. Vi tror det vil være viktig framover å jobbe for at det blir helt tydelig at samisk skal være driftsspråket og det språket som barna får sitt barnehagetilbud på i samiske barnehager/avdelinger. Vi drøfter forskjellige sider ved å integrere barn med ulike språknivå versus å samle dem, eller tilsvarende skille barn i samisk avdeling fra barn i norsk avdeling, eller fra barn i en nabobarnehage. Språklig sett er et fokus på å gjøre samisk til det ene språket viktig, men vi ser også eksempler på fordeler ved samvær. I så måte vil det være viktig med et kontinuerlig fokus på språkrevitaliseringsmetodikk i tida framover.

Mange barn som søker samisk som andrespråk i skolen har ikke hatt noe samisktilbud i barnehagen, mens tendensen for barn med samisk tilbud i barnehagen er at de søker samisk som førstespråk. Dette indikerer at Sametinget bør jobbe for at flere samiske barn kan få et tilbud som kan forberede dem til å bli tospråklige i framtida. Ut fra funn i denne undersøkelsen mener vi det vil være viktig å være litt fleksibel med hensyn til hvordan et språkopplæringstilbud gis. Om en ikke får tak i en språkarbeider, kan en kanskje knytte til seg samiskspråklig kompetanse på annet vis. Tilskuddet bør kunne brukes noe mer fleksibelt i tråd med dagens tilskudd til samiske barnehager/avdelinger, men i samråd med Sametinget og med en språkopplæringskomponent.

Oppsummerte anbefalinger

- Et grunntilskudd til kulturformidling og tilrettelegging for språklæring erstatter dagens tilskudd til samisk barnehage/samisk avdeling.
- Det opprettes et nytt behovsprøvd tilskudd til samisk språkarbeider.

- Grunntilskudd og tilskudd til språkarbeider tildeles for flere år av gangen, men rapporteres på felles hvert år.
- Tilskudd til språkopplæring i norsk barnehage videreføres, men med en noe mer fleksibel bruk.

For å gi samiske barn et likeverdig barnehagetilbud og for å få til en modell for språklig revitalisering, mener vi det er viktig at det samiske barnehagetilbudet styrkes. Sametingets fokus på språkreirsmetodikk er veien å gå, men det krever en større personaltetthet enn andre barnehager. Det er dette vi mener en kan få til ved hjelp av et behovsprøvd tilskudd til språkarbeider. Dette vil trolig kreve en viss reduksjon i størrelsen på grunntilskuddet i forhold til dagens tilskudd til samisk barnehage/avdeling. Samtidig vil språkarbeiderstillinga gi barnehagene mulighet til å drive prosjekt og utviklingsarbeid innafor rammene av stillinga slik at behovet for å søke på særskilt støtte til dette vil reduseres.

Tilskuddet vil ikke ha den ønskede effekten om det ikke blir stort nok til å gi barnehagene et løft. Vi mener Sametinget har gode argumenter for å prøve å jobbe fram en større pott til fordeling og ikke bare basere seg på en omfordeling av midlene. Med dagens satsing på læring i barnehagen, blir det særlig viktig at samiske barn får det språklige og kulturelle tilbudet i barnehagen som gjør dem i stand til å følge samisk opplæring resten av opplæringsløpet. Dette mener vi krever fortsatt satsing på kulturelle opplevelser, synliggjøring, samiske leker og ikke minst et bevisst språkarbeid. I tillegg må det settes inn særlige ressurser ut fra behov for at barn i ulike områder og lokalsamfunn skal kunne få en mer lik mulighet til å tilegne seg, bevare og utvikle sitt samiske språk og sin samiske kultur.

SUMMARY

This report is conducted on behalf of the Sami Parliament. It is the result of an evaluation of the Sami Parliament's grant system for pre-schools (1-5 year-olds). Sami pre-schools and Sami units in Norwegian pre-schools build their activity on a Sami language and culture programme, and the grant is allocated based on the number of units which offers Sami pre-school. Norwegian pre-schools with one or more Sami children can apply for a grant for Sami language teaching. In addition, pre-schools which receive one of the above grants can apply for language project funding, and in cooperation with a publisher funding to develop teaching resources.

Data and research questions

Sami pre-schools operate under very different conditions. In some places almost all of the children who attend Sami pre-school, will use the Sami language with at least one of the parents. In other cases the parents may not know any Sami language, or they may understand a bit, but never have used the language actively due to strong assimilation pressure. The language situation among the children generally reflects the presence of Sami language in the local community, so again, the differences are substantial. This is why we have visited 20 pre-schools in different parts of the country, and done some telephone interviews with 3 more. In total we have interviewed 20 pre-school directors, 25 pre-school teachers and assistants, 24 parents and 5 pre-school owners. This has given us a good understanding of how life is in pre-schools with Sami instruction in different parts of Norway.

The Sami Parliament wants to use the funds of the grant system as efficiently as possible with the aim of giving Sami children a consistent and good quality education based on Sami language and culture. Our research focuses on four questions. Based on our findings on these, we will put forward some recommendations for how the Sami Parliament can administer the grant system in the future. The questions we seek to answer are:

1. How does the Sami Parliament manage its grant system for pre-schools?
2. How is Sami pre-school organised and implemented?
3. What type of language support do the children in pre-school have in their homes and in the local community?
4. Do children who attend pre-school supported by grants from the Sami Parliament learn, preserve and develop their Sami language and Sami culture?
5. How can the Sami Parliament develop their grant system for pre-schools to ensure the most efficient use possible of the funds, in order to give Sami children an equitable pre-school experience?

Findings

From the interviews and visits, it became clear that we could categorise the pre-school offering Sami education into three groups based on the strength of the Sami language in the pre-school. About a quarter of the schools are, what we have called, Sami dominant. The pre-school teachers and the director are fluent Sami language users. Almost all the children come from homes where at least one of the parents speak Sami in their communication with

their children, and most of the children are in contact with others who also speak Sami or live in local communities where Sami language is actively in use around and about.

Due to a Norwegianisation process, and the dominance of the Norwegian language, many in the parent generation have lost their Sami language. In many pre-schools, the majority of the children do not come from a home where Sami language is actively in use, although some will have this support, or at least hear some Sami from their grandparents. This means that the pre-school takes on the role of revitalising the Sami language by trying to give the children a language. The most characteristic feature with these pre-schools is that the staff speaks Sami and the children Norwegian. This is why we have denominated these pre-schools as two-language pre-schools.

The third category of pre-schools has been denominated Norwegian dominant pre-schools. The pre-schools which receive a grant to facilitate Sami language instruction clearly fall into this category, but there are also some Sami units in Norwegian pre-schools which due to lack of sufficient Sami speaking personnel or a mix of Sami and non-Sami children use a limited amount of Sami. Sami children in Norwegian dominant pre-schools are generally a minority, and Norwegian language is very clearly the language of the local community. Individual children may still have Sami language support in their homes.

There is, however, no clear cut division between the different categories. In some of the two-language pre-schools all the teachers speak Sami and the children may play part of the time in Sami. In others where the language is in a weaker position, some of the employees will have limited capabilities in Sami, or some will not speak Sami at all. In a weaker language environment, fewer of the children are able to communicate in Sami, although most of the children manage to understand a lot, and to speak some Sami on a one to one basis. This means that some of the pre-schools we have categorised as two-language pre-schools are close to the Sami-dominant, whereas others are close to Norwegian dominant.

Sami pre-schools and Sami units all get the same grant base on the number of units with a Sami programme. Given the different conditions for language learning described above and highly related to location, it is no surprise to find that the use of the grant differs somewhat. Although all the pre-schools offer cultural experiences and excursions, the Sami-dominant ones could spend more of the grant on such activities. Pre-schools in the middle and lower end of the Two-language category, preferred to use most of, or the entire, grant on employing a Sami language promoter. In Norwegian pre-schools with Sami children, the grant covers a limited offer of Sami instruction about half a day to a day each week.

Even in the Sami-dominant pre-schools, the staff reports a need to focus on language to hinder a change towards the use of Norwegian, especially if one of the children is a weaker language user or the game is tied to mass produced popular culture. The strategy here, which is all the more important in the other pre-schools, is for the staff to involve themselves more with the children and interact with them using Sami. In general, the pre-schools all find that making Sami-arenas tied to Sami cultural activities and the availability of Sami toys (reindeers, boats, traditional clothing for dolls etc.) all facilitate the learning and use of Sami language. In many of the Two-language pre-schools the director, staff and parents argue that the work of the language promoter is essential. The language promoter can focus on language work and on interacting with a few children at a time. This is

considered a key factor for achieving that the children learn to speak Sami, although they may not use it on their own initiative. The Sami promoter, who is a strong language user, also strengthens the work of other employees with a less strong language.

The pre-schools which receive support based on their Sami Programme appreciate the freedom they have in determining the use of the money. For those who rely on employing a Sami language promotor, the grant is by most considered insufficient. They tend to apply for additional funding to be able to have the promotor with them most days. One possibility is the grant for project and development work. In addition to funding projects which involve language work with the children, it can also fund infrastructure which can provide a Sami language arena.

The pre-schools are quite satisfied with the Sami Parliament's administration of the grant system. There is, however, one complaint. The grant for pre-schools or units with a Sami Programme is not granted before in May or June. This makes it difficult for the pre-schools to plan, and to avoid a slack in activities they have to pre-spend the funding they expect to get. For the Norwegian pre-schools with a grant to fund limited language instruction, the main challenge is recruiting a language teacher/promotor. Without one, they have not been able to get funding for alternative ways of organising some sort of language and cultural programme.

Discussions and recommendations

The starting point for this project was to look into how the grant system is used to enable an evaluation of how it works with regard to promoting a qualitatively good and consistent Sami language and culture programme in pre-schools. Our main point of discussion deals with how the distribution of funds is based on sameness, whereas the reality for language and cultural transmission is clearly very different in different communities. We argue that the grant system must be changed to take this into account and instead base its structure on an aim of equity. We consider this as necessary if the Sami Parliament wants to contribute to maintain and hopefully also increase the number of Sami language speakers. It is important that all Sami pre-schools and units get a base funding to allow for cultural activities etc., but we also recommend the establishment of a new grant to be allocated according to needs.

Given that three Sami languages are officially recognised, special attention must be given to ensure an equitable treatment of the two minority Sami languages. Only one pre-school offers a programme in each of these languages. Their Sami programme must be sufficiently strong to prepare children to take Sami as a first language in school. We have also illustrated great differences in conditions for language learning in the majority Sami language. Location and the vitality of the Sami language locally must therefore be taken into account when determining needs. In places with more than one Sami pre-schools, need may also be stronger in one than in another pre-school due to recruitment procedures and traditions.

There is reason to believe that a relatively large number of children who go on to take Sami as a second language in school, do not get any language stimulation in pre-school. Our recommendation is that the grant to Norwegian pre-schools with Sami children is prolonged, but that the criteria for use, becomes less strict. The point is to allow for more flexibility so

that more children can get some sort of language stimulation through alternative ways of organising it.

Establishing a separate needs-determined grant to finance a position as Sami language promotor, will involve costs. We believe that the need for project funding will be reduced as some of the activity funded through this grant will now be channelled into the work of the language promotor. The level of funding per pre-school unit with a Sami programme can be somewhat reduced, but it is important that all the Sami pre-schools and units do get a base funding. We have seen that the grant is put into good use to facilitate cultural transmittal and the development of a Sami identity and, that such activities, are also conducive for language learning. Our recommendation is therefore to finance the new grant through some level of redistribution between grants, but we also believe the Sami Parliament should have very good reasons to argue for larger transfers for this purpose from the state.

1 BAKGRUNN, FORMÅL OG DATAGRUNNLAG

1.1 BAKGRUNN

Denne rapporten er ei evaluering av Sametingets tilskuddsordning til barnehager. Den er utført på oppdrag for Sametinget som grunnlag for framtidig forvaltning av tilskuddsordninga. Målet er å bruke tilskuddene mest mulig hensiktsmessig for å gi samiske barn et mer konsistent og kvalitativt godt barnehage tilbud som bygger på samisk språk og kultur.

Samer og nordmenn har levd side om side i århundrer om ikke årtusener. Etter hvert som de nordiske statene tok form økte presset på den samiske folkegruppa, først i form av skattebelastning og misjonering og så fra midt på 1800-tallet med et enormt trykk mot samisk språk og kultur. Formelt sett ble fornorskingspresset noe mindre i etterkrigstida, men i praksis fortsatte fornorskingspolitikken å virke til langt til langt ut på 1970-tallet og vel så det. Konsekvensen var at samisk språk og kultur i mange områder nærmest ble hvisket bort, i hvert fall fra den offentlige sfære. Ikke minst har mange mistet sitt samiske språk fordi foreldre i beste hensikt ikke bare ville at barna skulle lære norsk, men også vurderte det som best for barna ikke å lære samisk.

Samisk språkundersøkelse viste med all tydelighet hvordan samer sine språkferdigheter varierer mellom ulike områder. Mens over 70 % av samer registrert i manntallet for Sametinget og bosatt i forvaltningskommuner oppga å kunne samisk flytende eller veldig godt, gjaldt dette rundt en femdel av nordsamene i resten av nordsamisk område. Også mellom forvaltningskommunene er det store forskjeller der Kautokeino og Karasjøk skiller seg ut som språkbastioner. For lule- og sørsamisk språk var andelen som behersker samisk godt henholdsvis i overkant av 30 % og i underkant av 20 %. (Solstad, M. 2012) Undersøkelsen viste også tydelig at dagens 30- og 40-åringer, altså de med barn i barnehage- og skolealder, er de som i minst grad behersker samisk, spesielt i lulesamisk og mange nordsamiske områder. Blant disse er det også mange som forstår samisk, men ikke snakker samisk, noe som er resultat av at "de ikke skulle lære samisk", men samtidig hørte språket i sin oppvekst.

Etter hvert vek fornorskingsprosessen for samisk revitalisering, der flere og flere samer nå ønsker å ta tilbake sitt språk og verdsetter samisk kultur. Tidspunkt for denne snuoperasjonen har variert fra lokalsamfunn til lokalsamfunn, og innad i disse. De følelsesmessige sårene som stigmatiseringa av samisk språk og kultur påførte den samiske befolkninga er også fremdeles en del av den samiske virkeligheta (Dankertsen 2015). De positive resultatene av samisk mobilisering er kanskje likevel det mest framtrædende i dag. I den nevnte språkundersøkelse kom det fram at nedgangen i andel respondenter som kunne snakke samisk fra de eldste generasjonene til de yngre, stoppet opp og viste en litt stigende tendens blant respondentene under 30 år. Parallelt med dette har samisk språk og kultur stadig blitt mer synlig i det offentlige rom og stolthet over egen kultur og identitet har i stor grad erstattet skam. Reaksjoner på samisk skilting og debatten rundt Tromsøs mulige innlemming i samisk forvaltningsområde viser likevel at det ennå finnes mye negative i

holdninger til det samiske. Dette viser at behovet for fortsatt satsing på styrking av samisk språk og kultur er viktig både innad i det samiske samfunnet og utad.

I 1988 ble den såkalte sameparagrafen tilføyd Grunnloven (110A). Etter revisjonen av Grunnloven, lyder den nå som § 108:

«Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppe kan sikre og utvikle sitt Språk, sin kultur og sitt samfunnsliv.»

Anerkjennelse av samene som urfolk og internasjonale urfolksrettigheter lå også bak opprettelsen av Sametinget som fra opprettelsen i 1989 har vært den samiske befolkninga i Norge sitt representative folkevalgte organ. Det skal styrke samenes politiske og rettslige stiling og en hovedoppgave har hele tida vært å sikre og utvikle samisk språk kultur og samfunnsliv. Sametinget har gradvis fått utvidet sitt forvaltningsansvar og tok i 2001 over forvaltninga av en tilskuddsordning som fra 1986 hadde kommet samiske barnehager til gode for å dekke de ekstraavgiftene som et samisk barnehage tilbud medfører.

Sametingets tilskuddsordning omfatter særskilte tilskudd til henholdsvis samiske barnehager og norske barnehager med samisk avdeling, samt til (norske) barnehager med tilbud om samisk språkopplæring. I tillegg kan barnehager som får særskilt tilskudd også søke om tilskudd til prosjekter og utviklingsarbeid. For å få midler til læremiddelutvikling måtte barnehagene tidligere søke den samme ordninga som brukes for læremiddelutvikling i grunnskolene. Fra 2014 ble det skilt ut et eget tilskudd til utvikling av pedagogisk materiell, leker og læringsressurser som barnehager kan søke på i samarbeid med forlag eller relevant fagmiljø. I tråd med Sametingets barnehagemelding (2013), vil vi i resten av rapporten bruke betegnelsen samisk barnehage på barnehager som får tilskudd til samisk barnehage eller samisk avdeling, mens betegnelsen barnehager med et samisk tilbud også inkluderer barnehager som får tilskudd til språkopplæring.

Tilskuddsordninga skal bidra til at offentlige og private barnehageeiere skal kunne gi samiske barn et barnehage tilbud som bygger på samisk språk og kultur. Samtidig gir ordninga Sametinget en mulighet til å styre utviklinga av barnehage tilbudet til samiske barn via prioriteringer som kommer fram under mål og kriterier for utdeling av tilskudd i Sametingets årlige budsjett. I Sametingsmelding om samisk barnehage tilbud (2013), vises det til store utfordringer knyttet til de ulike forutsetningene samiske barnehager og samisk språkopplæringsarbeid drives under. De setter spørsmålsteget ved om tilskuddsordninga er tilstrekkelig fleksibel til å kunne tilpasses de forskjellige barnehagenes svært ulike utgangspunkt og behov, og anerkjenner samtidig at dette medfører utfordringer når det gjelder utforming av kriterier og satser for tilskuddene. Denne evalueringa vil derfor se på hvordan Sametinget forvalter tilskuddsordninga og hvordan tilskuddene brukes ute i barnehagene. På bakgrunn av dette vil den munne ut i noen forslag til endringer Sametinget kan gjøre for å oppnå en bedre og mer målrettet utnyttelse av tilskuddet og derigjennom oppnå et mer konsistent og kvalitativt godt barnehage tilbud for alle samiske barn. Vurderingene vil gjøres ut fra en målsetting om et mest mulig likeverdig barnehage tilbud til samiske barn i tråd med Barnehageloven (1995) og Forskrift for rammeplan for barnehagers innhold og oppgaver (2011) der intensjonen er at alle barn skal få et likeverdig barnehage tilbud av høy kvalitet. (St.meld. 41 Kvalitet i barnehagen (2008-2009).

1.2 SAMISKE BARNES RETTIGHETER

Lovgivende makt overfor samiske barnehager er forankret i nasjonale lover bestemt av nasjonale myndigheter. Statens tilslutning til internasjonal urfolksrett og Barnekonvensjonen, samt Sametingets påvirkningsmulighet via høringsuttalelser og konsultasjonsordninga, sikrer imidlertid en viss ivaretagelse av samiske interesser og perspektiver. I Barnehageloven fra 2005 og i forskrift Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (forskrift 2011, siste endring 2013) heter det at barnehager i samisk distrikt skal være en integrert del av det samiske samfunn. Den skal synliggjøre mangfoldet, frodigheten og variasjoner i det samiske samfunn og formålet er at den skal styrke samiske barns identitet. Den må bygge på samisk barneoppdragelse som blant annet forutsetter at barn må tas med i ulike arbeidsprosesser og får delta i kulturelle og sosiale virksomheter. Dette krever at ansatte kan samisk og har kjennskap til samisk kultur. Utenfor samisk distrikt "skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur (Barnehageloven 8 tredje ledd)". Også her må en derfor forvente at personalet har kjennskap til og vektlegger samisk kultur som del av barnehagens innhold. (Sametingets barnehagemelding 2013, St.meld. 24 (2012-13) Framtidens barnehage.) Særskilte søkerbaserte tilskudd fra Sametinget blir dermed et virkemiddel Sametinget har for å bidra til virkeliggjøringa av et barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur (innen samisk distrikt/samiske barnehager) eller i hvert fall bidrar til språkopplæring (og samisk identitet) for samiske barn som går i norske barnehager.

En utfordring for samiske barnehager er imidlertid at barnehagen som institusjon er utledet av norsk kultur (Storjord 2005). I utgangspunktet springer organisering og innhold derfor ikke ut fra samiske tradisjoner, verdier eller oppdragelsessikk. Samiske barnehager har derfor måttet jobbe for å utvikle en barnehage som tar utgangspunkt i samisk kultur og dette er særlig vanskelig i områder som er preget av fornorskning slik at integrering i et samisk samfunn er vanskelig og barnehagene sliter med å få tak i språk- og kulturkompetanse. Evalueringer viser derfor at samiske barnehager i varierende grad makter å lage et barnehagetilbud integrert i og bygd på samisk språk, kultur og samfunn (Asplan Viak 2010), Sametinget – lekemateriell), samtidig som det er avdekket at kulturkomponenten kan se ut til å stå sterkere enn språkarbeid i mange barnehager. Til syvende og sist er begge deler viktige og forsterker hverandre.

Forskning viser at opplæring i minoritetsspråk krever en særlig innsats, og for de samiske språkenes side er situasjonen ekstra krevende fordi språkene er truet og ikke statsbærende i noe land. De har også blitt aktivt motarbeidet slik at mange sliter med "fornorskningssår" som gjør at det kan knytte seg vanskelige følelser til språket (Solstad, M. 2010). Dette kom også godt fram i Samisk språkundørsøkelse 2012 (Solstad m.fl.) som blant annet synliggjorde en "tapt generasjon" som til en viss grad forstår samisk, men ikke fikk lov til å lære. Denne undersøkelsen og annet arbeid (Nygaard m. fl. 2012) har imidlertid også vist at språkarbeid nytter selv der språket står svakt.

Samtidig viser internasjonal forskning at noen tospråklighetsmodeller er sterkere enn andre, og i situasjoner der det ene er et minoritetsspråk er tilgang til språkarenaer og bevisst språkarbeid særlig viktig. Her har ulike former for "språkbadsmodeller", og ikke minst "språkveir", vist seg å kunne være effektive (Baker, 2001). For at barn som ikke lever i et

sterkt samiskspråklig miljø, er bruk av samisk som et redskapsspråk og ikke bare som et språk en skal lære, essensielt (Thomas and Collier 1997.) Selv om antallet barn som får et samisk tilbud i barnehagen holder seg stabilt, kan det slik det vises til i Sametingets melding om samisk barnehagetilbud, være grunn til bekymring. Antallet barn som går i samisk barnehage/avdeling går nemlig ned, mens antallet med samiskopplæring i barnehagen går opp. Det betyr at relativt færre barn følger en sterk tospråklighetsmodell (Todal 2112).

1.3 TOLKING AV OPPDRAGET

For å kunne evaluere hvorvidt Sametingets tilskuddsordning forvaltes hensiktsmessig, har vi utarbeidet en figur. Den illustrerer ulike faktorer som kan tenkes å påvirke barnehagene og tilskuddsordningas måloppnåelse i form av at barn tilegner seg samisk og får styrket sin samiske identitet. Figur 1 gir altså en skjematisk framstilling av hvordan samiske barns tilegnelse av samisk språk og kultur via barnehagen kan påvirkes via Sametingets tilskuddsordning, men også er avhengig av svært mange andre faktorer. Med utgangspunkt i tabellen vil vi kommentere disse nærmere som grunnlag for metodevalg og rapportens videre oppbygging.

I Figur 1 har vi plassert Sametingets ulike søkerbaserte tilskudd til barnehager i ei grønn pil som virker på barnehagene representert med en rød trekant (lavvo). Et grønt rektangel på hver side får fram betydningen av hvordan tilskuddsordningen forvaltes av Sametinget, og i hvilken grad den er tilpasset barnehagenes behov.

Resultatet, eller måloppnåelsen er at samiske barn får en barnehagehverdag preget av samisk språk og kultur. I Sametingets budsjett for 2012 og 2013 er målet med tilskuddene til samisk barnehage og samisk avdeling mer spesifikt at:

"Samiske barn har et barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur hvor samiske barn tilegner, bevarer og utvikler sitt samiske språk og sin samiske kultur" slik målet over flere år har vært formulert i Sametingets budsjett.

For språkopplæring i norsk barnehage er målet noe mer begrenset, og formulert som følgende:

Samiske barn som får samisk språkopplæring tilegner og utvikler sitt samiske språk i barnehagen.

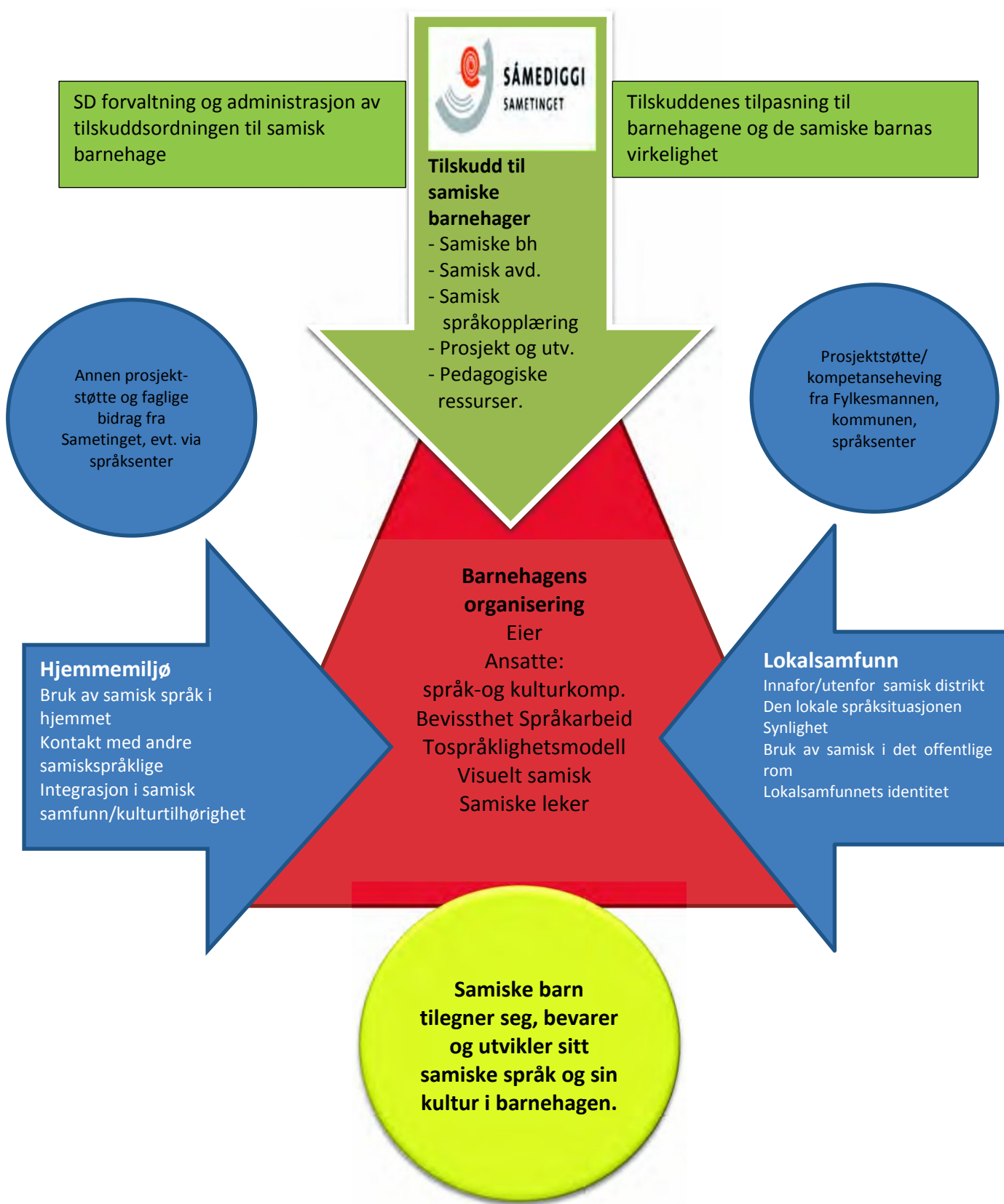
Målet, eller måloppnåelsen er representert med den gule sirkelen i figuren.

Videre viser de blå pilene hvordan barnas miljø utenfor barnehagen, virker direkte på barna og deres (ytre) forutsetninger for å lære og ta i bruk samisk språk. Flere av punktene i pilene henger sammen i den forstand at samisk gjennomgående er mer synlig og brukes mer innafor samisk distrikt både ute og hjemme. Samisk språkundørsøkelse viste imidlertid hvor store forskjellene likevel er i forhold til med hvem, og på hvilke arenaer, samisk brukes, noe som tilsier store variasjoner i barns språkstøtte også i disse kommunene (Solstad m.fl. 2012). De fleste barna i en samisk barnehage kan ha samisk som hjemmespråk, mens de i en annen samisk barnehage har foreldre som i liten grad behersker samisk. Språksituasjonen rundt

barnehagen påvirker også barnehagenes muligheter til en naturlig integrasjon i det samiske samfunn og tilgang til ressurspersoner og tradisjonskunnskap. Forskjellene i språkstøtte vil også variere blant samiske barn som får et språkopplæringstilbud. Et slikt tilbud er generelt en mye svakere opplæringsmodell enn en samisk barnehage, men vi må likevel forvente at forutsetningen vil være forskjellige når fem seks barnehagebarn i et tradisjonelt sørsamisk område får opplæring i en barnehage, enn om det er et samisk barn som er alene om å få tilbudet i et helt norsk miljø et sted på Vestlandet.

Punktene under barnehagens organisering i den "røde lavvoen" i figuren viser til ulike faktorer av betydning innafor selve barnehagen. Barnehagens arbeid og måloppnåelse påvirkes av eierskap, de ansattes språk- og kulturkompetanse, barnehagens organisering, metodisk tilnærming, holdninger og vektlegging av samisk språk og kultur, utforming av ute- og inneareal, pedagogisk materiell m.m. Samtidig vil barnehagens aktivitet og innhold kunne påvirkes av andre tilskuddsordninger slik de to blå sirklene i figuren viser. Her kan vi vise til Fylkesmannen i Nordland sin støtte til et prosjekt der målet er å ta i bruk den såkalte Ulpan-metoden som er utviklet og har vist seg svært effektiv i Israel.

Sametinget og regjeringas målsetting er at alle barn skal få et likeverdig og kvalitativt godt barnehagetilbud. Et veiledende prinsipp i evalueringa vil være å evaluere tilskuddenes virkning innafor ulike språklige virkeligheter med et blikk på hvorvidt ordninga bidrar til å gi samiske barn likeverdige muligheter.

Figur 1 Modell av evalueringas forskningsdesign

1.4 PROBLEMSTILLINGER

Hensikten med denne evalueringa er å samle inn og systematisere kunnskap om hvordan tilskuddsordninga fungerer i forhold til målsetningene. Dette vil gi oss et grunnlag for å kunne gi Sametinget anbefalinger om framtidig forvaltning av tilskuddsordninga. Som utgangspunkt for analysen er det viktig å ha en oversikt over dagens forvaltning av tilskuddsordninga til Sametinget. Første problemstilling blir derfor:

1. Hvordan forvalter Sametinget tilskuddsordninga til barnehager (grønt omr. i fig.1)

Den neste går på barnehagen som organisasjon og tjenesteyter slik den vises i den "røde lavvoen" i fig. 1.

2. Hvordan organiseres og gjennomføres det samiske tilbudet i barnehagen? (rød lavvo)

Her ønsker vi å få kjennskap til ulike måter barnehager med et samisktilbud legger til rette for barnas utvikling av samisk språk og samiske identitet (kulturformidling). Vi ønsker å finne ut hva barnehagene legger i "en samisk barnehage", hvordan de opplever å skape denne for barna - og mye viktigere – i barnehagens praktiske innhold. For å kunne svare på i hvilken grad tilskuddsordninga slik den i dag er, stimulerer til variasjon, progresjon og kvalitetsutvikling av samisk språk og kultur, vil vi måtte se på barnehagenes tilnærmingmåter, læringsforståelser, undervisningsmåter og den tradisjonelle naturforståelsen. Hvordan fungerer disse elementene sammen i ulike typer barnehager og i svært ulike kontekster som for eksempel i Kautokeino, Tysfjord og Oslo. Hva er samiske verdier og samisk kultur i dagens moderne samfunn og hvordan kopler barnehagene det tradisjonelle og det moderne?

Sametingets Barnehagemelding 2013 anerkjenner at det samiske barnehagetilbudet må sees i relasjon til samfunnet og de oppvekstsvilkår som til enhver tid er tilstede (tid, samfunn, samisk språk/kultur i lokalmiljøet). Barnehagen opererer i et miljø og må forholde seg til barna ut fra det språkmiljøet som omgir barna på hjemmebane og i lokalmiljøet, og som er utgangspunktet for barnehagens tilpasning av tilbudet til barna, og for måter barnehagen kan jobbe i eller med lokalsamfunnene.

Den tredje problemstillinga vi søker å besvare refererer derfor til de blå pilene i figur 1. Det dreier seg om barnas språkmiljø utafor barnehagen, dvs. de forutsetningene for språklæring barna har med seg inn i barnehagen.

3. Hva slags språkstøtte/miljø har barna utafor barnehagen, i hjemmet og lokalsamfunnet? (de blå pilene)

Samiske barn vokser opp i kontekster så forskjellige som for eksempel Bergen, Kautokeino, Røros og Skånland. De kan ha to samisktalende foreldre, slekt, venner og være integrert i et samisk samfunnsliv, eller ha en fornorsket samisk mor eller far som prøver å finne tilbake til sin samiske identitet og ønsker at barnet skal lære samisk. Noen steder ligger det en samisk barnehage like i nærheten. Andre steder kan det være at hverken foreldre eller kommunen

er kjent med muligheten til tilskudd til samiskopplæring, eller kanskje det bare ikke er mulig å rekruttere noen til å gi opplæringa.

Relevante spørsmål til foreldrene går på bruk av samisk i hjemmet, i lokalmiljøet, barnets tilhørighet via familien i samisk kultur og samfunn, hvor omfattende barnehagetilbudet i samisk språk og kultur er, om de er fornøyde og i hvilken grad de mener barnet behersker samisk språk.

Det å skulle måle effekten av tilskuddsordninga i forhold til grad av måloppnåelse (gul sirkel i fig. 1) er komplisert. De mange elementene i Figur 1 illustrer hvor mange forhold som spiller inn og dermed hvor vanskelig det er å skulle komme med noen konklusjoner omkring måloppnåelse og årsaksforhold. Samtidig er det nettopp barnas læring og opplevelse av å tilhøre et samisk samfunn som er viktigst. Det er derfor helt nødvendig å spørre:

4. Fører barnehagetilbudet barnehagene med tilskudd fra Sametinget gir, til at samiske barn tilegner seg, bevarer og utvikler sitt samiske språk og sin kultur i barnehagen? (grønn sirkel). Treffer tilskuddet?

For å svare på dette er vi avhengige av tilbakemeldinger fra ansatte og foreldre i barnehagen. De vil bli spurt om de opplever at barna lærer samisk i barnehagen, hvordan det jobbes med samisk kulturformidling og hvordan de vurderer ulike tilnærminger til språkopplæringa. Måloppnåelsen er selvsagt avhengig av miljøet rundt barna, men det er hvorvidt tilskuddsordningen bidrar til en optimal måloppnåelse under gitte omstendigheter det er viktig å få svar på.

Den avgjørende og helt overordnede problemstillinga denne studien skal svare på er derfor:

5. Hvordan kan Sametinget forbedre tilskuddsordninga til barnehager for å sikre en best mulig og målrettet utnyttelse av tilskuddet med henblikk på å gi samiske barn et mest mulig likeverdig barnehagetilbud?

Svaret på denne problemstillinga vil komme på bakgrunn av undersøkinga av de øvrige problemstillingene og utgjøre siste kapittel i rapporten.

1.5 METODE

For å få nødvendig oversikt og informasjon som utgangspunkt for resten av studien, og som et ledd i å besvare den første problemstillinga vi presenterte over, vil vi gjennomføre en dokumentanalyse basert på søknader og rapporter Sametinget har fra barnehagene. Vi vil også intervju saksbehandler og ansvarlig i Sametingets administrasjon.

For å besvare de øvrige spørsmålene, kunne det kanskje vært ønskelig med en kvantitativ oppfølging av Asplan Viak sin evaluering av Sametingets tilskuddsordning til barnehager fra 2010. Selv om vi la opp til de samme spørsmålene, er sammenhengene imidlertid for komplekse til at en ville kunnet fått bekreftet eller avkreftet noen bestemt virkning av endringer som er gjort i forvaltninga av tilskuddsordninga. Problemstillingene er også av en slik art at de bør belyses fra flere synsvinkler om en skal kunne danne seg et godt bilde av

situasjonen og sammenhenger mellom ulike faktorer og prosesser. Vi valgte derfor en kvalitativ tilnærming som er bedre egnet til å få fram hvordan Sametingets tilskuddsordning fungerer i samspill med barnehager med ulik organisering, innhold og miljømessige forutsetninger. Dette gir også tilskuddsmottakerne en bedre mulighet til å få fram egne synspunkter, ønsker og erfaringer med ordninga som grunnlag for våre forslag til endringstiltak.

Vårt datagrunnlag er samlet inn via feltarbeid i 20 barnehager supplert med telefonintervju med ansatte i 3 barnehager. I tillegg har vi hatt telefonisk kontakt med fem barnehager som tidligere har mottatt tilskudd til samisk avdeling/barnehage for å høre hvorfor de helt eller periodevis ikke har søkt/fått tildelt særtilskudd og om hvordan det påvirker tilbudet til eventuelle samiske barn. Vi ønsket et utvalg av barnehager som representerte ulike organisasjons- og eierskapsformer. Vi har data fra ordinære offentlige barnehager og fra barnehager som inngår i oppvekstsentre. I tillegg har vi private barnehager som eies av språksentre, samiske organisasjoner og studentsamskipnader med mer.

Våre intervju er først og fremst gjennomført på barnehagenivå. Vi så i utgangspunktet for oss at det ville være nyttig å intervju barnehageansvarlig i kommunen som barnehageeier og tilsynsmyndighet og private barnehageeiere. Dette har vi gjort i noen tilfeller, men vi fant fort ut at det var relativt lite å hente på kommunenivå der den ansvarlige som regel gjorde lite annet enn å signere søknadene. Vi valgte derfor etter hvert å prioritere intervjuer på barnehagenivå og heller få mulighet til å få inn erfaringer fra flere barnehager. I barnehagene intervjuet vi alltid styrer og minst én til. Dette var fortrinnsvis en pedagogisk leder, men det kunne også være en assistent eller fagarbeider. Der barnehagen hadde ansatt språkarbeider, var dette en svært viktig informant som vi snakket med der det var mulig. Antallet intervjuer varierte noe, og det hendte vi gjennomførte ett til tre mer formelle intervjuer, og så et eller to mer uformelle ad hoc. I tillegg snakket vi med foreldre for å få bedre innsikt i barnas språkstøtte utafor barnehagen og i lokalmiljøet og erfaringer med barnehagen.

Tabell 1 Oversikt over antall informanter fordelt på barnehagens type samiske tilbud og informantgrupper.

Type samisk-tilbud:	Bh-eier	Styrer**	Pedagogisk leder	Fagarbeider /assistent	Språk-arbeider	Foreldre	Totalt antall	Antall bh
Samisk bh	4	11	10	4	3	18	49	14
Samisk avd.		5	2	3		6	16	5
Samisk språkoppl.	1	4	1		2	3	11	4
Totalt	5	20	13	7	5	24 (+3*)	77 (+3*)	23

*Intervju av ansatt som også er forelder.

**Styrer er som oftest også ped. leder, men er her oppført bare som styrer.

Rekruttering til undersøkelsen foregikk ved at vi tok kontakt enten direkte med barnehagene eller i et par kommuner via kommuneadministrasjonen. For å få avtaler med foreldre, fikk vi hjelp av barnehagene som ga ut informasjon om at vi skulle komme på besøk i forkant av besøket. I noen barnehager hadde de satt opp avtaler med noen foreldre, mens de i andre

hadde informert og så tok vi kontakt og fikk snakket med noen i forbindelse med henting eller levering.

Fordelen med feltarbeid er at det gir mulighet til en mer helhetlig og kontekstualisert forståelse av et fenomen ved å åpne for en kombinasjon av mer og mindre formelle intervjuer og observasjon. Mens det kan fungere greit å gjennomføre mer formelle intervju via telefon, gjør tilstedeværelse i barnehagen det mulig med mer kontekstspesifikk og uformell kommunikasjon. Ved å besøke barnehager fikk vi et inntrykk av i hvilken grad det samiske er synlig i inne og utemiljøet, om samiske leker og pedagogisk materiell er tilgjengelig og i bruk. Vi benyttet oss av intervjuguider som la opp til semistrukturerte intervju som har den fordelen at man sikrer at ulike tematikker dekkes samtidig som det åpner for en dialog der informanter har mulighet til å komme inn på forhold de er opptatte av. Vi fikk høre hvordan de ansatte jobber med samisk språk og kultur og hvilke utfordringer de møter, hvordan de opplever at tilskuddsordninga fungerer osv. Tiden vi hadde til rådighet i barnehagene ga ikke rom til å få et godt bilde av bruken av samisk språk mellom ansatte og barn og barn seg imellom. Koplet til samtaler med ansatte og foreldre, ga feltarbeidet oss et godt innblikk i situasjonen i de ulike barnehagene. Ut fra målet om et bredt tilfang av erfaringer, supplerte vi det omfattende feltarbeidet med telefonintervju med tre barnehager. Der fikk vi et noe mindre helhetlig bilde på barnehagens virksomhet, men det bidro til et bedre datagrunnlag knyttet til erfaringer med selve tilskuddsordninga.

Utvelgelsen av barnehager til studien ble gjort ut fra et ønske om bredde og variasjon slik at vi samlet sett kunne få et best mulig bilde av hvordan tilskuddsordninga virker i ulike typer kontekster og innafor ulike organisatoriske rammer. De samiske barnehagene er i stor grad lokalisert i Finnmark og i Troms, mens språkopplæringstilbud har særlig stor betydning for sørsamiske barn. Det er viktig at undersøkelsen ser på hvordan tilskuddsordninga fungerer for hvert av de tre samiske språkene. Barnehagene som er med i utvalget ligger geografisk spredt fra nord til sør i landet og inkludere et balansert utvalg av barnehager som ligger henholdsvis innafor og utafor samisk distrikt, tradisjonelt samisk bosettingsområde, på bygda eller i bymiljø preget av innflytting. Barnehagene i utvalget representerer både kommunale og ulike private eiere. Evalueringa skal også se på hvordan tilskudd til prosjektarbeid fungerer sammen med de andre tilskuddene.

1.6 RAPPORTENS VIDERE GANG

I neste kapittel vil vi presentere Sametingets tilskuddsordning og forhold rundt denne. I kapittel 3 gir vi en beskrivelse av hverdagen i barnehagene basert på en kategorisering av barnehagene som samiskdominante, tospråklige eller norskdominante. Kategoriseringa er i stor grad basert på barnas bruk av samisk språk i barnehagen. For hver kategori beskrives de ytre forutsetningene for barnehagenes arbeid i form av barnas språkstøtte i hjem og lokalsamfunn, og de ytre i form av de ansattes språkkompetanse. Videre redegjøres det for hvordan barnehagene jobber med å formidle samisk språk og kultur. I kapittel 4 ser vi mer spesifikt på hvordan barnehagene bruker de ulike tilskuddene innafor Sametingets tilskuddsordning for barnehager, og vi får fram barnehagenes vurdering av forvaltninga av tilskuddene. Kapittelet redegjør også for annen støtte barnehagene kan få fra Sametinget eller andre offentlige etater, der samiske språksentre, kommuner og fylkesmannen og fylkeskommunen trekkes inn. I kapittel fem trekkes det opp en del sentrale problemstillinger

av mer prinsipiell art. Vi diskuterer likhet versus likeverdighet, og gjør noen betraktninger rundt dette i forhold til samiske barnehagetilbud. Vi går litt inn på relasjonen mellom språk og kultur og spør hvordan samiske barn skal kunne få et samisk språk og kulturtilbud dersom språkkompetansen ikke er å oppdrive. Videre drøftes kravet til å inneha samisk språkkompetanse – hva vil det si å være samiskspråklig. Basert på analysen av dagens virkelighet og den mer prinsipielle diskusjonen, avslutter vi rapporten med noen anbefalinger om endringer i tilskuddsordninga.

2 OVERSIKTSANALYSE AV TILSKUDDSDORDNINGA

Dette kapittelet inneholder en analyse av viktige dokumenter som omhandler Sametingets søkerbaserte tilskudd til barnehager. Blant disse er Sametingsmelding om samisk barnehagetilbud, Veileder for tilskuddsordninga til barnehager med samisk tilbud og Regelverk for tilskudd til samisk barnehagetilbud. Vi har i tillegg hatt tilgang til Sametingets database over søknader og tilskudd for perioden 2011-2013, og vi har gjennomført intervjuer med administrativt ansatte ved Sametingets barnehageseksjon.

2.1 RETTEN TIL ET SAMISK BARNEHAGETILBUD

I 1969 åpnet det som regnes for å være Norges første samiske barnehage (Storjord, 2005). barnehagen lå i Kautokeino kommune og hadde plass til 20 barn, og var åpen for både samisk- og norskspråklige. Barnehagen hadde norsk som driftsspråk. I begynnelsen var det ikke så stor pågang, spesielt ikke fra de samisktalende familiene. Flere samiske foreldre var skeptiske, dette var noe helt nytt, og flere var skeptiske til om dette var en videreføring av fornorskingspolitikken.

Utover 80-årene ble det opprettet stadig flere samiske barnehager, men det «samiske» innholdet varierte gjerne fra barnehage til barnehage (Storjord, 2005). I 1995 kom Lov om barnehager, og for første gang ble det samiske innlemmet i et offentlig dokument spesielt rettet mot samiske barns barnehagetilbud. Loven er erstattet i 2005 der § 2 sier:

Barnehagen skal ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur.

Samiske barns rettigheter utdypes videre i lovens § 8:

Kommunen har ansvaret for at barnehagetilbudet til samiske barn i samiske distrikt bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.

At barn med samisk bakgrunn har krav på et barnehagetilbud som ivaretar samisk språk og kultur er slik det framgår foran sterkt forankret i lovverket. Dette har de krav på uavhengig av hvor de bor i landet. Det er noe ulikt hva som legges i dette kravet, avhengig av om barnet bor innenfor eller utenfor samisk forvaltningsområde. Rammeplan for barnehager sier at barnehager i samiske distrikt skal være en integrert del av det samiske samfunn og skal synliggjøre mangfoldet, frodigheten og variasjonene i det samiske samfunn (Sametingsmeldingen om samisk barnehagetilbud, 2013)

Sametinget sier på s.11 i *Sametingsmeldingen om samisk barnehagetilbud* at:

I barnehager som har samiske barn utenfor samiske distrikt har foreldre og barn rett til å forvente at barnehagens personale har kjennskap til og vektlegger at også den samiske kulturen skal være en del av innholdet.

Rammeplan for barnehagen, som er en forskrift til loven, utdyper ikke krav og forventninger nærmere i særlig grad, men Sametinget holdes her frem som en viktig mulig samarbeidspartner i arbeid med samisk språk og kultur. Rammeplanen forklarer også at Sametinget forvalter midler som kan benyttes til tiltak for samiske barn, samt at Sametinget kan gi veiledning og bistand til personalet i dette arbeidet.

Til Rammeplanen er det utarbeidet ulike temahefter, et av disse omhandler samisk kultur i barnehagen. Her kan barnehager som tilbyr et samisk barnehagetilbud, og andre barnehager som jobber med samiske som tema, hente inspirasjon og ideer til hvordan de i større eller mindre grad kan formidle samisk kultur til barna.

2.2 SAMETINGETS TILSKUDDSORDNING

Hovedmålet for barnehagepolitikken i Sametinget er å skape gode oppvekstvilkår, gjennom et samisk barnehagetilbud¹. For å oppnå dette ønsker Sametinget å bidra til at det er nok barnehageplasser som kan tilby et samisk barnehagetilbud av høy kvalitet. I dette legger Sametinget at:

Et samisk barnehagetilbud må bygge på det grunnleggende prinsipp at barnehagen skal være en integrert del av det samiske samfunn. Samenes etniske identitet knyttet til sosiale og kulturelle egenart danner viktige verdier. Det blir viktig å videreutvikle den samiske kulturarven ved å formidle og synliggjøre samisk språk, kultur, levemåter og verdier.
(Veileder for tilskuddsordningene til barnehager med samisktilbud, 2012, s.3).

Tilskuddsordningen til Samiske barnehager ble opprettet i 1986. Ordningen skulle da som nå dekke ekstraintgifter et samisk barnehagetilbud medfører. Fram til og med år 2000 var det fylkesmennene som forvaltet ordningen, og i 2001 overtok Sametinget ansvaret. Det er fortsatt Stortinget som bestemmer beløpspotten pr år, men Sametinget forvalter selv midlene og kan overføre midler fra ett år til det neste (Asplan Viak, 2010).

2.2.1 TILDELINGSKRITERIER OG MÅL FOR TILSKUDDSORDNINGEN

Målet med Sametingets tilskuddsordning til barnehager har vært noe ulikt formulert i ulike budsjettår. I Asplan Viaks evalueringsrapport fra 2010 oppgis målet å være «Å sikre samiske barn et barnehagetilbud bygd på samisk språk og kultur. I 2012 og 2013 var det «Å sikre at samiske barn har et barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur hvor samiske barn tilegner, bevarer og utvikler sitt samiske språk og sin samiske kultur". I 2014 ble det presisert at hovedmålet på barnehageområdet var at: *Samisk språk, kultur, tradisjoner og grunnleggende verdier gjenspeiles i barnehagen.* Så fremmes Sametingets innsatsområder basert på Sametingsmelding om samisk barnehagetilbud 2013. Avslutningsvis repeteres de samme målformuleringene for tilskuddene som i de to foregående årene. I 2015 ligger den overordnede politikken fast, men det gis ikke like tydelige mål knyttet direkte til tilskuddene som tidligere år. Selv om formuleringene i de ulike budsjettene er noe ulike, er gjennomgangstonen den samme, og rent formuleringsmessig vil vi i det videre arbeidet

¹ Veileder for tilskuddsordningene til barnehager med samisktilbud, 2012.

forholde oss til formuleringene som gjaldt for 2012, 2013 og 2014. Det er den det vises til som målet med tilskuddsordningen i figuren som viser denne studiens design i kap. 1.3.

Ifølge Sametinget kan tilskuddsordningen brukes til å dekke merkostnader til økt bemanning, kompetanseheving hos ansatte, opplæring av ansatte, innkjøp av utstyr og leker, utgifter i forbindelse med språktreningsopplegg og andre utgifter barnehagen kan ha ved formidling av samisk språk og kultur. Tilskuddet kan ikke gå til ordinær drift.

For perioden 2011-2013 som evalueres her delte Sametinget sin tilskuddsordning inn i fire kategorier. En femte kategori ble lagt til i 2013 med tildeling fra og med 2014, og denne er også tatt med i tabellen under som gir en oversiktlig framstilling av de ulike tilskuddene.

Tabell 2 Oversikt over tilskuddene som inngår i Sametingets tilskuddsordning til barnehager

Type tilskudd	Tildelingskriterier	Beløp (NOK) tildelt pr kalenderår	Annet
Tilskudd til samiske barnehager. <i>Søknadsfrist 1.februar</i>	-Barnehager som har vedtektsfestet at driften bygger på samisk språk og kultur. -Barnehagen skal ha samisktalende ansatte med aktiv språkbruk. -Dispensasjon kan gis på spesielle vilkår.	- Inntil 70 000,- pr. avdeling. - Inntil 30 000,- pr. ansatt pr. avdeling, begrenset oppad til 2 ansatte pr. avdeling. -Grunnsats for familiebarnehager er inntil kr 45 000,- (Lite aktuelt etter barnehage-reformen på 2000-tallet.)	-De fleste slike barnehager ligger i de samiske kjerne-områdene. Det er også samiske barnehager i byer med stor andel samisk befolkning.
Tilskudd til barnehager med samisk avdeling. <i>Søknadsfrist 1.februar</i>	-Barnehager med avdeling som har vedtektsfestet at driften bygger på samisk språk og kultur. -Avdelingen skal ha samisktalende ansatte med aktiv språkbruk. -Dispensasjon kan gis på spesielle vilkår. - Samlokalisering av samiske barn.	-Inntil 70 000,- pr. avdeling. - Inntil 30 000,- pr. ansatt pr. avdeling, begrenset oppad til 2 ansatte pr. avdeling. (Utbetalt beløp pr ansatt justeres i forhold til stillingsprosent)	-De fleste barnehager med samisk avdeling ligger utenfor samiske distrikt.
Tilskudd til barnehager med tilbud om samisk språkopplæring <i>Åpen søknadsfrist til 15.september.</i>	-Norske barnehager med språkopplæring til enkeltbarn eller barnegrupper. -Samiske barnehager/ samisk avdeling kan få språkstøtte dersom de har barn med annen samisk språkbakgrunn enn driftsspråket. -Samlokalisering av samiske barn.	-Inntil 65 000,- pr. avdeling.	-Språkopplæringstilbud finnes spredt over hele Nord-Norge og Trøndelagsfylkene, delvis også i Sør-Norge.

Type tilskudd	Tildelingskriterier	Beløp (NOK) tildelt pr kalenderår	Annet
Tilskudd til prosjekt og utviklingsarbeid <i>Søknadsfrist 1.april.</i>	<i>-Barnehager med samisktilbud som mottar støtte fra Sametinget.</i>	<i>-Inntil 150.000,- pr. prosjekt. Sametinget har årlige prioriteringer i fordeling av prosjektmidler.</i>	
Tilskudd til pedagogisk materiell, leker og læringsressurser <i>Søknadsfrist 1.april.</i>	<i>-Barnehager i samarbeid med forlag og fagmiljøer kan søke denne ordningen.</i>	<i>-Tilskuddet beregnes på grunnlag av søknad og prosjektbeskrivelse</i>	

(Kilde til tabell: Sametinget, Sametingsmelding om samisk barnehage tilbud 2013, Veileder for tilskuddsordningen og Regelverk for tilskudd til samisk barnehage tilbud).

I tillegg til overnevnte kriterier, ligger det en del andre krav for at Sametinget skal kunne godkjenne søknad om tilskudd (Asplan Viak, 2010).

Samtlige tilskuddsformer har krav om:

- Søknad må ligge innenfor Sametingets prioriteringer gjeldende år.
- Sametingets søknadsskjema skal benyttes.
- Tilskuddsmottaker skal levere regnskap og rapport over hvordan midlene er brukt.
- Tilskuddet skal ikke dekke ordinær drift.
- Tilskuddsmottaker skal skriftlig akseptere vilkår for tilskudd innen oppgitt frist.

I tillegg er det enkelte særkrav for de ulike tilskuddsformene. Disse vil vi presentere under sammen med en liten kommentar knyttet til hvert enkelt tilskudd. Sametinget forsøker å ha mest mulig hensiktsmessige søknadskriterier, og kriteriene endres derfor dersom noe anses som unødvendig eller uhensiktsmessig.

2.2.2 OM TILSKUDD TIL SAMISK BARNEHAGE/AVDELING:

Ut over kriteriene som er satt opp i oversiktstabellen over, må følgende kriterier oppfylles for å få tilskudd til samisk barnehage eller samisk avdeling²:

- Likestillingsperspektiv
- Barnehagens årsplan skal vise hvilke tiltak som skal gjennomføres for å styrke samisk språk og kultur. I størst mulig grad samlokalisere samiske barn innad i barnehagen og kommunen (Gjelder for samisk avdeling).
- Kommunen skal bekrefte at barnehagen har knyttet til seg samiskspråklig personell.

I følge regelverket for tilskuddet, kan det brukes til å dekke merkostnader knyttet til gjennomføring av samisk barnehage tilbud eksemplifisert som følgende:

- Lønn til samisktalende ansatte
- Lønn/bidrag til ressurspersoner

² Regelverk for tilskudd til samisk barnehage tilbud

- Utgifter i forbindelse med organisering av opplegg som fremmer og utvikler samisk språk og kultur
- Dekning av utgifter til kompetanseheving innen samisk språk, kulturforståelse, kulturkompetanse og kunnskaper i tradisjonelt samisk arbeid.
- Innkjøp av forbruksmateriell til bruk i gjennomføring av planlagte tiltak for styrking av samisk språk og kultur

I forbindelse med ny søknad, går Sametinget gjennom rapportene fra året før og kan gjøre fratrekk i tildelingen dersom hele beløpet ikke er brukt opp, eller på grunnlag av stillingsprosent på samisktalende ansatte. Denne summen trekkes da fra neste års tildeling. Slik det framgår i tabellen, fordeles midlene flatt i forhold til antall samiske avdelinger og samiskspråklige ansatte. Dette medfører at barnehager som ligger i kjerneområdene for samisk språk og kultur får et relativt stort tilskudd, fordi samtlige avdelinger er samiske og rekruttering av kompetent samisk personale er et mindre problem her enn ellers.

2.2.3 OM TILSKUDD TIL SAMISKOPPLÆRING FOR SAMISKE BARN I NORSK BARNEHAGE:

Samiske barn i «norske» barnehager kan få samisk språkopplæring. For at barnehagen skal få tilskudd til å gi slik opplæring, må følgende kriterier ut over det vi allerede har oppgitt, innfris³:

- Plan for samiskopplæring, og redegjørelse for hvilket samisk språk det skal gis opplæring i, må framlegges.
- I størst mulig grad samlokaliseres samiske barn innad i barnehagen og kommunen. Kommunen skal bekrefte at barnehagen har knyttet til seg samiskspråklig personell.

Ved ny søknadsbehandling går Sametinget gjennom rapportene fra året før. Det kan da gjøres fratrekk i tildelingen dersom hele beløpet ikke er brukt opp. Denne summen trekkes da fra neste års tildeling

Søknader om støtte til slik språkopplæring varierer noe fra år til år. Tallet avhenger naturligvis av hvor mange samiske barn som går i «norske» barnehager fra år til år, men kan også påvirkes av hvor oppmerksomme den enkelte barnehage er på at en slik støtteordning finnes. For å få denne typen støtte må barnehagen selv ha, eller rekruttere inn, personale som snakker samisk.

2.2.4 OM TILSKUDD TIL PROSJEKTER OG UTVIKLINGSARBEID:

For dette tilskuddet gjelder følgende ekstrakriterier⁴:

- Tilskuddet gis kun til barnehager som mottar tilskudd som samisk barnehage/avdeling eller til språkopplæring
- Tilskuddssøker skal utarbeide prosjektbeskrivelse og budsjett.

Sametinget utbetaler 50 % av bevilget beløp ved prosjektstart. Resterende beløp utbetales når prosjektet er avsluttet og utgiftene er dokumentert.

³ Regelverk for tilskudd til samisk barnehetilbud

⁴ Regelverk for tilskudd til samisk barnehetilbud

Barnehager som mottar tilskudd til samisk barnehage/avdeling eller til språkopplæring i norsk barnehage, kan slik det framkommer i oversiktstabellen over, søke om prosjektmidler fra Sametinget på inntil 150.000,-. Bruk av midler må dokumenteres og tildelte tilskudd må brukes opp i løpet av to år. I perioden 2011-2013 økte antall søknader om prosjektmidler kraftig, fra 3 søknader i 2011 til 20 søknader i 2013. Det er relativt stort spenn i hva barnehagene søker tilskudd til, men grovt inndelt går de til språkprosjekt, til tiltak rettet mot foreldre og til innkjøp av relativt stort og kostbart utstyr. De fleste som søker, får tilsagn. Avslag skyldes oftest ufullstendige søknader, eller at prosjektet det søkes tilskudd til ligger utenfor rammene til Sametingets tilskuddsordninger.

2.2.5 TILSKUDD TIL PEDAGOGISK MATERIELL

Tilskudd til pedagogisk materiell, leker og læringsressurser, er en del av et prosjekt igangsatt av Sametinget i 2011 (Kilde: Sametinget). Prosjektet kartlegger hva som finnes av leker og pedagogisk materiell i samiske barnehager. Tilskuddsordningen ble lagt inn som eget tilskudd under ordninga innrettet mot barnehager i 2013/14, mens barnehagene før måtte søke i konkurranse med skoler på et felles tilskudd til læremiddelutvikling. Nå prioriteres samiske «snakkepakker». Målet for prosjektet er flere samiske leker og mer pedagogisk materiell tilpasset bruk i samiske barnehager. Dette tilskuddet vil i liten grad berøres i denne evalueringen.

2.3 SAMETINGETS BEHANDLING AV SØKNADER OG RAPPORTER

I 2011 utarbeidet Sametinget egne saksprosesser for de ulike typer tilskudd. Umiddelbart etter søknadsfrist starter Sametinget administrativ behandling av mottatte søknader fra samiske barnehager/avdelinger (kilde: Sametinget). Språkopplæringssøknader behandles administrativt kontinuerlig. Prosjektsøknader samles etter søknadsfrist og forberedes administrativt til behandling i sametingsrådet. Ved avslag på søknad har søker fem ukers klagefrist. Avslag kan bl.a. komme dersom vedtekter og årsplan ikke tydelig nok bekrefter at dette er en samisk barnehage/ avdeling, eller dersom barnehagene ikke klarer å rekruttere kvalifisert personell til språktilskudd.

Knapphet på ressurser gjør i følge Sametinget sitt til at de ikke får behandlet søknadene like raskt og effektivt som de gjerne ønsker. Med dagens søkermasse har de rett og slett for få saksbehandlingsstillinger for å kunne ta unna særlig mye raskere enn i dag. De har stor forståelse for at barnehagene trenger svar på søknad raskest mulig, og ønsker seg derfor endringer som kan lette søknads- og behandlingsprosessen. Rapporter og regnskapsoppstillinger leses, og sees i sammenheng med behandling av ny søknad. Søknadsskjemaer, rapporteringsskjemaer, veileder og regelverk revideres årlig.

2.4 OVERSIKT OVER TILSKUDDSTILDELING I PERIODEN 2011-2013

Vi har hatt tilgang til søknads- og rapportskjemaer mottatt av Sametinget, samt Sametingets egen database over samtlige barnehager som mottar eller har mottatt støtte. Denne informasjonen er satt sammen med det formål å få en oversikt over utviklingen over tid, og

hvordan de økonomiske virkemidlene varierer mellom de ulike ordningene. Dataene er også gruppert etter geografi og samiske språkområder.

De første to tabellene ser på fordelingen av tilskuddsmidler i norske kroner i perioden 2011-2013.

Tabell 3 viser fordeling av Sametingets tilskudd til samiske barnehager og samisk avdeling i norske barnehager fordelt på fylke i tidsperioden 2011-2013. I NOK. (Kilde: Sametinget)

Tilskudd til Samiske barnehager og avdelinger (NOK)	2011	2012	2013
Finnmark	5 589.200	5 207.600	5.226.000
Troms	1 301.000	1 012.200	1.102.500
Nordland	130.000	130.000	130.000
Nord-Trøndelag	130.000	130.000	130.000
Oslo	260.000	260.000	260.000
Total	7.410.200	6.739.800	6.848.500

Tabell 3 viser tilskuddsbeløpet fra Sametinget til samisk barnehager og avdelinger. Samlet beløp har vært relativt stabilt i perioden 2011-2013. Barnehager i Finnmark mottar absolutt størst andel av tilskuddet, deretter barnehager i Troms. Går man inn i statistikken og ser på enkeltbarnehager ser man at mange av barnehagene har et stabilt tildelingsbeløp fra år til år. Andre mottar litt varierende tilskuddsbeløp fra år til år, noe som oftest skyldes variasjon i antall samiskspråklige ansatte.

I tråd med regelverket, bruker barnehagene det aller meste av midlene de mottar til språk- og kulturarbeid med barna. En liten del av tilskuddet går også gjerne til å sende personale på kurs og konferanser. De aller fleste barnehagene tar eventuelle ekstraavgifter i forbindelse med søknad og rapportering over det ordinære driftsbudsjettet, men enkelte dekker også dette gjennom tilskuddet.

Tabell 4 gir en tilsvarende fylkesvis oversikt over tildelingssummen til norske barnehager med et samisk språkopplæringstilbud. Her kan vi observere mye større variasjoner i tildelinger til ulike fylker fra år til år. Det at tilskuddet gis til norske barnehager med samiske barn, kan bekrefte at det tilfaller barnehager som i perioder kan ha samiske barn, men ikke nødvendigvis på permanent basis. Det vil også kunne komme av at barnehager med samiske barn, ikke alltid greier å rekruttere en samiskspråklig person til å ta jobben som språkarbeider. Dermed kan de ett år få tilskudd, og så miste det året etter dersom de da ikke lenger har noen til å gi tilbudet.

Tabell 4 viser fordeling av Sametingets tilskudd til språkopplæring i norske barnehager fordelt på fylke i tidsperioden 2011-2013. I NOK. (Kilde Sametinget)

Tilskudd, språkopplæring (NOK)	2011	2012	2013
Finnmark	101.000	65.000	130 000
Troms	441.000	730.000	620.500
Nordland	177.000	259.800	65.000
Nord-Trøndelag	219.000	260.000	200.000
Sør-Trøndelag	172.000	195.000	195.000
Andre (Akershus, Hordaland og Rogaland) ⁵	205.000	366.000	65.000
Total	1.315.000	1.875.800	1.275.500

I tråd med tolkningsforslagene over, viser tabell 5 at antall samiske barnehager og avdelinger holder seg relativt stabilt i perioden 2011-2013, mens antallet barnehager som får støtte til språkopplæring varierer mye mer fra år til år.

Tabell 5 viser fordelingen av antall barnehager som har mottatt de ulike tilskuddstypene i perioden 2011-2013. (Kilde Sametinget)

Type barnehage ut fra tilskudd	2011	2012	2013
Samiske barnehager	25	23	23
Samiske avdelinger	8	7	7
Norske barnehager med samisk språkopplæring	28	33	22

En del barnehager som tidligere har mottatt tilskudd til samisk barnehage eller avdeling har falt permanent eller periodevis ut av tilskuddsordningen i perioden 2011-2013. Vi tok kontakt med fem av disse og fikk varierende begrunnelser for hvorfor de falt ut. En del oppgir at de ikke lengre har krav på støtte etter innstramminger i Sametingets regler, uten at vi har fått noen nærmere forklaring på hva de viser til. Andre hadde av ulike årsaker ikke søkt, men driftet likevel "samisk". Det viste seg at enkelte av barnehagene som i løpet av 2011-2013 driftet uten barnehage/avdelingstilskudd, fikk tilskudd igjen fra 2014. Ettersom vi kun har snakket med et utvalg barnehager som, vet vi ikke om alle de tidligere tilskuddsbarnehagene fortsatt gir et samisk barnehagetilbud, eller om tilbudet har falt helt bort eller eventuelt er blitt erstattet ved at barnehagen får noe støtte til språkopplæring av enkeltbarn.

Fra underlagsmaterialet går det fram at bare én barnehage har lulesamisk som driftsspråk (Nordland) og én har sørsamisk som driftsspråk (Nord-Trøndelag). De 23 øvrige samiske barnehagene har nordsamisk som driftsspråk. Samtlige barnehager med samisk avdeling har dessuten nordsamisk som driftsspråk. Dette gjenspeiles i tabell 6 som viser antall barn fordelt på barnehagens driftsspråk. Hovedtyngden av barn med samisk barnehagetilbud er nordsamiske og bor i Troms eller Finnmark. Den lille andelen barn som får et tilbud på et av de to samiske minoritetsspråkene, får dette i henholdsvis lule- og sørsamisk område.

⁵ Ikke alle fylkene har fått tildelt språktilskudd hele perioden 2011-2013.

Tabell 6 viser antall barn som går i samisk barnehage/avdeling fordelt på barnehagens driftsspråk i perioden 2011-2013. Kilde Sametinget

Antall barn i samisk barnehage/ samisk avdeling⁶	2011	2012	2013
Nordsamisk driftsspråk (Finnmark, Troms, Nordland, Oslo)	701	630	630
Lulesamisk driftsspråk (Nordland)	17	18	18
Sørsamisk driftsspråk (Sør-Trøndelag)	10	14	14
Total	728	662	662

I forhold til i 2011, så er antallet barn som får et samisk barnehetilbud redusert med hele 10 % i de to påfølgende årene. Tabell 7 viser en motsatt tendens, nemlig en formidabel økning i antall barn som får språkopplæring. Det store hoppet er også denne gangen fra 2011 til 2012. Antallet i 2013 innebærer totalt sett ikke noen stor endring fra året før, men vi ser likevel nesten en tredobling av barn med språkopplæring i Finnmark.

Tabell 7 viser antall barn i norsk barnehage som får samisk språkopplæring fordelt på geografiske områder i perioden 2011-2013. I siste rad står N for nordsamisk, L for lulesamisk og S for sørsamisk. (Kilde: Sametinget)

Antall barn med språkopplæring i norskpråklig barnehage	2011	2012	2013
Finnmark	6	11	31
Troms	59	95	104
Nordland	8	36	2
Nord-Trøndelag	6	6	5
Sør-Trøndelag	10	11	9
Andre (Akershus, Hordaland og Rogaland) ⁷	6	7	1
Total	95	167	153
	N75/L6/S14	N120/L31/S16	N141/L0/S12

Tabell 7 viser at antallet barn som får språkopplæring i norsk barnehage er særlig høyt i Troms der det bor mange samer, men mindre konsentrert enn i Finnmark, og i mer fornorskede lokalsamfunn. Majoriteten av barn som får språkopplæring får det i nordsamisk. I forhold til språkernes utbredelse kan dette ses på som en naturlig skjevhet, men det kan også tenkes at det kan være ekstra vanskelig å innhente kompetanse i lule- og sørsamisk til å gi slik opplæring.

I Troms øker antallet barn dramatisk fra 2011 til 2012. Dette skyldes i stor grad at flere barnehager søkte om språkopplæringstilskudd, deriblant en barnehage med mange barn som derigjennom fikk et språkopplæringstilbud. Det høye antallet barn som får språkopplæring i lulesamisk i 2012, skyldes at alle barna i en barnehage pga. et prosjekt fikk opplæring i lulesamisk dette året.

⁶ Der antallet er 10 eller færre barn er antall ikke oppgitt i tabellen, men markert med - .

⁷ Ikke alle fylkene har fått tildelt språktilskudd hele perioden 2011-2013.

Det bor samer i de fleste kommuner i Norge. Ut fra dette skulle man tro at flere norske barnehager også utafor tradisjonelle samiske områder, hadde søkt om tilskudd til samiskopplæring. Når så få barn sør for Trønderlagene får språkopplæring, er det vanskelig å tro at det bare kommer av at det bor så få samiske barn her. Kanskje er foreldre som bor utafor tradisjonelt samisk bosettingsområde mindre interessert i samisk språkopplæring? Kanskje de anser det som irrelevant når de ikke bor i samisk område, eller indikerer det lave antallet at barnehager og foresatte andre steder i landet har liten kunnskap om muligheten til å søke midler fra Sametinget? En annen faktor som nok spiller inn, er tilgang til samisk språkkompetanse. Dersom barnehagen ikke får rekruttert en språkarbeider, kvalifiserer den ikke for tilskudd til språkopplæring fra Sametinget etter dagens krav. Det er da også et spørsmål om barnehagene (på oppdrag fra kommunen som barnehagemyndighet) på andre måter jobber for at samiske barn "kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur" slik Barnehagelovens § 8 krever.

2.5 ANDRE TILBUD FRA SAMETINGET

Sametinget arrangerer, alene eller i samarbeid med fylkesmenn, årlige barnehage- eller skole- og barnehagekonferanser samt nettverksmøter for barnehageansatte, og disse kan være for undergrupper av ansatte som styrere eller menn i barnehagen. Begge deler arrangeres med tanke på kvalitetsutvikling og kompetanseheving, men også som en møtearena for barnehageansatte. Det ligger en forventning fra Sametinget om at barnehagene som mottar tilskudd skal delta på slike konferanser/nettverksmøter.

Sametinget reiser også hvert år ut på besøk til flere av barnehagene som mottar tilskudd. Her kan Sametinget selv få et innblikk i barnehagehverdagen, og de ansatte har mulighet til direkte vise fram og fortelle hvordan de arbeider og hva tilskuddet går til. I tillegg er dette en gylden mulighet til å fortelle Sametinget hva de opplever fungerer mindre bra.

2.6 SAMTINGETS VURDERING AV TILSKUDDSDORDNINGEN TIL BARNEHAGER

Av intervjuene framgår det at Sametingets egen erfaring er at barnehagene generelt er fornøyd med den relativt vide definisjonen av hva tilskuddet kan brukes til, og at Sametinget aldri «øremerker» hele eller deler av tilskuddet til spesielle formål. Sametinget mener selv at barnehagene forvalter tilskuddene bra, og bruker pengene fornuftig slik de selv mener er best. Sametinget vurderer nå om satsene bør økes, men påpeker samtidig at det ikke er slik at høyere tilskudd automatisk gir et bedre barnehagetilbud.

Å finne beste og mest rettferdige beløpsfordeling mellom barnehagene er vanskelig. Sametinget ser selv at dagens fordelingsnøkkel kan slå skjevt ut, selv om det i utgangspunktet bygger på et likhetsprinsipp. De ser at i virkeligheten har barnehager i ulike regioner og språkområder ulike behov og utfordringer. For eksempel ser de problematikken i at barnehager kan miste retten til tilskudd, som igjen gjør at barn mister sitt samisktilbud, dersom barnehagene ikke klarer å rekruttere personale med tilstrekkelig språk- og kulturkunnskap. Denne problemstillingen er stort sett gjeldende for barnehager i regioner der samisk språk og kultur allerede står svakt. Da kan man også tenke seg at det nettopp i

disse miljøene er ekstra viktig med samisk språk- og kulturformidling til barna gjennom et godt barnehagetilbud.

Likedan får barnehager som ligger i kjerneområdene for samisk språk og kultur relativt stort tilskudd, fordi samtlige avdelinger er samiske og rekruttering av kompetent samisk personale er et mindre problem her enn ellers. Selv om også barnehagene innad i kjerneområdene har ekstraavgifter i forbindelse med for eksempel innkjøp av samiske leker og utstyr, innhenting av ressurspersoner o.l. ser Sametinget at det likevel kan være noe mindre ressurskrevende å formidle samisk språk og kultur i samfunn der det samiske allerede står sterkt, gjennom lettere å ha tilgang på språkressurser, aktiviteter og kulturkompetanse i nærmiljøet.

Det er opp til den enkelte barnehage å søke tilskudd hvert år. Sametinget ser at det kan føre til unødvendig mye administrativt arbeid for både barnehagene og Sametinget selv, noe som igjen gjør sitt til at saksbehandlingstiden blir lang. Flere barnehager og avdelinger er stabile i årevis både i forhold til antall avdelinger og antall ansatte, slik at deres søknad om tilskudd er tilnærmet uforandret fra år til år. Sametinget er selv inne på muligheten for at søknadskravet til disse barnehagene kan forenkles.

Sametinget sier selv både i våre intervjuer og i Sametingsmelding om samisk barnehagetilskudd (2013) at de i fremtiden ønsker å intensivere arbeidet med informasjon og veiledning for å nå ut til flere, og dermed bidra til at flere aktuelle tilskuddsmottakere vil søke fremover. Slik ønsker de i større grad enn i dag å sikre at flest mulig samiske barn skal få en innføring i samisk språk og kultur mens de går i barnehagen.

3 LIVET I BARNEHAGEN

I dette kapittelet vil vi se nærmere på livet i barnehagene og hvordan det som skjer i barnehagen samspiller med de ytre forutsetningene i form av språkstøtte i barnets familie og lokalmiljø. Med utgangspunkt i det empiriske materialet, vil vi først presentere en kategorisering av barnehagene ut fra språkets stilling i barnehagen. Deretter vil vi se på hva som karakteriserer barnehagene innafor hver kategori. Vi vil beskrive språkstøtten barna har utafor barnehagen og resultatene i form av hvordan barna bruker språket i barnehagen. De indre forutsetningene for at barnehagene skal kunne styrke og utvikle barnas samiske språk og identitet, er særlig bestemt ut fra de ansattes samiskspråklige kompetanse. Denne vil vi se at også henger sammen med hvor sterkt språket står i lokalmiljøene. Ut fra de gitte forutsetningene er spørsmålet hvordan barnehagene mer konkret jobber for å styrke samisk språk. Kapittelet vil beskrive både språkarbeidet og tilnærminga til formidling av kulturelt innhold. Til sist pekes det på hvordan barnehagene jobber opp mot foreldrene og foreldrenes møte med barnehagene. Kapittelet avsluttes med en oppsummerende sammenlikning.

3.1 EN KATEGORISERING AV BARNEHAGENE

I tabellen under har vi fordelt barnehagene vi har gjort feltarbeid i ut fra hvor sterkt språket står i barnehagen. I rundt en fjerdedel av barnehagene var samisk hjemmespråk for flertallet av ungene og samisk var omgangsspråket blant barn og voksne i barnehagen. Disse barnehagene har vi kalt samiskdominante siden samisk språk er dominerer i all type kommunikasjon. I den andre kategorien barnehager, den vi har kalt tospråksbarnehager, brukes både samisk og norsk med ulik vekting. I noen av disse barnehagene bruker barna samisk og norsk omtrent like mye, mens samisk brukes veldig lite av barna i en del av de andre. De gjenstående barnehagene har vi karakterisert som norskdominante ut fra at bruken av samisk i disse er veldig begrenset.

De samiskdominante og tospråksbarnehagene fikk alle tilskudd til samisk barnehage eller avdeling, mens de fleste kategorisert som norskdominante får tilskudd til språkopplæring. Noen barnehager som får støtte til samisk avdeling faller også innafor denne kategorien når de sliter med å rekruttere samiskspråklige ansatte og språkforutsetningene for øvrig er dårlige.

Vi vil her poengtere at benevnelsen "tospråks-" viser til språksituasjonen i samiske barnehager og ikke til at tospråklighet i seg selv er målet⁸.

Tabellen gir en skjematisk framstilling av de ytre og indre forutsetningene for barnehagens arbeid og resultatet i form av hva som karakteriserer barnas språkbruk innafor de ulike kategoriene. Det er viktig å påpeke at barn med alle typer språkstøtte i hjemmet kan finnes i alle kategoriene, og at de således gir et slags generaliserbart bilde. I beskrivelsene av livet i

⁸ Barnehagene skal være samiske, og med dette som mål blir barna gjerne tospråklige. For å oppnå at barn behersker et minoritetsspråk, og særlig i tilfeller der dette står svakt, er det viktig med et overordnet fokus på minoritetsspråket. Dette gir en sterk tospråklighetsmodell. Der tospråklighet oppfattes som å tillegge to språk samme vekt, vinner stort sett majoritetsspråket fram som det absolutt dominante.

de ulike typene barnehager, vil variasjoner mellom barnehagene og mangfoldet innad i mange barnehager komme mer fram.

Tabell 8 Barnehager fordelt etter helhetlig vurdering av språksituasjonen i barnegruppa – hjemme/i barnets miljø.

Kategori	Ytre forutsetninger		Interne forutsetninger	"Resultat"
Barnehage	Lokalmiljøet	Hjemmet	Ansatte	Barnas språk
Samisk-dominante barnehager Samiske barnehager	Samisk har alltid dominert/ barn tett tilknytning til samiskspråklig miljø	Samisk felles hjemmespråk, eller kommunikasjonsspråk med én av foreldrene. Få norsk hjemme.	Stort sett samisk som førstespråk	Barna snakker samisk
To-språks barnehager Samiske barnehager Samiske avdelinger	Mer eller noe mindre fornorsket miljø. Norsk miljø, med innflyttere. Ulik grad av revitalisering Mange steder økt synlighet og interesse for det samiske.	Få fra reint samiskspråklige hjem, mange fra tospråklige hjem, flere og flere fra hjem som kanskje forstår, men ikke snakker samisk, eller fra hjem uten noe samiskspråklig kompetanse. Ulik tilgang til besteforeldre/andre som snakker samisk. Samisk mer fremtredende i noen lokalmiljø og helt fraværende i andre.	Alle / flere samiskspråklige. Mange samiskspråklige uten førstespråkskompetanse. Usikkerhet i bruk. Vanskelig rekruttering.	Barna snakker norsk og samisk Barna forstår samisk, men snakker lite
Norsk-dominante barnehager Samiske avdelinger Språk-opplæring i norske barnehager	Norskdominerte lokalmiljø der samisk også høres lite blant samer	Barn fra norskspråklige hjem. Noen har mor/far som har lært samisk. Enkeltbarn med eller uten samisk hjemme.	Perioder uten språkkompetanse. Én eller to har lært litt samisk. Samisk språkarbeider med få timer i barnehagen.	Enkeltbarn kan snakke samisk med voksen

3.2 SAMISKDOMINANTE BARNEHAGER

I barnehagene vi har kategorisert som samiskdominante, er samisk helt klart det dominerende språket i barnehagen. I disse barnehagene foregår det meste av leken på samisk, selv om norsk også høres. Barna bruker altså samisk spontant både med hverandre og med ansatte, slik vi som forskere også fikk erfare der vi var på besøk. Som en ansatt sa: *"Samisk vinner her i barnehagen"*

3.2.1 BEKRIVELSE AV BARNEHAGENES YTRE FORUTSETNINGER OG BARNAS SPRÅKBRUK

Halvparten av barnehagene vi har kategorisert som samiskdominante ligger i Indre Finnmark der vi får oppgitt av rundt 70-90 % av barna har samisk som familiens felles hjemmespråk. Av de øvrige barna kommer de fleste fra tospråklige hjem der én av foreldrene behersker samisk, mens den andre i liten grad gjør det. Barna er også eksponert for samisk på de fleste andre arenaer i lokalsamfunnet og med familien, selv om det kan være noe mindre i noens hjemmemiljø enn i andres.

I de resterende innafor denne kategorien står samisk svakere i lokalmiljøet, men med få unntak har barna minst én forelder som behersker samisk godt og bruker samisk med barnet. Samisk er likevel sjelden felles hjemmespråk, selv om mange foreldre gjør en innsats for å ta tilbake/lære seg språket. Én av disse barnehagene ligger i en språkforvaltningskommune i Finnmark der norsk dominerer i lokalmiljøet, mens samisk likevel er tydelig til stede. Både ansatte og foreldre forteller at holdningene til det samiske nå generelt er positive og at samisk språk er blitt mer synlig i lokalmiljøet enn det var tidligere. Noen av barna tilhører slekter og sosiale fellesskap der det meste foregår på samisk slik at barnets verden i stor grad er samiskspråklig, selv om norsk ellers er dominant i lokalsamfunnet. Andre barn har slekt som i stor grad har tapt språket, slik at foreldre må være mer bevisste på å oppsøke samiskspråklige arenaer. Den andre barnehagen er lokalisert i en større by, men foreldrene med barn i denne barnehagen kan samisk. Begge barnehagene har en tydelig politikk på at de i utgangspunktet bare tar inn barn med et aktivt samisk språk hjemmefra, dvs. at minst én av foreldrene bruker samisk med barnet utafor barnehagen. De kan i enkelte tilfeller ta inn barn som ikke har samiskspråklige foreldre, men disse må da forplikte seg til å gjøre en innsats for å støtte opp under barnas samiskspråklige utvikling. Som en informant sa: "Her begynner ikke bare barn, men også hele familien, det blir språkbud for familien". Barnehagen gir familien ulike termer, navn på ukedager, ei samisk sangbok osv. De forventer ikke at alle lærer samisk, men at foreldrene er interessert og kan følge opp ungene holdningsmessig - "være levende interessert". Både de som jobber i barnehagen og foreldre ønsker at barna skal gå videre å ta samisk som førstespråk i skolen.

Barnehagene vi anser som samiskdominante rekrutterer altså barn som lever i samiskspråklige miljø, selv om dette i større eller mindre grad preger lokalsamfunnet som helhet, eller er resultat av et mer bevisst valg hos foreldre. Barnehagene ligger slik at barna vil kunne få opplæring på samisk i skolen, noe som er det naturlige valget for disse barna. I det følgende skal vi se litt nærmere på barnehagenes indre forutsetninger og hvordan de jobber med samisk språk og kultur.

3.2.2 ANSATTES SPRÅKKOMPETANSE

I utgangspunktet behersker alle de ansatte i de samiskdominante barnehagene samisk, og de fleste har samisk som morsmål. Flertallet har vokst opp i sterke samiske miljø, og mange har tilknytning til reindrift. Av de med pedagogisk utdanning, er det flere som har førskolelærerutdanning fra Samisk høgskole, mens det å ta utdanning et annet sted også nevnes som en måte å få norskkompetanse på.

Samiskkompetanse er i utgangspunktet et krav for å få jobb i alle barnehagene, og i tre av de fire er alle samiskspråklige. I en stor samiskdominant barnehage hadde de imidlertid måttet ta inn et par ansatte som ikke snakket samisk, og én av disse forsto heller ikke samisk, selv om kulturkompetansen var godt inne. I en av de andre oppga barnehagen at ekstra språkopplæring for ansatte kunne være aktuelt dersom noen ikke var sterke nok i samisk, men at det ikke var behov for det nå.

På bakgrunn av de ansattes språkkompetanse, er det ikke overraskende at samisk fungerer som barnehagenes drifts- og administrasjonsspråk. Samisk brukes på møter, mellom voksne på avdelinga, med foreldre og på pauserommet. Flere refererer til at det faller helt naturlig, "men vi er også bevisste på det." En barnehage har en regel som går ut på at om det er noe som må tas på norsk, så skal dette skje utafor barnas hørevidde. I barnehagen der de nå hadde fått ansatte uten samisk språk, hadde det ført til noe mer bruk av norsk blant de ansatte. Møter glir litt mer over på norsk eller en blanding av norsk og samisk. Her var de kanskje noe mindre bevisste på språkb Bruken siden samisk i utgangspunktet står så sterkt. En ansatt kommenterte at barna nok sikkert merket at norsk nå blir brukt en del blant de ansatte.

Både styrer og ansatte la vekt på at det var viktig med samisk kulturkompetanse. Alle informantene mente at barnehagene hadde ansatte med god kulturkompetanse, men i barnehagene der samisk språk var mindre sterkt til stede i lokalmiljøet, var de i barnehagen mer opptatt av at de ansatte hadde praktisk kompetanse i tradisjonelle arbeidsprosesser. For å få bredden i denne, var det en fordel med begge kjønn i personalet, noe disse barnehagene stort sett hadde.

Figur 2 Synliggjøring av det samiske. Kunstverk ved Ann Synnøve Stiberg og gardiner sydd i barnehagen.

3.2.3 SPRÅKARBEID

I de samiskdominante barnehagene er det normalt at barna leker på samisk, men som vi skal se, er det ikke gitt at det alltid skjer helt av seg selv.

I følge informanter i barnehagene som ligger i samiskspråklige lokalsamfunn, ser de en svekking av samisk språk også der samisk er barnets førstespråk og hjemmespråk. De mener barnas samiske ordforråd er svakere enn tidligere, at det er mer språkblanding og at ungene er mindre sikre i den samiske setningsoppbygginga. Mens det i Indre Finnmark tidligere var vanlig at barn ikke lærte noe særlig norsk før de begynte på skolen, er dette mer uvanlig nå til tross for økt bevissthet på å overføre språket til neste generasjon. En årsak kan være at flere barn enn tidligere kommer fra tospråklige familier der norsk gjerne vinner fram som fellesspråk, noe som påvirker hele språkmiljøet i barnehagen. Det som framheves som den viktigste årsaken er imidlertid at en kommersiell mediehverdag i så stor grad preger barnas oppvekst, og framkaller en verden som ikke framstår som samiskspråklig. Barna leker ikke helter fra populærkulturen som spiderman på samisk, men på norsk og kanskje litt engelsk. Dette er ikke noe nytt, men mediekulturen gjør seg tidligere og mer gjeldende nå enn før, og den preger i svært stor grad barnas liv.

I følge informanter i disse barnehagene er det derfor viktig at de ansatte jobber bevisst for å fremme samisk hele tida, men bevisstheten og innsatsen i det daglige virket noe mindre utpreget i barnehagene der samisk språk sto sterkere utenfor barnehagene. Informanter også fra barnehagene i samiskspråklig lokalsamfunn, mente at det var nødvendig å fokusere på samisk som et presset språk. Barnehageansatte viste til at samisk språktilegnelse ikke går av seg selv, selv om de aller fleste barna kommer fra et hjemmemiljø der minst én forelder snakker samisk med barna. Som en ansatt ordla seg:

Er det perioder vi ikke er bevisste og konkrete, oppdager vi plutselig at lekespråket er blitt norsk. Så vi må hele tiden strekke oss og ikke hvile på laurbær.

En ansatt framhever at barna ikke vil få et funksjonelt samisk språk hvis ikke lekespråket i barnehagen er samisk. Dette betyr ikke at barna ikke kan bruke litt norsk i rollelek, men det er viktig at de som ansatte hele tida prøver å vri språket over til samisk. I en barnehage er det å lage en egen samisk fantasiverden i barnehagen en måte å motvirke den språklige forringelsen som følge av kommersiell påvirkning. Ansatte i barnehagene forteller at det er viktig at de er til stede rundt barna og involverer seg og hjelper til for at samisk skal bli lekespråket. De gjør barna bevisste på språket og kan si til de litt eldre ungene at her leker vi på samisk, eller spørre hvordan sier vi det på samisk. Samtidig ble det kommentert at det å ha fått inn ansatt som ikke snakker samisk kunne være positivt siden barna tross alt skal bli tospråklige og noen ikke har norsk i hjemmet. Det ble også vist til at noen barn med samisk som førstespråk kunne synes det var veldig morsomt å få prøve seg på norsk. Blant disse barna kan det være at barna snakker norsk tilnærmet østlandsk i lek, og så går over til samisk når de er ute og korrigerer/forhandler om lekens videre framgang.

Selv om barnehagene vi her beskriver oppgir at de jobber bevisst for at samisk skal være barnehagens språk, er oppgaven mer krevende der samisk språk står svakere utafør barnehagen. Det er nettopp i disse kommunene at man kjører en striks opptakspolitikk. Selv om de i utgangspunktet ønsket barn med samisk språkstøtte i hjemmet, har de begge tatt

inn barn fra norskspråklige familier selv etter at barnet har lært å snakke (dvs. bare på norsk). En informant fortalte at det hender at de i sånne tilfeller leier inn en ekstra person. En ansatt forklarer hvordan de jobber for å få norskspråklige barn til naturlig å ta i bruk det samiske språket:

Og så fotfølger vi selv barnet i 3-4 måneder. Vi må være 100 % til stede. Det er en hårfin balanse der vi ikke må trække på ungene, de må få puste selv om vi er der. Når vi går inn i leken slår de andre over til samisk, hvis ikke påvirkes alle mot norsk.

I en annen barnehage mente de også at barn som i utgangspunktet ikke kunne samisk, snakket samisk i barnehagen etter 3-6 måneder med intensiv jobbing fra hjem og barnehage. For disse barnehagene var det imidlertid viktig å få poengtert at de ikke ville greid å få samisk som barnehagens lekespråk dersom de ikke kunne skjerme barna og opprette en helt samiskspråklig arena der inntak av barn med dårligere forutsetninger fra hjemmemiljøet kunne få særlig oppfølging og være i et klart mindretall. De er oppsatt på at barna ikke skal trenge norske ord, men lære så godt samisk at det å blande med norsk blir unødvendig.

I tråd med at de fleste hjem kan mer eller mindre samisk, går skriftlig informasjon som årsplaner, temaplaner og beskjeder til foreldre ut på samisk. Samtidig anerkjennes det at en del foreldre ikke kan samisk. I noen av barnehagene gjengis derfor det viktigste på norsk, mens andre velger å kjøre alt ut på to språk. Det er også vanlig med tolking på foreldremøter, noe som kan gi foreldre som kan litt samisk muligheten til å lære mer.

3.2.4 SAMISK INNHOLD

Barnehagene har alle planer som er tuftet på det samiske årshjulet og de vektlegger tradisjonskunnskap knyttet til de ulike årstidene. Innholdet i barnehagen skal springe ut fra samisk kultur og i det legger de at barna skal delta i praktisk arbeid samtidig som aktivitetene må tilpasses rammeplanen for barnehagene. Barnehagene viser til at de er mye ute og bruker ressurser i naturen. Aktiviteter og innhold tilpasses naturlig nok også barnas alder. De samiskdominante barnehagene ønsket å bidra til at ungene skal få et forhold til reindrift, fiske og jordbruk. Flere har egne potetåkre, tar ungene med på opp til fem ulike former for fiske, besøker reingjerdet under merking og slakting, tørker og røyker kjøtt, bearbeider skinn og sennagress, er med på reinkjøring, lassokasting mm.

Besøk ved reingjerdet under merking og slakting dras også fram som viktig for at det samiske skal bli en naturlig del av barnas identitet. Informanter forteller at barna i 2-3 års alderen er interesserte og nysgjerrige på slakting, men at om de ikke kommer dit før de er fem, "så sier de bare æsj". Så selv om barna kanskje ikke husker hva de var med på når de blir eldre, så mener ansatte at det at barna blir vant til forskjellig lukt og smak osv. gir dem noe som ligger der i dem. Barnehagene har gjerne kontakt opp mot en reindriftsfamilie eller to og får beskjed kvelden før om å være klar neste dag. Her kreves det fleksibilitet hos personalet, busstransport som kan være på vent og foreldre som er klare for å sende ungene av gårde på kort varsel.

Figur 3 Barn i reindrifta. Kilde: Sametinget.

Noen av informantene er mer eksplisitte enn andre mht. betydninga av kulturelle aktiviteter som middel til språkopplæring. I en barnehage var de særlig klare på at de bruker kulturen for å skape en grunnmur rundt barna og at tradisjonell samisk levemåte gir automatisk språk. Det å benytte ulike arenaer og delta i hele bredden av tradisjonelt arbeid gir tilgang til et rikt språk og er del av et arbeid med å ta tilbake naturbetegnelser som holder på å dø ut. Samtidig vises det til at man må få fram at samisk også er et moderne språk som brukes på andre typer arenaer i lokalsamfunnet. Derfor er det viktig å bruke språket på turer ned i bygda, på butikken osv. I denne barnehagen er de ansatte opptatte av at det å lære språk må knyttes til erfaringer og opplevelser. Det å kunne gjennomføre ulike typer prosjekt og aktiviteter og la barna lage ting og delta i arbeidsprosesser, er derfor viktig for god språkopplæring. En tur til reingjerdet eller elvefiske gir stor inspirasjon til ungene som drar det inn i leken som da automatisk går på samisk.

Vi har sett at halvparten av de samiskdominante barnehagene i undersøkelsen ligger i et samisk lokalsamfunn, mens de resterende ikke gjør det. Samisk kultur er i så måte mer synlig i barnehagen i byen enn i de andre barnehagene, selv om alle mener det er viktig med samiske leker som reinsdyr, scootere, dokker i kofte osv. Mens inntrykket vårt var at samisk kultur satt i ryggmargen til alle de ansatte i disse samiskdominante barnehagene, så kommenterte en informant at det for dem var mindre nødvendig "å demonstrere" kulturen så sterkt når samisk kultur er så levende også utafor barnehagen. Det ble imidlertid pekt på at det er viktig at barna får kjennskap til kulturelle praksiser fordi mange barn også i samiske lokalsamfunn ikke lenger opplever de praktiske aspektene ved samisk kultur i hjemmet slik. Og for barn som tilhører reindriftsfamilier og deltar i den, fikk vi positive lovord fra foreldre som satte pris på at barna fikk oppleve reingjerdet som del av barnehagens aktiviteter så vel som med slekta.

3.3 TOSPRÅKSBARNEHAGER

De fleste case-barnehagene vi har gjort intervjuer i, faller inn under kategorien vi ut fra språksituasjonen i barnehagen har kalt tospråksbarnehager. I noen av disse kan man høre at samisk til dels brukes intuitivt av barna enten i lek med hverandre eller på barnets initiativ i kommunikasjon med de ansatte. Det er derfor en glidende overgang fra barnehagene vi har kalt samiskdominante til tospråklige barnehager der både samisk og norsk brukes i leken blant barna. I de fleste barnehagene i denne kategorien er det imidlertid mest norsk som høres selv om de ansatte i stor grad bruker samisk. Barna forstår og mange kan svare de ansatte eller gjennomføre små samtaler med dem på samisk ved direkte henvendelser. Av barna i en barnehage kan det være én eller noen få barn som har samisk som familiens hjemmespråk og kanskje noen som har én forelder som bruker samisk konsekvent med dem. Om noen av disse barna er på samme alder og leker en del i lag, så er det også mer sannsynlig at de kan ta i bruk samisk, men da gjerne om det bare er disse som leker sammen og kanskje helst med litt involvering fra voksne eller knyttet til en samisk livsverden. Det mest typiske er imidlertid at de voksne snakker samisk til barna, mens barna stort sett bruker norsk.

3.3.1 BEKRIVELSE AV TOSPRÅKSBARNEHAGENE

Barnehagene i denne kategorien ligger både innafor og utafor samisk språkforvaltningsområde. Noen ligger i bykommuner med betydelig samisk tilstedeværelse, mens flertallet ligger i forvaltningskommuner i alle de nordnorske fylkene og lenger sør i landet. Vi snakker her altså om barnehager med tilbud i nord-, lule-, og sørsamisk. I de fleste tilfellene finnes det samiskklasser eller en sameskole barna kan begynne på når de går ut av barnehagen, men noen av barna vil bare kunne få opplæring i samisk som første eller andrespråk, uten mulighet til opplæring i andre fag *på* samisk.

I byene er foreldre ofte innflyttere. Uansett rekrutterer barnehagene i større eller mindre grad barn der foreldre ikke snakker samisk, selv om det er ganske vanlig at foreldre forstår en del. Barna som går i bybarnehager er gjerne barn av foreldre som har flyttet inn fra områder der samisk står sterkere, men hvor sterkt varierer. Få kommer fra hjem med samisk som fellesspråk, men særlig i byer i nord, kan mange ha én forelder som snakker samisk. Enten foreldrene i stor eller liten grad behersker samisk, så kan tilgang til samisk nettverk der en bor og avstand og tilknytning til foreldrenes samiske hjemsted betydning for barnas språkstøtte. I noen tilfeller kan barna i tospråksbarnehager i byer utafor samisk distrikt ha en sterkere språkstøtte i hjemmet, enn det mange av barna som går i tospråksbarnehager i forvaltningskommunene har.

Innafor samisk forvaltningsområde varierer språkmiljøet lokalt rundt barnehagene vi har kategorisert som tospråks-, veldig. Alle ligger imidlertid i områder der fornorskingsprosessen har ført til at mange i foreldregenerasjonen og til dels også de som er eldre, har mistet språket. I noen lokalsamfunn har samisk likevel hele tida hatt en nokså sterk posisjon, mens veldig få har bevart språket i andre områder. Det vil si at det i noen barnehager er mange flere barn av ikke-samisktalende foreldre som har tilgang til slekt og andre i lokalmiljøet som kan snakke samisk med dem, enn i andre barnehager. Barnas språkstøtte i lokalmiljøet ser ut til å samsvare godt med resultatene fra Samisk språkundersøkelse 2012 der både den samiske tilstedeværelsen i kommunen og språkets stilling reflekteres.

I kommuner og lokalsamfunn med tospråksbarnehager, forteller både ansatte og foreldre at samiske er blitt mer synlig nå enn det var tidligere. Et sted kommenteres det at språket kanskje hørtes mer blant eldre i deres barndom, så ble det borte, før det i løpet av det siste året er blitt mer synlig igjen i det offentlige rom. Utviklinga i disse kommunene synes å være utelukkende positiv både når det gjelder holdninger til og interesse for samisk språk og kultur. I og med at det har vært et mer eller mindre fullstendig brudd på språkoverføringa mellom generasjonene, virker utfordringene med å ta språket i bruk likevel å være vel så store nå som før. I en barnehage kom alle barna fra samisktalende hjem for vel 10 år sida, mens en tredel i dag har bare norskspråklige foreldre. Konsekvensen blir lett som en forelder uttrykte det: "Det gjenspeiler seg i barnas utelek at majoriteten av barna ikke har samisk som aktivt hjemmespråk - da går det lett over til norsk."

Dette stemmer overens med den situasjonen vi viste til i begynnelsen av rapporten, nemlig at mange av dagens foreldre ikke fikk lære samisk på skolen. Samtidig tyder en relativt større søkning til noen av de samiske barnehagene på at ønsket om å ta tilbake språket, er økende. Kanskje er også frykten for ikke "å være kvalifisert" også redusert. En informant kommenterte i hvert fall at i løpet av de siste årene, er folk kommet så langt at de tør å sette barna i samisk avdeling, for både barna og de selv kan lære. Samtidig må barnehagen i noen tilfeller jobbe veldig for å motivere foreldrene til å la barna ta samisk som førstespråk på skolen. Selv om foreldre ønsker at barna skal lære samisk og har valgt samisk barnehage, kan de være usikre på om barnet behersker samisk godt nok til å få opplæringa *på* samisk, og ikke minst på hvordan det vil gå med barna når de ikke selv føler de er stødige nok i samisk til å kunne følge opp barnas skolegang om denne er *på* samisk.

En større synlighet og interesse for det samiske og en mer positiv holdning til samisk språk og kultur, følges altså mange steder av en økning i barn uten eller med begrenset språkstøtte fra hjemmet. De ytre forutsetningene for barnehagens arbeid med samisk språk og kultur slår dermed litt begge veier. Det ytre miljøet er mer positivt, mens den direkte språkstøtten i hjemmet, og til dels også i barnets øvrige nettverk, kanskje er blitt svekket. Noen barnehager har alltid måttet jobbe med lite språkstøtte utenfra, mens andre etter hvert har måttet forholde seg til barn og familier med andre behov enn det de har vært vant til. Med mindre språkstøtte utafor barnehagen, må barnehagen jobbe annerledes. I ett intervju bekreftet en forelder indirekte at barnehagen hun nå hadde barn i hadde tatt denne utfordringa. De jobbet mye mer bevisst med språket enn det den samiskdominante barnehagen hun før hadde hatt barn i hadde gjort.

Selv om alle tospråksbarnehagene rapporterer om et stort behov for en bevisst innsats for å fremme samisk språkutvikling hos barna, er forutsetningene nokså ulike. I et par av barnehagene kommer flere av barna fra samiskspråklige hjem og har stor slekt og vennekrets der samisk er kommunikasjonsspråket. Disse barna kan ønske å prøve seg på norsk, men samisk er mest naturlig for dem og de er med på at samisk blir ett av to aktive språk blant barna i barnehagen. Andre steder kan det gå barn som har samisk hjemme og en del språkstøtte i et utvidet nettverk. Samtidig er norsk språk så dominerende i lokalmiljøet at få andre barn vil ha et like sterkt samisk språk. Da vinner gjerne norsken, selv om enkeltbarn kan samtale med ansatte på samisk.

I andre barnehager vi besøkte har språkstøtten i hjemmet og lokalmiljøet vært svak fra barnehagen startet opp. Noen kan ha en forelder som snakker samisk, men da gjerne som andrespråk. Mange foreldre kan kanskje ha en passiv forståelse av språket, men de greier ikke bruke samisk så mye i hjemmet. I de fleste tospråksbarnehagene har du barn med språklig sett veldig ulike utgangspunkt, samtidig som summen av lokalmiljøet og enkeltbarnas språkstøtte utover barnehagen setter et tydelig preg på den enkelte barnehage og forutsetningene for disses arbeid med å styrke barnas samisk språk og identitet.

Figur 4 Kultur knyttet til fiskeri er ofte et viktig element i lokal kulturformidling

Flere av tospråksbarnehagene var opptatte av at det er viktig å få foreldrene med på laget og å jobbe for at de skal kunne støtte barnas språklæring. Samtidig kom det innrømmelser på at dersom foreldre sto mindre på, var det lettere for barnehagen å slappe av. I en barnehage fortalte de at foreldregruppene varierte. I perioder kunne de ha veldig engasjerte foreldre som selv jobbet hardt for å gi barna språkstøtte og som krevde en innsats fra barnehagen. Andre ganger har de foreldregrupper der mange er fornøyde bare barna får litt samisk kultur og får være med på noen fine aktiviteter. Når foreldrene ikke bryr seg, kan barnehagen bli mindre skjerpet.

3.3.2 ANSATTES SPRÅKKOMPETANSE

I barnehagene vi har kategorisert som tospråklige, har flertallet bare samiskspråklige ansatte. I hvilken grad de ansatte behersker og føler seg komfortable ved bruk av samisk varierer likevel en god del. I de barnehagene der mange og kanskje flertallet av barna har en forelder som snakker samisk, er de ansatte gjerne også språklig sett sterkere enn der relativt flere av foreldrene har mistet språket. Der foreldre har lite språk, møtte vi også på flere ansatte som hadde forstått samisk fra oppveksten, men aldri (eller bare som lite barn) hadde brukt samisk selv. Dette gjaldt særlig assistenter som var rekruttert inn og som etter litt tid i

barnehagen kunne få en kjempeframgang. Noen beskrev en stor glede når det løsnet, men prosessen med å komme i gang var ofte tøff og innebar å bryte en barriere. Informanter fortalte at de var imponert over hvor fort folk som før ikke hadde snakket ble gode språkbrukere, samtidig som vi fikk høre om flere tilfeller der ansatte med denne typen bakgrunn brukte mye samisk med barna og forsto de andre ansatte, men valgte å snakke norsk med kollegaer og foreldre. Passive språkbærere kan være en stor ressurs for barnehager som skriker etter samiskspråklige ansatte, samtidig som jobb i barnehage kan gi voksne med passivt språk en mulighet til å ta tilbake språket sitt.

I flertallet av barnehagene vi har kategorisert som tospråklige, har barnehagene hatt problemer med å rekruttere tilstrekkelig samiskspråklig personale, og dette gjelder særlig fagutdannet personale. Noen steder har styrer og én eller flere pedagogiske ledere lært samisk som voksen. Noen hadde bare tatt innføringskurs, mens andre hadde kommet lenger og snakket et greit bruksspråk. Det er likevel ikke det samme som et morsmål (eller godt andrespråk brukt over lang tid), og dermed er det lett å gå over til å kommunisere på norsk. Også blant ansatte som snakker bra samisk, kan det være språkområder (som pedagogisk fagspråk) som i liten grad er utviklet på samisk. Dermed er det flere som har lettere for å snakke samisk med barna enn i dialog med kollegaer og foreldre, enten det skyldes et begrenset vokabular, problemer med setningsoppbygging eller usikkerhet/frykt for å gjøre feil. Som en pedagog sa, så var det greit at de som virkelig snakker samisk retter på henne, men "jeg føler meg ikke så lur". Her viste hun til at det føltes ekstra problematisk at hun som pedagogisk leder som liksom skulle ha kompetanse, var den som snakket dårligst. Dette er nok en viktig årsak til at det for svært mange som har tatt kurs i samisk også er langt enklere å holde seg til standarduttrykk, enn å involvere seg i fri tale. For ansatte som lærer samisk, føles det også ofte rart å bruke samisk med foreldre, og vi fikk høre at enkelte foreldre kunne innta rollen som "språkpoliti". Det virker lettere å snakke samisk til andre foreldre som ikke behersker samisk så godt. I noen tilfeller var det nærmest rutine at de ansatte og foreldre utvekslet hilsener på samisk, selv om samtalen for øvrig gikk på norsk. Samtidig var det flere ansatte som fortalte at det over tid ble lettere å snakke samisk både med barn og voksne, men dette krevde nok en tilstedeværelse av nettopp gode samiskbrukere til å støtte opp under læringsprosessen. I flere av barnehagene der samisktalende ansatte helst snakker norsk med personale/ foreldre ga de uttrykk for at de i størst mulig grad tar de norske samtalerne uten at barna er til stede.

En mor ga uttrykk for at noe av det viktigste personalet i barnehagen gjør, er nettopp å snakke samisk seg i mellom sånn at barna får høre det. De må høre at samisk er et voksenspråk. Og om de voksne er usikre og går over til norsk, så signaliserer de at samisk er vanskelig. Barn er ikke dumme. Hun pekte også på at ansatte ved å gå over til norsk, heller ikke utnyttet den muligheten jobben gir til å bryte en barriere og styrke sitt eget språk. Også samisktalende ansatte uttrykte i intervjuene hvor viktig det er at barna hører voksne bruke samisk seg imellom, at de opplever samisk som et «ekte språk». Som en styrer sier så er de som jobber i barnehagen rollemodeller for barna og da kan de ikke være likegyldige til språk. Det oppleves som problematisk når ansatte med god samiskkompetanse ikke bruker denne konsekvent med både barn og voksne. Spesielt gjelder dette i områder der samisk språk ikke står sterkt i nærmiljøet utafor barnehagen.

Selv om samisk formelt sett er driftsspråket i alle barnehagene, er det lettere å få til i noen barnehager enn i andre. Der de ansatte behersker samisk godt, glir det lett, mens det krever en mye større bevissthet der én eller flere er svake språkbrukere. I disse tilfellene vil styrer og resten av personalet måtte være bevisst og streng med seg selv for å sikre at ungene oppfatter samisk som barnehagens driftsspråk. Likevel kan det være vanskelig. I vårt materiale fant vi eksempler på at barnehagene fortalte om rutiner for å unngå at barna skulle høre norsk, samtidig som foreldre kunne kommentere at de ansatte i barnehagen snakket vel mye norsk seg i mellom. Det samme kom til uttrykk hos en ansatt som kommenterte at de tar det opp på møte etter møte og blir enige om å snakke bare samisk med hverandre hele tida, men så glir det over mot norsk. Samiskspråklige ansatte kunne også fortelle at de helt naturlig snakket samisk med både ansatte og foreldre med samisk som førstespråk, men at det var vanskelig å henvende seg på samisk til kollegaer med tillært språk. I denne sammenheng ble det påpekt fra de med noe svakere samisk språk, at det opplevdes respektløst når de med førstespråkskompetanse ikke ville anerkjenne deres hjertespråk.

Uansett kom det fram at de ansatte i barnehagene er bevisste på at de bør snakke bare samisk, i hvert fall foran ungene. Når styrer er den som har svakest samisk kan det være særlig vanskelig, samtidig som en styrers bevissthet kan ha ekstra tyngde i forhold til å påvirke de ansattes språkbruk. Dette gjelder også i forhold til konsekvens i språkbruken med barna der det virket som om ikke alle styrere følte de hadde eller ville bruke sin formelle autoritet for å pålegge bruk av samisk.

Tospråksbarnehagene hadde en ressurs avsatt til språkarbeider, men denne varierte i både faktisk og relativ størrelse. I noen av barnehagene var det enkelte av de ordinært ansatte som hadde samisk som førstespråk. I mange tilfeller var det imidlertid språkarbeideren som nettopp var den ressurspersonen som kom inn og fullt ut behersket språket. De var også gjerne personer med en dyp forankring i den samiske kulturen, noe som mange barnehager visste å verdsette. Ut over selve språkkompetansen, er språkarbeideren en uvurderlig ressurs for barnehagene fordi han/hun kommer på toppen av de ordinære stillingene. Det betyr at de er fristilt fra alle de vanlige oppgavene som bleieskift og påklledning, selv om slike aktiviteter også kan brukes til språklæring. Poenget er at de kan fordype seg i samhandling med ungene uten å måtte bryte opp og trå til et annet sted når noen plutselig må på do eller det oppstår en krangel. Språkarbeideren har tid og mulighet til å fokusere mer på samværet med barna og de er nok helt klart de mest konsekvente med hensyn til bruk av samisk språk. Dermed får språkarbeideren en nærhet til barna og en enormt viktig språkoverføringsrolle. I tillegg ble det påpekt at de kan styrke de øvrige ansattes språkarbeid som veiledere – ved å svare på spørsmål, finne fram sanger og læremidler, osv. Alt dette skal vi komme tilbake til.

Vi har alt vært inne på at rekruttering av samiskspråklige ansatte til barnehagene kan være vanskelig selv i Indre Finnmark. Situasjonen i resten av landet er selvsagt ikke noe lettere. Rekruttering var en utfordring de fleste steder, selv om noen barnehager var bedre stilt enn andre. Det vanskeligste er å få tak i samiskspråklige med førskolelærerutdanning, men det er heller ikke lett å få tak i fagarbeidere/assistenter. Noen ganger var barnehagene likevel heldige. En ansatt vi møtte var rekruttert inn som assistent i en barnehage via Nav nasjonalt som ikke kjente til hennes samiske bakgrunn. Så havnet hun i en samisk barnehage og kunne plutselig ta i bruk samisk og derigjennom bli en viktig person i barnehagens språkoppdrag.

For å beholde dyktige samiskspråklige vikarer, fortalte noen barnehager at de var litt rause med vikarbruken. Dette fordi de hadde erfaring med å miste vikarer dersom det gikk for lang tid mellom hver gang de kunne tilby jobb. De understreket likevel at det aldri er snakk om sløsing med midlene, men for eksempel å bruke vikar som ekstra språkressurs på ekskursjoner o.l.

Å få tak i språkarbeidere er heller ikke selvsagt. Som de fortalte i en barnehage, er det ingen som flytter til barnehagens nærområde for å jobbe i barnehagen, og lokalt der det veldig få som behersker språket. Nå hadde de en språkarbeider som av andre grunner var i området, men når hun flyttet ville det bli vanskelig å finne en annen. En løsning som prøves ut et par steder, er å rekruttere læringer. Her kommenteres det naturlig nok at læringer ikke kan forventes å fylle en stilling like godt som en ansatt med mer erfaring, men styrerne så på det som en investering i en mer langsiktig plan ved å få unge folk inn som kan veiledes og kanskje kan bli værende i barnehagen. I områder med særlig liten tilgjengelighet til språkkompetanse forsøkes det også å kombinere læretid med intensiv språklæring. Dette gjøres ut fra at rekruttering av personale med samiskkompetanse er så pass problematisk at barnehagene er nødt til å satse på nye språkbrukere for å kunne bemanne samisk barnehage. Erfaringer fra andre land har vist at dette er mulig ved hjelp av en sterk metodikk som anvendes for å gi ansatte språkopplæring spesielt tilpasset at de skal jobbe i barnehage. Samtidig vil barna i disse områdene ha lite språkstøtte utafor barnehagen. Barnehagen må da jobbe veldig bevisst og målrettet for å skape en språkreirssituasjon som kan gjøre barna tospråklige til tross for relativt dårlige forutsetninger.

I forbindelse med personalmangel og rekrutteringsproblemer kom det fram at mange barnehager har én eller flere ansatte som er konstituert som pedagogisk leder. I noen tilfeller er det personer som er under utdanning eller mangler et enkeltfag. I andre tilfeller personer uten noen pedagogisk utdanning. I en del barnehager fantes det imidlertid personale med utdanning fra Finland eller Russland og disse kunne være konstituert på bakgrunn av en utdanning, eller ha fått denne godkjent. Mangel på førskolelærere er i og for seg et generelt problem mange steder i landet, men i forhold til samiske barnehager kommer det inn en tilleggsproblematikk. Hva gjør de samiske barnehagene som ikke får tak i samiskspråklige førskolelærere, men kanskje har tilgang på samiskspråklige uten slik formell utdanning? Velger man en norskspråklig pedagogisk leder, en pedagogisk leder som kanskje har samisk som andre språk, eller en som er flytende på samisk, men mangler formell utdanning? I et tilfelle konkluderte ledelsen ut fra personalsituasjonen i barnehagen, med at det nok var språket som fikk forrang i deres barnehage.

Hva som er rett å gjøre er vanskelig å si. Erfaring referert til i vår undersøkelse tilsier at gode språkbærere vrir barnehagens driftsspråk over mot samisk, mens personer med andrespråkskompetanse bidrar til at språket mellom de ansatte i større grad blir norsk. Dette kom også fram i barnehager der de hadde avdelinger med ulik "språklig styrke". Når alle som jobbet på avdelinga var morsmålstalere, ble samisk reelt sett avdelingas omgangsspråk, mens norsk lett blandet seg inn der én var mindre sterk språklig sett. Om den pedagogiske tilrettelegginga ikke er god, vil barna med lite språkstøtte utafor barnehagen ikke automatisk lære samisk selv om den som innehar styrer eller ped.lederstillinga snakker flytende samisk. Og med kunnskap og bevissthet, vil også en med ufullstendige samiskspråklige ferdigheter kunne bidra til god språklæring blant barna. Holdning, bevissthet og innsats for språket er

avgjørende for at pedagogisk personale med begrenset samiskkompetanse skal kunne styrke barns språk både ved å bidra til et samiskspråklig miljø i barnehagen, og ved å tilrettelegge og veilede samiskspråklige ansatte. Her har ikke lærerutdanningene alltid gitt sine studenter de beste forutsetninger. Vi fikk kommentarer på at det hadde vært mye om språkutvikling og språklæring, men lite om tospråklighetsutvikling i utdanninga.

Det som nok er sikkert er at de ansattes engasjement og bevisste innsats for språket er viktig. En styrer la vekt på at det er alfa og omega å ha engasjerte pedagogiske ledere som jobber tett på assistentene. I barnehager der det er vanskelig å rekruttere samisk ansatte, kan norske ansatte med interesse for samisk språk og kultur bety mye. Samtidig vektlegges det fra barnehagenes side at det er viktig at de ansatte har samisk kultur i ryggmargen – da går alt så mye lettere. Således er det mange som påpeker at det er veldig verdifullt at de har ansatte med kulturkompetanse selv om språkkompetansen ikke nødvendigvis er like god. Blant de yngre, kan det synes som at en del har lært språket godt, men har mindre kjennskap til tradisjonskunnskap.

Figur 5 Natur og tradisjonell kunnskap

3.3.3 SPRÅKARBEID

Over kom det fram at mange av de tospråklige barnehagene har et rimelig godt grunnlag med samiskspråklige ansatte. I barnehagene der språkkompetansen hos de ansatte var sterkest og der mange av barna hadde brukbar språkstøtte utafor barnehagen, snakket de ansatte rimelig konsekvent samisk til barna. Her var det også mange barn som brukte en del samisk med de ansatte eller i lek med andre barn. I andre barnehager var det derimot få unger som sa mer enn enkeltord på samisk, selv om mange forsto mye.

Ansatte med samisk som førstespråk mente de er konsekvent i sin bruk av samisk med barna, men at de gjerne kombinerer dette med norsk dersom barna ikke forstår. Dette foregår på litt ulike måter avhengig av både den ansatte, barnet og språksituasjonen generelt i barnehagen. Mange oppgir at de snakker samisk, men legger til eller gjentar på norsk deler av budskapet dersom de ser at ungen ikke forstår. En fortalte at de prøver å putte inn enkelte norske ord, men ikke hele setninger. Det kan også hende at de bruker norsk når et barn har slått seg, eller dersom det er noe det er svært viktig at barnet forstår

ordentlig, eller om barnet har særlig behov for å snakke om noe uten å bli hindret av språkbarrierer. I noen barnehager prøver de ansatte da å ta den aktuelle ungen til side og unna de andre barna, men dette er igjen avhengig av situasjonen og språkbruken ellers i barnehagen. I ett tilfelle traff vi likevel på en samiskspråklig ansatt som var trygg på eget språk, men som likevel brukte en del norsk med barna. Hun mente det kunne være vanskelig å få den samme gode kontakten med alle barna dersom hun bare snakket samisk. Mange av barna var overhodet ikke eksponert for samisk utafor barnehagen. Derfor var det lettere å bruke samisk i mer konkrete situasjoner og til å gi beskjeder enn i dypere samtaler med barna.

Nettopp denne type kommunikasjon, er det som er enklest å få til for ansatte med lavere språkkompetanse. En barnehagepedagog fortalte at foreldre i likhet med henne selv, hadde vokst opp med samisk over hodet på seg. Mange strever derfor med en språkspærre, men som hun sa, så har det også gjort at de er mange som kan være "gode på kommandospråk", men kanskje strever med å få til et mer uttrykksfullt og nyansert språk. For samiske eller norske ansatte som har tatt samiskkurs, blir nettopp slik mer konkret bruk av språket det de kan få til. Ikke minst for de som begynner med språket fra bunnen av, betyr dette at språket gjerne knyttes til rutinesituasjoner som stell, påkledning, rundt matbordet og ellers der faste ord og uttrykk passer inn, samt i sanger og regler o.l.

Om flere av de ordinært ansatte har et slikt ikke helt fullt utviklet samisk språk, er barnas mulighet til nær kontakt med en morsmålskompetent språkarbeider særlig viktig. Disse virker å være de mest konsekvente i sin bruk av samisk, selv om de også kan bruke litt norsk slik det er beskrevet over. I noen barnehager der språket sto svakt, kunne språkarbeiderens innsats også i noen grad vris mot de få av barna som hadde litt eller mye samisk hjemme, eller foreldre som var særlig opptatt av at barna skulle lære samisk. Vi så eksempler på dette innad i samisk avdeling og mellom samiske barnehager i samisk avdeling. Målet er normalt sett at barna skal bli tospråklige, men det hendte at ambisjonsnivået for noen eller et flertall av barna var langt lavere. Det å jobbe mer spesifikt med de førstnevnte barna er en måte å sørge for tilpasset opplæring slik at de får utvikle sitt språk på et dypere nivå, mens innsatsen gikk mer mot ord og uttrykk med de andre barna. Alle barnehagene vi var i kontakt med oppga at barna etter hvert forsto mye samisk, i hvert fall når samtalen var koplet til kjente ting og historier. I noen tilfeller kunne det å oppnå aksept og interesse for det samiske da være en vesentlig del av målet, mens dette grunnlaget var helt rotfestet for de fleste. Vi ser altså at det er store variasjoner i interne og eksterne forutsetninger for barnehagens arbeid med samisk språk og kultur, noe som betyr at en del barnehager vi har klassifisert som tospråksbarnehager, ikke er langt unna en klassifisering som samiskdominant, mens én eller to andre kanskje kunne vært bedre beskrevet som norskdominant.

Vi har kommentert at barna ofte ikke har problemer med å forstå samisk, men likevel unnlater å snakke samisk. I de fleste tospråksbarnehagene vi har vært i kontakt med, snakket vi med informanter som hadde betraktninger i forhold til hvordan de skulle forholde seg til ungene når de snakker norsk. Mange var opptatt av å oppmuntre til bruk av samisk, men uten å presse for hardt. En påpekte at det er viktig ikke å ødelegge interessen for det samiske språket, og det vil man gjøre om man går inn og retter og "beordrer" at de skal bruke samisk. En annen i en barnehage der samisk sto noe svakere, fortalte at personalet ikke retter på det barna sier, men de bruker samisk selv når de deltar i leken. Og da hender

det at barna blander inn samiske ord i leken. Andre la vekt på at de oppfordret barna til å bruke samisk for eksempel ved å bidra med ord, eller repeterte ting barn sa på norsk på samisk. Slik støtte til å muliggjøre bruk av samisk er relevant i alle barnehagene, og der språket står sterkere, kan de ansatte også påvirke til et skifte av språk i leken. En fortalte at når de merker at lek går over mot norsk, så må de ikke si at "her snakker vi samisk", men heller gå inn i leken på samisk, og da snur det. Det gikk igjen i materialet vårt at språkarbeid krever at de ansatte er bevisst på at de må leke, prate og være aktive i samhandling med barna. Sitatet: "Og særlig her pga. språket – men uten å ødelegge leken" er av en ansatt som poengterer behovet for å følge barna tett er særlig stort i et norskdominert lokalmiljø, men at de også må passe på å gi barna rom til selv å utvikle leken.

Behovet for å følge barna tett på, er grunnen til at barnehagene ser det som viktig at ansatte skal kunne jobbe med barna i små grupper. Ifølge en pedagog var opplegget med språkarbeider der for "helt genialt", og årsaken til at de i barnehagen oppnådde at barna ble tospråklige. Vi ble fortalt at språkarbeideren oppnår en viktig intimitet og kontakt med barna, kanskje fordi ungene opplever at de får "all verdens med tid" med henne.

Alle barnehagene som har språkarbeider forteller at de jobber med små grupper barn som kan settes sammen ut fra språklige hensyn eller aktiviteter. I en barnehage får vi høre at ungene nærmest står i kø og vil inn til samiskrommet, som bare er språkarbeideren sitt. I en annen der språksituasjonen er noe svakere, er det stas for de ungene som har litt samisk hjemme å få delta i samiskgruppa. Der holder barna på med forskjellige ting sammen med språkarbeideren som bare bruker samisk. I denne type situasjon er det også flere barn som kan ta i bruk samisk, slik følgende sitat illustrer: "Språket snus når en voksen er med barna, for eksempel når de tegner".

I følge informanter var det særlig hensiktsmessig at språkarbeideren jobbet med bare en unge eller to av gangen om ungen kunne lite samisk. Med barn med litt mer samisk språk, kunne det være fint å ha noen flere sammen. Da hender det også at ungene går over til å snakke samisk seg i mellom. Dersom en ny unge begynner i barnehagen, gjør språkarbeideren det også mulig å følge denne ekstra opp i små, men tette bolker i starten.

Vi fikk høre litt om hvordan språkarbeideren jobber med barnehagens førskolegruppe og bruker språk i tilknytning til skoleforberedende aktiviteter, noe som også er fordelaktig med tanke på motivering og forberedelse til å søke seg til samisk som førstespråk i skolen. Aktivitetene med språkarbeider samkjøres med barnehagens øvrige arbeid slik at språkarbeideren kan jobbe med de samme temaene som barnehagen ellers holder på med. Dermed bidrar det til å forsterke språkutviklinga i tilknytning til disse aktivitetene. Språkarbeideren kan også bidra inn mot de andre ansatte med vokabular osv. innfor temaområdet.

Både språkarbeider og ansatte for øvrig i barnehagene oppgir at det er viktig at språkarbeideren kan holde på med ting sammen med barna, at språket koples til aktiviteter. Det at de er ansatt "på toppen" av ordinær bemanning gjør at de har god tid til å lese og spille spill med barna, ha en kjøkkengruppe som lager mat, eller ta en liten gruppe med ut på tur i skogen eller til butikken, plukke steiner og skjell eller blåbær, og kanskje lage noe med det etterpå. Det vektlegges at barna gjør ting sammen med de ansatte og dermed bruker

språket knyttet til en mengde ulike aktiviteter og språkdomener. Dette er også noe som ansees som viktig i hele barnehagens virke.

Betydninga av å ha en språkarbeider poengteres også blant foreldre. I en barnehage der barna til dels leker på samisk og de ansatte snakker samisk, fortalte en mor at språkarbeideren likevel var viktig for å stimulere til bruk av samisk. Da de en stund var uten språkarbeider hørte hun på barna at det gikk mot mer norsk dem i mellom i leken. Som hun sa, når noen ikke har samisk hjemme, glir det lett over på norsk om ikke en voksen er med. Så det er altså fint med en ekstra person som kan være sammen med barna.

All denne positive omtalen av språkarbeiderens rolle, må ikke trekke innsatsen til andre i personalet i tvil. Det vi har gjort rede for over gjelder måter barnehagene jobber med språk på, og der en språkarbeider kan spille en særlig viktig rolle. I andre barnehager kunne de ansatte gjøre mye av det samme, men poenget med språkarbeideren er at det er en ekstra personalressurs med et godt samisk språk. Det kan også andre ansatte ha, men tida kan være knapp. Samtidig fantes det også andre måter å jobbe på. I en barnehage hadde de også en tettere bemanning enn påkrevet, men den ekstra ressursen var ikke definert som språkarbeider. Her var barnehagen opptatt av metodeutvikling for at barn uten samisk språk skulle lære samisk. Måten de jobber på tilsvarer tankegangen vi har vært inne på. Det krevers ekstra voksentetthet slik at de ansatte kan få rom til å være til stede i barnas lek og bruke samisk hele tida. Her var de også bevisste på å ha på samisk musikk, barne-tv, radio osv. hele tida slik at barna skal høre samisk hele dagen.

Når det gjelder barnas bruk av samisk, kan vi også nevne at mange informanter var inne på at det var lettere å være konsekvent og snakke samisk med de yngste barna og at disse ofte også snakket en blanding av samisk og norsk. Når de blir eldre, går de lett over til å bruke norsk som kommunikasjonsspråk. I noen barnehager mente de derfor at det var en fordel å skjerme de små barna litt fra de store for at de ikke skulle høre for mye norsk fra andre barn. Fra samiskspråklige foreldre der samisk språk ikke var familiens førstespråk, fikk vi også høre at de synes det var vanskeligere å være konsekvente i bruken av samisk med barna etter hvert som de ble eldre og snakket mer og mer på norsk. Økt bruk av norsk språk etter hvert ble til dels satt i sammenheng med at påvirkninga fra storsamfunnet øker når barna vokser til. Her kan vi igjen trekke fram det de fortalte i de samiskdominante barnehagene, nemlig at språkbruk påvirkes av ulike leker og lekemiljø, og at samisk barne-tv ikke synes å være nok i konkurransen om barnas oppmerksomhet og inspirasjon fra media. Dette vil vi komme litt tilbake til når vi ser nærmere på bruken av tilskuddet koplet til kulturelt innhold i barnehagen.

Gitt språksituasjonen i barnas hjem, går informasjon til foreldre alltid ut på norsk. Det er imidlertid vanlig at barnehagene setter inn nøkkelord på samisk knyttet til tema de jobber med, dager, årstider osv. på ukeplaner osv. Andre tospråksbarnehager kjører alt ut tospråklig. Barnehagene kan også dele ut sanger på samisk som de synger i barnehagen og på denne måten oppmuntre foreldre til å støtte opp under barnas språkopplæring. Noen barnehager hadde tanker i denne retninga uten at de så langt hadde gjennomført det.

3.3.4 SAMISK INNHOLD – KULTUR OG SPRÅK

Tospråksbarnehagene benytter i likhet med i de samiskdominante barnehagene det samiske åtteårtidshjulet som utgangspunkt for barnehagenes virke og kulturformidling. Dette gjelder for barnehager både sør og nord i landet, men i noe mindre grad i noen barnehager der reindrift ikke er en del av den lokale samiske kulturen. Uansett legger barnehagene vekt på å formidle den lokale samiske kulturen. Dermed blir sjøsamisk kultur, elvefiske, fjordfiske, gårdsdrift osv. dratt fram som noe barnehagene ønsket å gi barna erfaring med i tillegg til svak eller sterk vektlegging av reindrift. Der reindriften er viktig lokalt, legger også tospråksbarnehagene opp til faste besøk ved reingjerdet slik vi har hørt om fra de samiskdominante barnehagene. Der reindriften er mer perifer for barnas samiske tilknytning, kan slike besøk forekomme, men det er da i mindre grad integrert som en fast aktivitet for barnehagen. Aspekter ved reindriften formidles likevel og lassokasting, innkjøp av reinskrott, røyking av kjøtt i lavvo osv. er aktuelt her også. Også der barnehagen ligger langt fra fjell og vidde og dermed ikke har muligheten til å være til stede under slakting, bestiller en barnehage reinskrotter til tørking og røyking. Både her og ellers får barn være med på partering av kjøttet og altså ulike former for bearbeiding og bruk av kjøtt. Et fåtall informanter var tydelige på at barna skal få kjennskap til ulike sider ved Sápmi – ulike språk og kulturuttrykk, og også lære litt om andre kulturer. En del vektla at samiske tradisjoner er viktige, men at samisk kultur også er moderne, slik det framgår her: " Vi er bevisst på at sjøsamisk kultur ikke bare er det gamle, det er også nåtidskultur". Noen trekker fram viktigheten av å bruke samisk med barna og ikke minst med andre voksne ute i lokalmiljøet, mens andre viser til muligheter med nettbrett og digitale bilder.

Vi har sett at lek inspirert av populærkulturen kan vri leken over mot norsk for de samiskspråklige ungene i de samiskdominante barnehagene. I tospråksbarnehagene er det heller sann at samiskinspirert lek kan bidra til å vri leken over på samisk. Informanter i alle barnehagene var inne på denne effekten. I samiskinspirert lek kunne barn som ellers stort sett holdt seg til norsk ta i bruk samiske ord og uttrykk, eller leken kunne gå over på samisk der samisk språk sto sterkere i barnehagen og blant barna. I en barnehage fortalte de for eksempel at barna etter utflukter til reingjerdet alltid leker ut erfaringene med samisk som samhandlingsspråk uten at de ansatte trenger involverer seg, mens norsk ellers blir lekespråket dersom en ansatt ikke aktivt jobber for å vri språket mot samisk.

Måten tematikken i leken påvirker språket er en grunn til at de samiske barnehagene ser et behov for samiskinspirerte uteområder og leker barna kan holde på med inne. Det er for eksempel veldig populært å ta på seg kofte der barnehagen har slike: "Jeg tror ungene vet at de er samiske. De er glad i å ta på kofte - litt stolte. Det er like stas som prinsessekjole!" Dette sitatet viser også hvor viktig samiske symboler er for utviklinga av samisk identitet og et positivt selvilde. Dette er kanskje særlig viktig der tapet av identitet ennå sitter i husveggene.

Barnehagene som har kofter barna kan bruke, verdsetter disse, men for de fleste er innkjøp av kofter en ønskedrøm. De som har, har gjerne hatt dem lenge, og de kan være laget på dugnad blant foreldre og eller ansatte på et eller annet tidspunkt. En del barnehager har luhkka (samisk kepp) til ungene, men disse fikk vi inntrykk av at brukes "mer formelt", dvs. når de skal ut av barnehagen og ikke minst hvis de skal opptre på noe i lokalmiljøet. I en barnehage jobber de med å få sydd luer til alle barna. Her var tanken at dette skulle

gjennomføres i barnehagen med barna til stede. Dette ble litt for komplisert, men barna har alle vært inne og tatt mål og sett på arbeidet slik at laginga av luene bidrar til både kulturformidling og språklæring i tillegg til å gi et synlig resultat som barna vil sette pris på.

Figur 6 Kofter er populære

Samiske leker som reinsdyr, snøscootere, dukker med kofte, komser osv. er viktige av samme grunn. Det er leker som forbindes med en samisk hverdag og dermed med samisk språk. Da er det lettere for de ansatte å påvirke leken mot bruk av samisk. Her er det også barnehager som har gått inn og forsøkt å samiskgjøre populærkulturen ved å lage kofte til Barbie og fargeleggingsark med koftekledt "Hello Kitty".

Mange barnehager har lavvo og/eller gamle på eget lekeområde eller rett i nærheten så den kan brukes ofte. I noen barnehager har de også små barnelavvoer enten ute eller inne. Ellers refererer de ansatte til at en del av det samiske innholdet i barnehagen er å være mye ute, lage bål, la ungene bruke kniv og la barna få prøve seg uten å være alt for redd for at de skal slå seg litt. En mor mente imidlertid at barnehagen ikke måtte gå for langt og bruke samisk kultur som en unnskyldning for ikke å passe på barna.

Flere oppfattet deltakelse i arbeidsprosesser som et viktig element i samisk kultur og som et godt utgangspunkt for språklæring. Et eksempel er en informant som fortalte at barna ikke ansees som i veien, men heller som en ressurs. I tillegg til å delta i arbeidsprosesser knyttet til bestemte aktiviteter så som sløyving av fisk, hjelper de mer i det daglige til med å hente ved og koste lavvoen. De ansatte fortalte at de som samisk barnehage vektlegger at barna skal bli selvstendige. Barna må for eksempel selv gå inn for å ta seg et glass vann eller bytte votter, framfor at ansatte gjør det for dem. Når man ønsker at barna skal bli sjøhjulpne og ta egne valg, pekte en informant på at det er viktig å finne en balanse mellom å legge til rette for mulige valg (å ha f.eks. malersaker osv. tilgjengelig), men også om å ha litt kontroll og tilby nye ting.

Alle barnehagene vurderer det som viktig å formidle samiske mattradisjoner. Det kan dreie seg om å lage bidos, blodpannekaker, røyke kjøtt, eller tilberede fisk barna har fisket. Barna er som regel med på matlaginga, og det å snakke samisk i forbindelse med aktivitet på kjøkkenet er allerede omtalt under språkarbeid. Når barna lager samisk mat, kan det være for å spise den selv på avdelinga, eller for å servere foreldre for eksempel i forbindelse med 6. februar eller andre foreldresammenkomster. I et par av barnehager ble det også vektlagt

at et varmt måltid midt på dagen er et viktig element i samisk kultur. I en barnehage fikk barna slik mat servert hver dag, mens de i en annen fikk dette relativt ofte. Med mat hver dag, kunne det gå litt på bekostning av de ansattes tid med barna, men det var noe foreldrene ønsket.

I de fleste samiske barnehagene hang det plakater med oversikt over samiske kofter, alfabetet med samiske ord samt lapper med navn på alt fra biler, kopper, do og kniv. De sistnevnte lappene er laget for å bidra til bruken av samisk språk. Ansatte med ikke alt for sterk samiskkompetanse oppgir at dette er nyttig, og synliggjøringa er også med på å minne alle om at de skal bruke samisk. Når det gjelder lekene vi alt har nevnt, vil vi om litt komme tilbake til utfordringer med å anskaffe disse. Slik situasjonen er, er noen av gjenstandene barnehagene har utarbeidet av lokale duodjiutøvere. Mens noe brukes til selvstendig lek, er det også en del de ansatte bare tar fram under samlingsstunden eller lar barna leke med under oppsikt.

Når det gjelder annen type synliggjøring av at barnehagen er samisk, så varierer det en del både innvendig og utvendig. Noen har tydelig samisk navn og skilting samt og et uteområde med samisk preg. Innvendig har noen av barnehagene investert i en del samisk kunst, pledd, trekopper, kaffeposer eller bilder, mens andre har sydd samiskinspirerte gardiner. I garderoben kan samisk tilhørighet fremkomme ved at navn og bilde av ungene er hengt opp på små lavvoer over hvert av barnas plass, eller noe tilsvarende er laget med utgangspunkt i små reinhorn. På besøk i barnehagene kom det fram at noen hadde besøkt andre barnehager og fått ideer som de så har videreutviklet. Der det samiske var lite synlig, var dette noe de ansatte ønsket å gjøre noe med.

Figur 1 Eksempel på samiske leker og synliggjøring

3.4 NORSKDOMINANTE BARNEHAGER

I de norskdominante barnehagene er de samiske barna ofte i mindretall blant norske barn, eller kanskje blant barn med samisk bakgrunn, men med foreldrene som i liten grad identifiserer seg som samisk. Flere barn kan forstå en del ord og uttrykk på samisk, men bare et fåtall av barna i barnehagen vil forstå og til dels snakke samisk som et bruksspråk. Enkeltbarn kan ha samisk med seg hjemmefra, men miljøet i barnehagen er utpreget norskspråklig.

3.4.1 BESKRIVELESE AV DE NORSKDOMINANTE BARNEHAGENE

Overgangen fra tospråksbarnehagene til disse vi har kalt norskdominante, er glidende. Barnehager vi har kategorisert som norskdominante inkluderer noen barnehager med samisk avdeling i norsk barnehage og norske barnehager med tilskudd til språkopplæring. Samiske barnehager i områder som er veldig preget av fornorskingsprosessen, har noen av de samme kjennetegnene, men de har vi beskrevet som tospråksbarnehager med dårlige indre og ytre forutsetninger for å nå målet om at barna skal bli samiskspråklige. I 3.3 så vi at det blant tospråksbarnehagene fantes samiske avdelinger i norske barnehager. Empirien vår viser imidlertid at situasjonen i en del av de samiske avdelingene i norske barnehager er mer lik den vi fant i norske barnehager med samisk språkopplæring. Selv om samisk avdeling får et større og relativt åpent tilskudd fra Sametinget, kan utfordringene i forbindelse med formidling av samisk språk og kultur være nokså like de de norske barnehagene med tilskudd til språkopplæring har. I kategorien norskdominante barnehager finner vi derfor barnehager med begge disse tilskuddstypene. Barnegruppene og språkkompetansen hos de ansatte varierer imidlertid fra år til år, og noen barnehager med samisk avdeling som vi beskriver her som norskdominant, vil nok et annet år fungere mer som en tospråksbarnehage.

De norskdominante barnehagene ligger helst utafor forvaltningsområdet for samisk språk. De finnes i bykommuner med samisk innflytting og i områder som har hatt tradisjonell samisk bosetting, men som nå er fornorsket. Det samiske islettet i befolkninga kan også ha vært veldig lite over lang tid, og ennå være mer eller mindre usynlig. Det mest typisk er at de norskdominante barnehagene ligger i miljø som i ennå større grad enn tilfellet var for tospråksbarnehagene, er norskdominerte. Selv i samisk avdeling, kan det være at bare et lite fåtall av barna går der fordi foreldrene ønsker et samisktilbud. Barnehagene forteller at de "sliter med å fylle opp med samiske barn". I én barnehage medførte oppstart av samisk avdeling at en del foreldre reagerte på at barna ble plassert på samisk avdeling. Barnehagen valgte derfor å omtale avdeling som avdeling med samisk fordypning, og opplever nå at mange norske foreldre synes det er fint at barna lærer litt samisk språk og kultur. Én annen barnehage i en forvaltningskommune, har bare én gang benyttet seg av tilskuddsordninga. Der har det skjedd en stor holdningsendring i lokalmiljøet, og i dag deltar nesten alle barna i bygdas norske barnehage i et ukentlig tilbud om samisk språk og kultur.

I lokalmiljøet som omgir de norskdominante barnehagene, vil bare et fåtall av de som identifiserer seg som samer, inkludert barnas slektninger, ha et aktivt samisk språk. Om samisk brukes, kan det også være bare i form av ord og uttrykk blandet inn i norsken eller på avgrensede livsområder. Der én forelder har samisk språkkompetanse, er dette ofte som andrespråk enten fra oppveksten eller lært som voksen. Når den eventuelt andre voksne i familien ikke kan samisk, blir det særlig krevende for moren eller faren å være konsekvent i bruken av samisk overfor barnet. Selv om dette også var tilfellet for barn i tospråksbarnehagene, hadde foreldrene der noe mer støtte fra slekt og familie og lokalmiljøet generelt, inkludert andre barnefamilier fra den samiske barnehagen. Det er også tilfeller der ett barn eller et søskenpar med samisk som hjemmespråk går i en norskdominant barnehage. Barnet kan ha slekt som bruker samisk, men som bor langt unna. Dermed hører barnet lite samisk utafor hjemmet og det som måtte være i barnehagen.

Figur 7 Eksempel på samiske leker: Reinsdyr

I Kap. 3.3 så vi jevnt over en positiv utvikling av holdninger til det samiske i lokalmiljøet. På de fleste steder virket det som om lokalmiljøets samiske virkelighet var blitt mer synlig og mer verdsatt over de siste tiårene. Et fellestrekk ved de norskdominante barnehagene er likevel at de ofte har møtt en viss motstand eller i hvert fall skepsis til behovet for og opprettelsen av et samisktilbud. Selv om barnehagene vi besøkte lå i områder som alltid har hatt en viss samisk befolkning, har det samiske vært usynlig for majoritetsbefolkninga eller bare vært assosiert med konflikter mellom bønder og reineiere. En ansatt beskrev nettopp at hun som hadde vokst opp der, ikke hadde lært noe om det samiske, og at det hadde tatt lang tid for barnehagen å nærme seg og få forståelse for behovet for et tilbud. Dette dreide seg til dels om å skape aksept for at ikke alle skal ha akkurat det samme tilbudet. I en annen del av landet hadde beslutninga om å opprette en samisk avdeling, skapt mye oppstyr blant både ansatte og foreldre. Informanten kommenterte at det hadde vært skremmende å oppdage at det var så mye motstand. Det hadde tatt et par år før ting roet seg. Hun hadde jobbet for å få forståelse for at inklusjonen av samisk språk og kultur i barnehagen er en berikelse og dreier seg om toleranse og respekt. Over tid gikk usikkerhet og motstand over til trygghet, og i dag oppleves holdninga i barnehagen som positiv.

I beskrivelsen av tospråksbarnehagene var det et eksempel der en barnehage tidligere hadde møtt motstand mot språket og nå var litt forsiktig i sin tilnærming. Der ble det et mål for språkarbeidet at samisk språk og kultur skulle være naturlig for alle ungene. Også i norskdominante barnehager som i utgangspunktet fokuserer på å gi språkopplæring til de samiske barna, fikk vi høre at barnehagene anså en ufarliggjøring av det samiske som del av det de ønsket å oppnå med samisktilbudet.

3.4.2 ANSATTES SPRÅKKOMPETANSE

Et typisk trekk ved de norskdominante barnehagene, er at flere har store vansker med å rekruttere og holde på ansatte som kan samisk.

Det samiske tilbudet i de norskdominante barnehagene er gjerne kommet på plass på grunn av foreldres kamp i møte med en i utgangspunktet heller negativt innstilt kommune. Etter hvert har man fått tilslutning til behovet og stillinger er lyst ut. I en del tilfeller er eneste løsning at en mor (eller potensielt en far) må trå til. Det var eksempler på at barnehager

kunne få tak i noen og ting gikk framover, men så datt det sammen igjen. Ofte kan slike opp og nedturer komme av at foreldre er ildsjeler når de selv har barn. Flere velger å jobbe i barnehagen som ordinært ansatt eller som språkarbeider i noen år for at egne barn skal få et samisktilbud i barnehagen. Når barna begynner på skolen, kan foreldre forfølge andre karriereplaner. Det kom også fram at det kunne bli belastende for en eller to personer over tid hele tida å skulle fronte det samiske.

Om tilbudet i tospråksbarnehagene kan være sårbart og bli betydelig svekket ved ustabilitet og fravær av fast ansatte, så står og faller tilbudet i en del av de norskdominante barnehagene gjerne med en enkeltperson. For å kunne følge opp samisk språk og kultur enten i samarbeid med eller i mangel av en samiskspråklig ansatt i ordinær stilling eller en språkarbeider på deltid (språkopplæring), har norske ansatte i noen av disse barnehagene tatt samiskkurs. I én, der de har vært fri for en "reelt" samiskspråklig en tid, har den ansatte som har gått kurs og dermed kan litt, gjerne ansvar for innslag på personalmøtene for å holde det samiske varmt. Det kan være ord eller sanger, den type ting som de kan bruke med barna i avdelinga. Det er viktig at slik innsats verdsettes. Nå ser det ut til at de får inn en samiskspråklig assistent, og sammen med en interessert pedagogisk leder, håper de å få til et løft. I en annen barnehage traff vi på en ungdom som nylig var ansatt som assistent på deltid på en norsk avdeling i barnehagen. Dette var en ungdom som kom fra et samiskspråklig hjem, men som etter å ha flyttet derfra tidlig i barneskolen, ikke hadde snakket samisk. Nå snakket ungdommen samisk med de samiske ungene og med den ene samiskspråklige ansatte barnehagen for øyeblikket hadde på samisk avdeling. Dermed ga det håp om en styrking av samisktilbudet ved den samiske avdelinga ved å hyre ungdommen inn som ekstraressurs/språkarbeider.

Der det er ikke-samiskspråklige som ønsker å ta språkkurs i samisk barnehage eller samisk avdeling, har barnehagen selv mulighet til å bruke av tilskuddsmidlene fra Sametinget til å sette inn vikar. Når barnehagene ligger innafor forvaltningsområdet for samisk språk, er det dessuten normalt at kommunen dekker slike utgifter for kommunalt ansatte, og ofte også privat ansatte, som ønsker å lære samisk. I norske barnehager som bare får tilskudd til språkopplæring, ligger det i utgangspunktet ikke ressurser til språkkurs hverken i tilskuddet fra Sametinget eller fra kommunen. For at den ansatte skal slippe å ta hele kurset på egen fritid, er det ønskelig at barnehageeier kan bidra. I en kommune vi besøkte, ønsket en barnehageansatt å fortsette på nivå II av samiskkurset, men kommunen ga avslag på grunn av dårlig økonomi. Samtidig har kommunen innvilget en noe større stillingsprosent til språkarbeider enn det tilskuddet til språkopplæring tilsier, men her har det over tid vist seg nærmest umulig å få dekket behovet for språkarbeider.

En norsk barnehage vi besøkte, har over flere år strevd med å få tilsatt språkarbeider, mens en annen hadde hatt tidligere år, men var fri i år. Lav lønn, liten stillingsprosent og lav status ble trukket fram som faktorer som gjør jobben lite attraktiv. Barnehagene konkurrerer med skoler og andre arbeidsplasser om et begrenset antall samiskspråklige. Som en sa, så hadde de fått en telefon nylig da stillinga som språkarbeider var lyst ut for 2. eller 3. gangen. "Så spør de om lønn, og så blir det ikke noe av". I en barnehage hadde de en periode løst problemet ved at en språkarbeider stilte opp via en annen jobb, men tilbudet var begrenset til noen timer i uka. Selv et så begrenset språktilbud, ble vurdert som betydningsfullt som grunnlag for videre skolegang med samisk for de aktuelle barna.

I forhold til rekruttering av ansatt med samisk språkkompetanse ble det også nevnt at samisk språk ikke kan være eneste kriterium. De som ansettes må også være personlig egnet. Noen foreldre kan nok velge et svakere barnehagetilbud dersom de mener det pedagogiske tilbudet for øvrig er bedre i en norsk barnehage enn en samisk barnehage/avdeling i kommunen.

3.4.3 SPRÅKARBEID

Språkarbeidet i de norskdominante barnehagene er mer krevende enn i de andre barnehagene vi har beskrevet. En hovedutfordring er at mye av ansvaret hviler på bare én person. I samisk avdeling i norskdominant barnehage er det gjerne bare en samiskspråklig ansatt. Der barnehagen får tilskudd til samiskspråklig opplæring, vil det derimot være snakk om en språkarbeider på toppen av ordinær bemanning, men bare noen timer i uka, eller toppen et par dager i uka.

I og med at språkarbeideren bare er der for å gi språkopplæring til én eller noen få barn av gangen, kan fokuset rettes mot den eller de barna som skal ha slik opplæring. Uten ansvar på avdelinga, står språkarbeideren her som i tospråksbarnehagene relativt fritt til å disponere tida og arbeidet sitt sjøl. De kan jobbe med enkeltbarn eller noen få, ta dem med ut på tur eller i lavvoen, sitte for seg selv og leke eller tegne. Språkarbeidere vi snakket med i norske barnehager (språkopplæringstilskudd), fortalte imidlertid at det ikke er naturlig å ta én unge eller to bort fra de andre barna over lang tid av gangen. Selv om språkopplæringstilskuddet er målrettet mot den eller de samiske barna, vil deler av språkstimuleringa foregå på en arena som deles med de norskspråklige barna. Dermed får også de med seg samiskspråklige drypp og økt kjennskap til samisk kultur. Ansatte poengterte at dette var positivt og bidrar til å gi et samisk innhold til den norske barnehagen. Der det er flere samiske barn som skal følges opp språklig, er det lettere for språkarbeideren å ta disse til siden og jobbe med dem gruppevis over litt lengre tid. Samtidig kan det være krevende å følge opp så mange som et halvt dusin barn fra ett til seks år og med fullstendig ulik språkstøtte hjemmefra.

I samisk avdeling med bare en samiskspråklig blir driftsspråket norsk. En informant forteller for eksempel om savnet etter flere samiskspråklige ansatte på avdelinga. "Da kunne vi brukt språket oss imellom så barna hadde hørt det i bruk". Dette er med på at barnehager med et slikt tilbud lett havner i kategorien norskdominant barnehage, i hvert fall hvis den aktuelle ansatte ikke er språklig sterk. Uansett forteller informanter at det kan være krevende å opprettholde driven med språket alene. En mer konkret kommentar gikk ut på at det ble mye oversetting. Evalueringa har imidlertid vist at støtte fra andre i personalet kan bidra positivt.

Vi traff på flere norskspråklige som hadde tatt samiskkurs uten å ha hatt forkunnskaper. Enten alene eller ved siden av en samisktalende ordinært ansatt eller språkarbeider, kan de gjøre en forskjell i barnehagenes samisktilbud. I den norske barnehagen kan de samiske barna få litt språklig oppfølging mellom de gangene språkarbeideren er i barnehagen. I en samisk avdeling i norskdominant barnehage kan en som holder på å lære samisk videreføre språkarbeidet i perioder der man ikke har klart å rekruttere andre med mer

språkkompetanse, og være en viktig støttespiller i språkarbeidet dersom samisk avdeling også har en sterkere samisk språkbruker.

Dermed kan en delvis samiskspråklig person gi et viktig bidrag ved at både de samiske og de ikke-samisk barna i det daglige blir møtt med ord, uttrykk og sanger på samisk. Selv om det etter å ha tatt samiskkurs kan være vanskelig å snakke fritt på samisk, gir det et grunnlag for denne type arbeid. Både norske og samiske barn kan derfor bli fortrolige med en del standarduttrykk. Samtidig forteller noen norske ansatte som har lært seg samisk og fått en viktig rolle i barnehagens arbeid med samisk språk og kultur, at de føler seg litt usikre også på den kulturelle biten.

Kontakt med en samisk språkarbeider kan da virke støttende både for barnehagens øvrige språkarbeid og innhold. Samtidig poengterer en språkarbeider et sted at mangel på kulturkunnskap blant barnehagens norske personale ikke kan brukes som en unnskyldning for ikke å gjøre noe. Når de kan lete opp informasjon på alle andre områder og dra det inn i barnehagen, blir det vist til at det må være mulig å gjøre det samme med samisk kultur. Samtidig kan redsel for å gjøre noe galt til en viss grad tolkes som respekt. Det er her viktig å få fram samspillet mellom ulike ansatte og viktigheten av at barnehagene tar på seg oppgaven med å integrere samisk språk og kultur i barnehagens innhold og virke. Selv om dette kreves mer eksplisitt for samisk avdeling, må det også kunne forventes i norske barnehager med samiske barn. Her kan vi også vise erfaringene fra én barnehage som foreløpig bare har fått tilskudd én gang fra Sametinget. Der har kompetanseheving og generell holdningsendring lokalt bidratt til at samiskspråklig ansatte i en norsk barnehage nå gir barna et visst språktilbud. Nesten alle barna deltar, noe som var uaktuelt for noen år tilbake.

Når det gjelder måten å jobbe på i barnehagen, skiller denne seg ikke så mye fra det vi har hørt fra tospråksbarnehagene. Det er først og fremst forutsetninga som er svakere. Språkarbeideren snakker samisk med den eller de samiske ungene, men oversetter litt ved behov. Med andre barn bruker han eller hun også gjerne samisk, men med mer forklaringer på norsk. I samiskspråklig avdeling gjør den samiskspråklige ansatte mye av det samme, men ansvaret her er i større grad hele gruppa. Behovet for visuell hjelp for at ansatte skal kunne bidra i språkformidlinga er særlig stor i de norskdominante barnehagene. Derfor er det nyttig for de ansatte at det gjerne henger lapper med navn på ulike ting rundt om i barnehagen. Det er med på å minne de ansatte om at barnehagen gir et samiskstilbud både språklig og innholdsmessig. I tillegg gjør det det lettere for de uten eller med begrenset språkkompetanse, å støtte opp under barnas samiskspråklige utvikling.

En vesentlig ulempe med språkopplæringstilskuddet, er at det bidrar til et språktilbud med brudd heller enn kontinuitet. Arbeidsforholdene er også sånn at det kan være vanskelig å finne en som vil ta på seg jobben år etter år. Fordelen med samisk avdeling med en fast ansatt med samiskkompetanse, er at barna der kan få mer kontinuerlig språklig stimuli. Samtidig skal i prinsippet alle barna der lære samisk, og det finnes ikke noe ekstra personalressurs. I praksis får nok de samiske barna med foreldre som er opptatte av at barna skal lære seg samisk noe mer språklig stimulering til daglig enn en del av de andre. En annen forskjell mellom disse tilskuddstypene er knyttet til organiseringa av barna. Når barnehagen får tilskudd til samisk avdeling skal de samiske barna samles i denne. En tilsvarende samling

av samiske barn er ønskelig også når det er snakk om språkopplæring, men det ligger ikke like grunnfestet i definisjonen av tilbudet. Med samisk språkopplæring kan språkarbeideren komme inn og jobbe i litt ulike avdelinger eller samle de samiske barna utafor avdelingene. Sametinget har i utgangspunkt et ønske om at alle samiske barn i kommunen bør samles i samme barnehage så langt det lar seg gjøre. I noen barnehager med samisk språkopplæring har foreldre krevd å få samlet barna uten at dette har gått, mens det også kan være foreldre som ønsker å gi en ettåring en rolig start på en småbarnsavdeling før overflytting til en blandet avdeling som samler de samiske, men også norske barn.

3.4.4 SAMISK INNHOLD

Vi har vist til at Barnehageloven sier at foreldre og barn utafor samisk distrikt har rett til å forvente at barnehagens personale har kjennskap til og vektlegger at også den samiske kulturen skal være en del av innholdet i barnehagen. Over kom det fram tilskudd til språkopplæring for samiske barn, trolig bidrar til å gi hele barnehagen et mer samisk innhold. Barnehagene bruker fortellinger, sanger, rim og regler. Flere har lavvo som brukes mye. I tillegg lager barnehagene en del samisk mat, ikke minst i tilknytning til 6. februar, men også ellers.

Åtteårstidskalenderen brukes som grunnlag for formidling av samisk kultur i flere av de norskdominante barnehagene, både de med tilskudd til samisk avdeling og de med språkopplæringstilskudd.

Figur 8 Åtteårstidskalenderen. Kilde: Sametinget.

I noen av de norskdominante barnehagene har de også arrangert turer til reingjerdet både under slakting og merking. Dette er avhengig av at det finnes reindrift i området, og er særlig aktuelt der reindriftsfamilier selv har barn i barnehagen. I likhet med det vi har sett før, blir

også barna i de norskdominante barnehagene veldig inspirert av å få være med på denne typen opplevelser. En informant fortalte at barna i etterkant leker rein og de fanger hverandre med lasso. Fra en barnehage med tilskudd til språkopplæring fikk vi høre at det i denne forbindelse var: ".... en norsk gutt som sa han skulle bli same når han ble stor". Et helt annet sted i landet kommenterte en ansatt at "Enkelte norske barn sier også at de skal bli samer når de blir store. Det sier litt om statusen!" En knytter tilsvarende observasjoner til egen oppvekst og holdningsendringer lokalt. Nå er det blitt populært å være same, mens det var noe de samiske barna helst ikke ville snakke om da hun sjøl vokste opp i et tilsvarende lokalmiljø som det barnehagen ligger i.

Forutsetningene for å kunne gjennomføre utflukter til reingjerdet eller andre typer aktiviteter som formidler samisk kultur utafør barnehagen, varierer imidlertid. I norske barnehager med språkarbeider, vil denne kunne bidra med kulturkunnskap og kontaktnett. I en barnehage som i år ikke hadde språkarbeider, fortalte de at det største utfordringa med å skulle gjennomføre en tilsvarende utflukt i år, er knyttet til personalmangel. Før hadde de hatt en ekstra person inne én og en halv dag i uka. Uten språkarbeider hadde de mindre kapasitet til å organisere en utflukt og de ville være færre voksne som kunne stille på dagen. Samtidig kom det fram at de aldri hadde hatt mulighet til et kulturelt aktivitetsprogram på linje med det en del tospråks- og samiskdominante barnehager har.

I en samisk avdeling som da vi var på besøk, var midlertidig uten samiskspråklig ansatt, har de ikke en personalressurs på toppen av ordinær bemanning, men de har det nødvendige økonomiske grunnlaget til å betale for transport og for å leie inn ekstra personell som kan være nødvendig for å ta flere barn med ut på denne type aktiviteter. Det å tilføre kultur, blir dermed av flere grunner mye vanskeligere uten noen form for tilskudd.

Samtidig viste den norske barnehagen som i år ikke har språkarbeider til at innsatsen som tidligere språkarbeider gjorde, er noe de kan bygge på eller ta utgangspunkt i for å videreføre et samisk innhold, selv om språkopplæringstilbudet er borte. De bruker samiske sanger og fortellinger i hverdagen og har alltid en "månedens sang" på samisk og bruker en del samiske ord ved matbordet o.l. Samtidig beklager de at de samiske barna ikke lenger får den støtten de har hatt tidligere år.

I de norskdominante barnehagene går det meste av informasjonen fra barnehagen til foreldre og motsatt på norsk. Samiskspråklig ansatt eller språkarbeider kan likevel bruke samisk med enkeltforeldre. Som ellers i Sápmi, kan språksperrer også her spille inn og påvirke kommunikasjonen. Mens en del foreldre med barn i norskdominant barnehage er sterke språkbrukere, er det andre som ønsker å la barna få lære et språk de selv ikke fikk lære.

Ut fra tilskuddet, har de samiske barnehagene både et sterkere krav til og mulighet for å synliggjøre det samiske og tilby barna samiskinspirerte miljø med samiske leker, lavvo, plakater osv. Noen av disse barnehagene hadde gjort en innsats og virkelig fått synliggjort en samisk identitet i den samiske avdelinga. Når det gjelder norske barnehager med språkopplæring, så var det også her gjort en viss innsats for å ha en del samiske leker tilgjengelig, men tilgangen var nok noe dårligere.

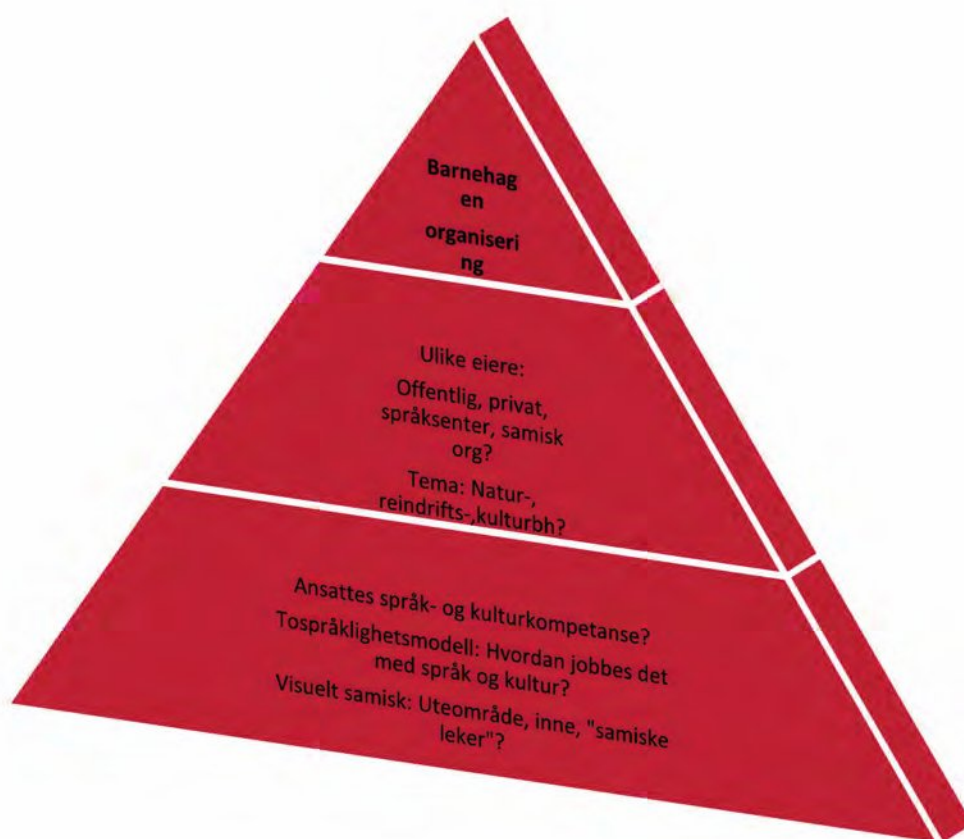
3.5 OPPSUMMERING

I dette kapitlet har vi gitt en nokså grundig beskrivelse av livet i barnehager med samisktilbud. En hovedkonklusjon er at det er store ulikheter, men også store likheter. Alle barnehagene jobber med å fremme et språk som er presset, men de indre og ytre forutsetningene varierer. Vi har sett at det bare er et fåtall barnehager som oppnår å ha samisk som det helt dominerende språket blant barna. Der de får det til, er både de indre og de ytre forutsetningene gode. Barnas språkstøtte i hjemmet og lokalmiljøet er bedre enn ellers. Hvis samisk språk og kultur ikke dominerer lokalt, kjører barnehagen en opptakspolitikk som sikrer en barnegruppe der flertallet har god språkstøtte i hjemmet. I barnehagen har de ansatte førstespråkskompetanse. Styrer og pedagogisk leder også er gode språkbrukere og kulturbærere, noe som bidrar til at samisk blir det naturlige driftsspråket. Disse barnehagene har også mulighet til å gi barna et rikt kulturelt tilbud der barna får kjennskap til og delta i mange ulike tradisjonelle arbeidsprosesser.

I tospråksbarnehagene, står samisk svakere blant barna. Der alle de ansatte er sterke språkbrukere og flere av barna har språkstøtte blant foreldre, slekt og annen omgang, kan barna bruke en del samisk seg i mellom. I den andre enden er det tospråksbarnehager der et fåtall av barna har aktiv språkstøtte utafør barnehagen og enkelte ansatte ikke kan noe særlig samisk, eller føler seg mindre trygge i språket. De ansatte makter gjerne ikke å være konsekvente i sin bruk av samisk seg i mellom, og må bruke norsk med mange av foreldrene. Vi har sett at mange av disse barnehagene på ulike måter søker å styrke språkarbeidet ved å bringe inn en ekstra språkressurs i form av en språkarbeider eller kanskje en "adja". De fleste barna i disse barnehagene forstår samisk, men de snakker helst norsk seg i mellom. På direkte henvendelser eller i små grupper med en språkarbeider eller en annen ansatt, vil de likevel kunne snakke en del samisk. Også her legger barnehagene vekt på å gi barna erfaringer med samisk kultur og tradisjon, men der mye av tilskuddet går til språkarbeider, er det mindre rom for kostbare utflukter eller ressurskrevende temaarbeid.

Norske barnehager som får tilskudd til språkopplæring er naturlig nok kategorisert som norskdominante. Samiske barn er i fåtall, og selv der de har språkstøtte i hjemmet, er støtten utafør hjemmet liten. Samiske avdelinger skal i prinsippet fungere mer som samiske barnehager med samiske planer og personale. I en del slike avdelinger står samisk likevel så svakt som språk at vi har beskrevet dem som norskdominante. De samiske barna med foreldre som ønsker at barna skal bli tospråklige vil typisk være i mindretall og omgitt av norskspråklige barn både på egen avdeling og på andre avdelinger i barnehagen. I de norskdominante barnehagene er rekruttering av samiskspråklige ansatte et særlig stort problem enten det er til ordinære stillinger i samisk avdeling eller til språkarbeider i delstilling for å gi språkopplæring til et lite antall samiske barn i norsk barnehage. Selv om alle barna i samisk avdeling skal ha og får samisk språkstimulering, rettes fokuset i språkarbeidet gjerne mot "de samiske" barna definert som de med foreldre som spesifikt ønsker at barna skal ha et samisktilbud, og som i mer eller mindre grad støtter opp om språket utafør barnehagen. I norske barnehager med et språkopplæringstilbud, er dette rettet mot det eller de samiske barna, men andre barn vil i større eller mindre grad også bli eksponert for samisk språk og få del i språk og kulturformidlinga som fremmes av språkarbeideren.

I fig. 3 gjengir vi trekanten eller lavvoen som representerte barnehagens indre liv i fig. 1 i kap. 1.3. Beskrivelsene som er gitt i dette kapittelet omhandler nettopp dette indre livet der de ansattes språk- og kulturkompetanse, arbeidsformer og fysisk tilrettelegging og synligheten av det samiske har stått sentralt. Basert på intervjuer med ansatte og foreldre i 14 samiske barnehager, 5 samiske avdelinger og 4 norske barnehager som tilbyr/har tilbudt samisk språkopplæring, har vi sett at organisering knyttet til type tilskudd har relevans. I figuren er det også en del andre forhold som er trukket fram som relevante sider ved barnehagens organisering som kan ha betydning for barnas utvikling av samisk språk og identitet.

Figur 9 Barnehagens organisering. Indre forutsetninger.

Utvalget av barnehagene som inngår i denne undersøkelsen ble gjort slik at ulike eierformer inngår, og stort sett med mer enn én fra hver kategori. Vi har data fra ordinære offentlige barnehager og fra barnehager som inngår i oppvekstsentre. I tillegg har vi private barnehager som eies av språksentre, samiske organisasjoner og studentsamskipnader med mer. Vi har imidlertid ikke funnet noen klare eller relevante sammenhenger mellom type eierskap og barnehagenes utfordringer og arbeidsmåter. Eier og eiers involvering kan ha betydning, men undersøkelsen gir ikke grunnlag for å si at eierskap i seg selv er avgjørende. Både privat og kommunal barnehage kunne for eksempel sette strenge karv til rekruttering og dermed få barn med mer språkstøtte hjemmefra enn andre samiske barnehager/avdelinger i samme kommune. Det kunne derimot synes som om det kan være

litt lettere å få til smidige relasjoner mellom barnehage og foreldre når barnehagen er liten. Vi tenker da først og fremst på bruk av privat bil for mindre utflukter og foreldredeltakelse for gjennomføring av for eksempel en scootertur.

Når det gjelder satsing på tema, var vi i to barnehager med en viss alternativ pedagogisk tenkning. Det kan være god grunn til å tro at disse tilnærmingene kan ha noe å tilføre språkopplæringa, men vi har ikke grunnlag for å si at arbeidet med samisk språk og kultur der skilte seg betydelig fra arbeidet i mange andre barnehager. Derimot kan vi si at man ved å besøke et så stort antall barnehager som vi har gjort, får ulike inntrykk med hensyn til kvaliteten i barnehagenes arbeid. Dette kan gå på bevissthet i forhold til læring i forbindelse med deltaking i arbeidsprosesser, tilnærming til språkarbeidet, kreativitet, samarbeid osv. Det har ikke vært vårt mandat å fokusere på disse aspektene, og våre besøk i barnehagene har vært nokså korte. Et overordnet inntrykk er likevel at de ansattes språk- og kulturkompetanse sammen med barnas språkstøtte utafor barnehagen la mange av premissene for arbeidet. Samtidig så vi eksempler på at barnehager fikk til veldig mye under utfordrende forhold, mens andre nok kunne fått til mer ut fra sine forutsetninger og de ressursene de hadde til rådighet. Med noen få unntak, var informantene grunnleggende enige om hvordan de burde jobbe, men inntrykket er at noen klarte å gjennomføre intensjonene i større grad enn andre.

Feltarbeidet vårt ga oss muligheten til å få et inntrykk av hvordan barnehagene visuelt signaliserte en samisk identitet. Her syntes det som at en del barnehager som strevde med hensyn til samiskkompetanse, var flinke til å synliggjøre det samiske og også til å gi barna tilgang til samiske leker.

Flere barnehager samarbeider. Noen samiske barnehager og/eller samiske avdelinger ligger nært hverandre. Det er da vanlig å besøke hverandre og kanskje ha felles forberedelser til skolestart. De ansatte vurderer det som positivt at barna får treffe andre barn som snakker samisk. Det er også eksempler på samarbeid over større avstander og da gjerne med barnehager med noen av de samme utfordringene, eller kanskje mellom én med lang erfaring og en annen som har mer behov for inspirasjon og støtte. Det foregår også noe samarbeid over riksgrensa.

Barnehager med tilskudd til samiske avdeling, er per definisjon en del av en ordinær norsk barnehage. Samiske barnehager kan også ligge tett inntil en norsk barnehage og kanskje til og med ligge under samme driftsenhet. I kapittel fem vil vi komme tilbake til noen problemstillinger knyttet til dette.

4 TILSKUDD OG ERFARING MED BRUK

Hovedpoenget med denne evalueringa er å undersøke hvordan Sametingets tilskuddsordning til barnehager fungerer i praksis som grunnlag for å kunne diskutere og komme med innspill til mulige forbedringer. Tilskuddet skal brukes for å dekke ekstrakostnader knyttet til å gi samiske barn et barnehagetilbud som styrker deres språk, kultur og identitet.

I forrige kapittel ga vi en beskrivelse av livet i barnehager med et samisktilbud der det også kom fram at arbeidet i barnehagen preges av hvordan samisk språk og kultur står lokalt. Her så vi at der språket og kulturen står sterkt, har også flere av de ansatte morsmålskompetanse eller tilsvarende i samisk og nærhet til samisk kultur. Der fornorskningsprosessen har kommet lenger og der samiske barn er i et sterkt mindretall, er de ytre og indre forutsetningene for språklæring i barnehagen dårligere. Vi har sett at der språket står svakere utafor barnehagen, er rekruttering av gode språkbærere til barnehagen også vanskeligere. Vi har sett at slike forhold påvirker bruken av tilskuddet fra Sametinget og arbeidet i barnehagen.

I dette kapitlet vil vi se nærmere på selve tilskuddsordninga med sine ulike element og mottakernes synspunkter på Sametingets forvaltning av ordninga. Vi vil gå nærmere inn på hva tilskuddsmidlene brukes til, barnehagenes vurderinger av tilskuddene og Sametingets forvaltning av disse. Tilskudd til samiske barnehager og til samisk avdeling vil kommenteres samlet, mens tilskudd til språkopplæring og til prosjekt vil bli tatt opp separat. Vi vil også redegjøre for barnehagenes erfaringer med annen støtte til arbeid med samisk språk og kultur. Kapitlet vil avsluttes med en drøfting omkring hvordan tilskuddene virker sammen og i forhold til hverandre.

4.1 TILSKUDD TIL SAMISK BARNEHAGE/SAMISK AVDELING

De samiskdominante barnehagene bruker særtilskuddet til samiske barnehager til å gi ungene kulturelle opplevelser i form av utflukter og prosjekter som gir erfaring med ulike tradisjonelle arbeidsprosesser og uttrykksformer. I tospråksbarnehagene gjennomføres også denne type aktiviteter, men der de ytre språkforutsetningene er svakere, brukes ofte mye til å lønne en språkarbeider på toppen av ordinær bemanning. I det følgende vil vi summere opp hva barnehagene mer spesifikt bruker tilskuddet til. Vi vil trekke inn noe ny empiri, men først og fremst vise til erfaringer vi allerede har beskrevet i forrige kapittel. Vi vil deretter redegjøre for barnehagenes erfaringer med forvaltninga av tilskuddet.

4.1.1 SAMMENDRAG OM BRUK AV SÆRTILSKUDDET

Lønn: Vi har sett at mange av tospråksbarnehagene prioriterer å bruke i hvert fall deler av tilskuddet fra Sametinget til å ansette språkarbeider. Stillingsandelen varierer fra 20 % til opp mot full stilling, men når stillingsandelen blir høy, må barnehagene søke tilleggsfinansiering fra annet hold. Noen barnehager bruker hele tilskuddet til å lønne en språkarbeider og tar da fra barnehagens ordinære budsjett for å kjøpe inn for eksempel leker. Andre holder igjen litt av tilskuddet til å kunne bruke til andre formål.

Noen barnehager har ansatte med dyp og kompletterende kulturkompetanse som kan brukes for å la barna få erfaring med ulike typer tradisjonelle arbeidsprosesser i tråd med intensjonen for samiske barnehager. Selv om barnehagen kan få til mye på egenhånd, vil slike aktiviteter gjerne kreve ekstra bemanning. Tilskuddet gjør det da mulig for barnehagen å hyre inn en vikar, slik at en eller flere av de fast ansatte kan fokusere på en gitt aktivitet. Det kan for eksempel dreie seg om et duodji-prosjekt der det er nødvendig å jobbe med noen få barn av gangen slik at de kan få til noe skikkelig. Andre ganger kan det være at barnehagen trenger å få inn en ressursperson som virkelig kan temaet og arbeidsprosessen, ikke minst dersom de ønsker å gå grundig til verks å la barna få med seg hele prosessen, som

f.eks. bearbeiding av skinn, før de selv til slutt kan lage noe. Dette er gjerne godt voksne personer med erfaringskompetanse, og barnehager rapporterer at det er blitt vanskeligere å få tak i slik kompetanse i dag enn for ti år siden. Selv om det er folk som har den, så er flere av disse i dag i jobber som gjør det vanskelig for dem å stille opp, eller det er folk som skal leve av kulturkompetansen og derfor må ta seg mer betalt enn det en bestefar eller bestemor kanskje gjorde tidligere. Et annet eksempel på innhenting av ressurspersoner kan være en joiker som kommer og jobber med barna, mens innleie av samiske artister som bidrar på et større arrangement i barnehagen 6. februar er av en litt annen karakter.

Tilskuddet kan også brukes til å betale vikarutgifter dersom en av de ansatte skal delta på språkkurs eller en barnehagekonferanse. Selv om barnehager innafor forvaltningsområdet kan få noe tilskudd fra kommunen for merarbeid med oversetting o.l., har noen valgt å bruke deler av midlene til å gi pedagogene utvidet ubunden arbeidstid øremerket til å oversette ukeplaner o.l. slik at all informasjon som går ut til foreldre er tospråklig. Barnehagene bruker også av tilskuddet til å dekke utgifter til ekstra bemanning i forbindelse med utflukter, selv om behovet her vil variere. Noen ganger kan det være foreldre som stiller.

Transport: Utflukter til reingjerdet, sjø-/elvefiske, konserter osv. koster penger i form av transportkostnader. I utgangspunktet skal transport av barna foregå ved bruk av offentlige transportører. Bruk av buss og drosje er så dyrt at muligheten til å gjennomføre utflukter er svært begrenset innafor ordinære barnehagebudsjett. Tilskuddet gjør det mulig for barnehagene å leie buss slik at barna kan få kulturelle opplevelser de ikke ville hatt mulighet til ellers.

Tilrettelagt aktivitet: Mange av turene barnehagene gjennomfører er til aktiviteter der selve opplevelsen ikke koster. Noen ganger må imidlertid barnehagen betale for tilrettelagte opplegg som hundekjøring, leie av båt med skipper eller andre pedagogiske tilbud som gjennomføres ved hjelp av eksterne ressurser.

Forbruksmateriell: Mange av de aktivitetene og prosjektene som barnehagene gjennomfører både i og utafor barnehagen for å formidle samisk kultur, krever innkjøp. Det kan være snakk om å kjøpe inn fiskeutstyr til ulike typer fiske. Laks eller torsk til bearbeiding i barnehagen i tilfelle den ikke beit på kroken, kjøpe reinskrott for å kunne røyke kjøtt i lavvoen i barnehagen. Det kan også dreie seg om råmaterialer for duodjiaktiviteter, eller matvarer for å lage ulike typer samisk mat i barnehagen, for dem selv eller til et arrangement for foreldre.

Leker, læremateriell og synlighet: Tilskuddet benyttes også til å kjøpe inn samiske leker som ofte er kostbare og som de ikke ville kunnet skaffe seg uten midlene fra Sametinget. Mange av lekene må bestille fra lokal duojiutøvere og dette gjøres gjerne via de ansattes bekjente eller foreldres nettverk. Flere barnehager har derfor veldig fine ting som er med på å gi barnehagen et tydelig samisk preg, men de kan til dels bare brukes under oppsikt fra voksne. Innelavvo, eller en liten utelavvo er også populært. Noen barnehager har kjøpt inn lavvo ved hjelp av særtilskuddet, men det er langt vanligere at dette gjøres ved hjelp av prosjekttilskuddet.

Når det gjelder leker, så er flere informanter inne på at de kunne ønske seg tilgang til en del samiske leker av mer normal barnehagekvalitet. Flere undret seg over at fabrikanter som

lager plastdyr av god kvalitet har alle andre dyr, men ikke reinsdyr. Vi fikk se både reinsdyr og scootere i plast som gikk i stykker nesten med en gang. Noen er inne på at de gjerne skulle fått tak i komser også i plast, for at barna skal kunne leke med dem uten at man trenger være redd for at det skulle gå i stykker. Andre steder hadde de scootere og rein som var laget av tre og som tålte mer. Mer plast vil selvsagt gi et helt annet preg i barnehagen enn dagens håndlagde leker, men kanskje kan det være rom for begge deler og med litt ulik funksjon.

Flere av lekene samt lavvo både inne og ute, har en dobbel funksjon. De skal brukes, men er også med på å gi barnehagen et visuelt samisk preg. I noen tilfeller kjøpes det også inn bilder eller annet som først og fremst har en visuell funksjon.

Mye av det som er synlig samisk i barnehagen har et pedagogisk preg. Det kan dreie seg om plakater med bilder av ulike koffer, bilder og ord til det samiske alfabetet, eller bilder av dyr med dyrenavn på samisk. Barnehagene får mye læremateriell og bøker gratis fra Sametinget, men ut over det, kan de bruke av tilskuddet til slike innkjøp.

Figur 10 Eksempler på samiske leker.

Faglig styrking: Vi har alt nevnt at tilskuddet kan brukes til å sette inn vikar for at fast ansatte skal kunne delta på språkkurs eller andre kompetansegivende aktiviteter. Barnehagene deltar på Sametingets nettverksmøter og samisk barnehagekonferanse. Barnehagene bruker også av tilskuddsmidlene for å abonnere på samiske aviser og fagblad.

Generelt gir informantene uttrykk for at disse konferansene er en kjærkommen arena for å møte ansatte fra andre barnehager, og at det utveksles mye erfaring og gode idéer «over kaffekoppen» i pausene. De legger vekt på konferansene som en sosial arena de setter pris på. De får snakket samisk og noen forteller at de møter igjen gamle medstudenter. Angående innholdet på konferansene, så var flere inne på at det ble en del gjentakelser og lite nytt, og at de kanskje kunne brukt noe mer tid på erfaringsutveksling. For ansatte eller styrere som var nye, var deltakelse på nettverksmøte for styrere og konferanse en særlig viktig arena for å bli mer kjent med hvordan andre gjør ting. Vi fikk også høre at noen opplevde det som mer attraktivt med en rein barnehagekonferanse framfor en skole- og barnehagekonferanse. Flere barnehager fortalte at de ansatte fikk delta på konferansene på

rundgang, men det kom også en klage på at det å få delta før var en selvfølge, mens de nå ikke lenger fikk delta.

4.1.2 ERFARINGER MED FORVALTNINGA AV SÆRTILSKUDET

Et helt tydelig funn er at barnehagene er svært fornøyde med støtten de får. De mener også at det er lett å ta kontakt med Sametinget og at samarbeidet går greit. Det oppleves som positivt når Sametinget kommer på besøk i barnehagene og de setter pris på den dialogen dette gir.

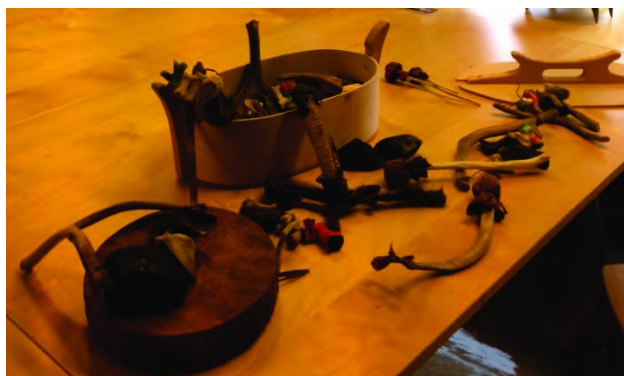
Barnehagene som mottar disse tilskuddene, og framfor alt de samiske barnehagene, har mottatt tilskudd over lang tid og er godt kjent med ordninga. De fleste mener at informasjonen på Sametingets nettsider er god og de er fornøyd med søknadsskjemaet. Som en sa, "det er en fin ordning, det er enkelt å søke. Og dét er fint, fordi vi har det travelt." Det kom kommentar om at det kunne bli vel mye pirk og byråkrati som for eksempel at de må sende inn skriftlig aksept av tilskuddet

Når det gjelder kravene til bruk av tilskuddet, var det stor enighet om at det er positivt at barnehagene står relativt fritt i bruken av midlene. Flere kommenterer også at det er positivt med en fast søknadsfrist som de vet kommer sånn at barnehagene er forberedt og ikke så lett risikerer å bomme på søknadsdatoen. Som regel er det styreren som følger med og skriver søknaden, enkelte i samarbeid med pedagogisk leder, mens andre sier at de øvrige ansatte ikke ønsker å involvere seg. I noen tilfeller kunne også barnehageeier følge med og til en viss grad være involvert i søknaden. Som regel hadde styrer i barnehagen kontakt med økonomiansvarlig i kommunen eller hos annen barnehageeier der dette var en større organisasjon som et språksenter. Som regel var kommunens rolle for øvrig begrenset til å bekrefte at barnehagen hadde samiskspråklig personale, signere og sende av gårde søknaden.

Det barnehagene nokså unisont mente var problematisk var lang saksbehandlingstid på søknaden. Barnehagene sier at de regner med at de skal få tilskuddet på lik linje med tidligere år, men de kan jo ikke vite det helt sikkert. Reglementet sier at dersom en barnehage får for mye utbetalt ett år, så vil dette kunne trekkes det påfølgende året. For en barnehage hadde et slikt fratrekk likevel kommet litt bardus på, etter at de et år hadde endt opp med å ha en mindre stillingsandel samiskspråklige ansatte enn forutsatt i søknaden. Uansett betyr seint svar at barnehagene må forskuttere for bruken av tilskuddet. Dette er særlig problematisk i de tilfellene barnehagen eies og drives av foreninger eller stiftelser med mindre likviditet enn kommunene gjerne har.

Alle barnehagene kommenterer altså at vedtak om innvilget tilskudd bør komme tidlig på året. Her er det også en forskjell knyttet til hva tilskuddet brukes til. For barnehagene som bruker mye eller nesten hele tilskuddet til språkarbeider, må barnehagen forskuttere full utnyttelse av tilskuddet for vårvinteren. For å kunne holde på en person, og for barnas språklæring, er en kontrakt viktig. "Vi kan ikke vente med å ansette en språkarbeider til sommeren". Der tilskuddet brukes mer til ekskursjoner eller innleie av ressurspersoner, er det lettere å utsette noen aktiviteter til pengene er på plass,

Barnehagene gir en klar tilbakemelding om at det ville være fint med søknadsfrist på høsten og innvilgelse av tilskudd tidlig på nyåret. Hvordan dette vil falle inn i forhold til budsjettår og årsmelding etc. fikk vi få kommentarer på, men enkelte lurte på om det av den grunn kunne bli vanskelig. Noen satte også spørsmålstegn til hvorfor søknadsbehandlingen i seg selv tar så lang tid, selv om det også kom fram kommentarer om at behandlingstiden synes å ha gått litt ned. Tilsvarende var det flere som mente at hele søknadsopplegget med skjema og rapportering osv. var blitt mye greiere nå enn det var før.

Figur 11 Eksempel på duodjearbeid.

Mange ga uttrykk for at det er takket være tilskuddet at de kan gi et godt samisk tilbud, slik sitatet under illustrerer.

"Uten tilskudd, hadde vi fortsatt vært samiske ansatte, samisk fokus og samisk barneoppdragelse. Så vi hadde fortsatt gitt et samisk innhold, men det hadde ikke blitt så rikt innhold som nå. Man kan for eksempel se film og bilder av reingjerdet, men ved å besøke gjerdet får man også nærheten, lukta, kjenne på, begrepslæring osv."

I en barnehage ga de klart uttrykk for at tilskuddet er helt nødvendig for å ha en samisk barnehage. Barnehagene har trange kår og tilskuddet gir dem litt frie midler – "så vi bruker pengene godt". Andre steder har vi sett at muligheten tilskuddet gir til å ansette en språkarbeider som kan fokusere på barnas språklæring ansees avgjørende for at barnehagen skal kunne gi barna en mulighet til å lære samisk.

En del trakk fram at beløpet ikke har vært regulert på årevis og ikke dekker alle de ekstra utgiftene de har med å drive et samisk barnehagetilbud. Denne problematikken relateres også til bruk av tilskuddet til språkarbeider. I en barnehage oppga de at siden tilskuddet ikke er indeksregulert, så har språkassistentstillinga gjennom årene blitt redusert fra 75 % stilling til 35 %. Flere barnehager trakk også fram at Sametinget må gå bort fra dagens flate fordeling:

"Barnehager i samisk kjerneområde får samme beløp per avdeling og ansatt som oss. Og der er jo personalt ikke et problem, og de har kulturen rundt seg. Men her, som språk og kulturkompetansen er ekstra viktig å få inn, blir det for lite penger."

De argumenterer altså med at det er mer krevende å drive samisk barnehage i norskspråklig miljø, enn der språk og kultur står sterkere. En informant kom med et forslag om å se

tilskudd til barnehage i relasjon til tildeling av tospråklighetsmidler og snu fordelinga på hodet slik at barnehager i de kommunene som får minst i tospråklighetsmidler, får mest i tilskudd til samisk barnehage. Andre steder ble det kommentert at de gjerne hadde sett at noe av kommunenes tospråklighetsmidler kunne rettes mot barnehagen.

Krav om rapportering oppfattes som selvsagt. Noen synes det tar nye tid, mens de fleste er positive. Det vises til at de uansett må lage årsrapport og årsplan. Flere mente at det var greit å skulle søke og rapportere hvert år. De dro fram at dette i seg selv bidrar til en bevissthet omkring det de jobber med. Som en uttrykte det: "Det gir oss en stimulering til å evaluere og planlegge". Flere mente det var positivt at rapport over bruk fra fjorårets tilskudd skal leveres samtidig med søknaden, slik at arbeidet dermed kan samles i «samme bolk».

Før rapporteringa for 2013 var det utarbeidet et rapporteringsskjema som mange benyttet. Under intervjuene var det flere som kommenterte at det var kjekt med skjemaet fordi det ga dem indikasjoner på hva Sametinget var ute etter. Samtidig var det et par som mente at de foretrakk en friere rapportering der de synes det var lettere å få fram alt de gjør.

4.2 BRUK OG ERFARINGER MED TILSKUDD TIL SAMISK SPRÅKOPPLÆRING

Tilskudd til samisk språkopplæring går til norske barnehager med samiske barn som ønsker språkopplæring. Tilskuddet går per definisjon til lønn til en språkarbeider som kommer inn i barnehagen for å stimulere den eller de samiske barnas språkutvikling. Tilskuddet på 65 000 kr. gir språkarbeideren begrenset tid i barnehagen. Tid i barnehagen kan variere litt ut fra hva den som tar jobben har mulighet til og om kommunen er villig til å sponse litt mer tid.

Vanligvis kommer språkarbeideren til barnehagen én til to dager i uka. Det betyr at tiden barna får med språkstimulering er begrenset i forhold til hva samiske barn i samisk barnehage/avdeling får. Samtidig kan språkarbeideren konsentrere seg mer om ett eller et fåtall barn når han eller hun er i barnehagen. En erfaring vi fikk høre om, var imidlertid at når et mye yngre søsken begynte i barnehagen, så fikk begge barna et dårligere språkopplæringstilbud, enn det den eldste hadde hatt tidligere. De hadde veldig ulike behov og måtte dele på begrenset tid med språkarbeider. Ellers har vi sett at språkarbeideren kan synes det er problematisk å jobbe lenge av gangen med bare ett barn, mens det kan fungere godt med ei lita gruppe. Dersom språkarbeideren er i barnehagen hele dagen, vil språkstimuleringa til dels gjerne skje ute i barnehagen sammen med de andre ungene. Språkarbeideren skal samarbeide med personalet i barnehagen og tilstedeværelsen kan bidra til at også andre barn får et visst kjennskap til samisk språk.

Det er tenkelig at en barnehage som har tilskudd til å ansette en språkarbeider kan fraskrive seg eget ansvar for å gi barna et samisk innhold i den øvrige barnehagehverdagen. Vårt inntrykk er imidlertid at språkarbeiderens tilstedeværelse heller bidrar til å øke de andre ansattes forutsetninger for å underbygge samiske barns identitet. Vi har et for lite grunnlag til å trekke noen konklusjoner om dette, og det vil trolig være store forskjeller mellom barnehagene avhengig av hvor vant de er til å ha samiske barn, barnehagen og de enkelte ansattes interesse og språkarbeiderens innstilling.

Å søke på tilskuddet oppleves som greit. Informasjon med søknads- og rapporteringsskjema samt veileder er tilgjengelig på Sametingets hjemmeside og skjemaet er i følge våre informanter blitt bedre nå enn det var før. I søknaden viser de til at samisk er med i barnehagens årsplan og de legger ved en plan for språkarbeidet. I rapporten sier de noe om effekten av språkarbeidet året før, og rapporter på bruk av pengene. Dette fikk vi høre at er veldig enkelt siden midlene til språkopplæring per definisjon går til å lønne en språkarbeider. Annen kontakt med Sametinget oppleves også som positiv, inkludert når Sametinget har vært på besøk. Et sted ble det vist til at det hadde vært veldig nyttig og fått diskutert hva de kunne søke om prosjektmidler til. Barnehagene hadde også fått tak i noe samisk materiale, som for eksempel samiske bøker.

I tabell 7 gikk det fram at de aller fleste barna som får språkopplæring i barnehagen bor i Troms, og at tilskudd bare bidrar til språkopplæring for en håndfull barn sør for Sør-Trøndelag. Fordelinga av tilskuddet henger nok sammen med antall barn det kan søkes tilskudd for uten tilgang til samisk barnehage/avdeling. Samtidig har evalueringa ikke dokumentert at det er vanskeligere å få tak i samiskspråklige ansatte, jo svakere språket står lokalt. At så få barn utafor tradisjonelt samisk bosettingsområde er tilgodesett med språkopplæring finansiert via Sametinget, tyder på at beliggenhet spiller inn med hensyn til rekruttering, og trolig også med kunnskap om muligheten for å søke om tilskudd. Lav stillingsprosent og lav lønn, bidrar heller ikke til at jobben er attraktiv. Den største utfordringa med hensyn til dette tilskuddet er derfor at det avhenger av at barnehagen får rekruttert en språkarbeider.

Dersom en barnehage ikke får ansatt en språkarbeider, kan den heller ikke få noe tilskudd. Vi har ikke vært i kontakt med noen barnehage som aldri har fått tilskudd. Trolig har disse de dårligste forutsetningene for å gi et tilbud i tråd med det som forventes ut fra Barnehageloven. I samisk område gjør fylkesmannen noen framstøt for å hjelpe barnehagene, men slik kompetanseheving og informasjon er trolig mindre tilgjengelig lenger sør i landet.

Der en ansatt har lært seg litt samisk, prøver barnehagen å videreføre noe av språkarbeidet, men det kan oppleves som vanskelig å opprettholde drivet i dette arbeidet uten støtte fra en språkarbeider. Vi fikk også høre at det var vanskelig for barnehagen å videreføre kulturelle aktiviteter som i utgangspunktet ikke krever språkkompetanse. Det kom her fram et ønske om å kunne søke på tilskudd til å gjennomføre aktiviteter på enkeltdager, så som å besøke reingjerdet. Da vil det være behov for noe ekstra bemanning samt litt tid til å organisere.

4.3 TILSKUDD TIL PROSJEKTER OG UTVIKLINGSARBEID – BRUK OG ERFARINGER

Slik det er redegjort for i kapittel 2, kan barnehager som får tilskudd som samisk barnehage, samisk avdeling eller til språkopplæring i norsk barnehage også søke om prosjekttilskudd. Prosjekttilskuddet er derfor ment å virke sammen med et av disse andre tilskuddene og det skal gå til prosjekt som har som mål å styrke og utvikle samiske barns samiske språk. Selv om ordninga er eldre, ble det bare tildelt to prosjekt i 2011. I Sametingets budsjett for 2012 var prioriteringa for tilskuddet det samme som det overordnede målet med tilskuddet, mens det i 2013 var noe mer spesifisert slik det går fram under.

Prioriteringer for tilskudd til prosjekter og utviklingsarbeid (prosjekttilskudd):

2012: *Prosjekter som styrker og utvikler samiske barns samiske språk.*

2013: *Modellbygging innenfor samisk språkopplæring med fokus på språkreir eller språkbud.*

Selv om alle prosjektene skal gå til å fremme barnas språklæring, kan man si at noen går mer direkte til pedagogiske tiltak mens andre går til å styrke ansatte eller foreldres evne til å bidra til barnas språkutvikling. Barnehager har også fått tilskudd til oppbygging og tilrettelegging av uteareal som skal fremme barns bruk av samisk, inkludert innkjøp av relativt stort og kostbart utstyr. Ut fra den kjennskapen vi har fått til prosjektene, har vi forsøkt å kategorisere dem som språkprosjekt, foreldretiltak og uteområde. Den klart største kategorien er språkprosjekt som er rettet mer direkte mot ungene.

Språkprosjekt kan dreie seg om innkjøp av nettbrett, dataspill o.l. som benyttes i arbeidet med språkopplæring og språkstimulering. Det kan være prosjekt som går ut på å utvikle et produkt som kan brukes i ettertid. Et eksempel er sjøsamisk snakkepakke. Et annet, utvikling av en app som det er tenkt at også andre barnehager kan få nytte av. I en barnehage der de ikke bruker av det ordinære tilskuddet til språkarbeider, har de fått prosjektmidler til å ha en Áhkku og Áddjá som kommer fast til barnehagen. Deres rolle minner om språkarbeiderens, og oppleves like vesentlig for barnehagens arbeid med å formidle samisk språk og kultur. Prosjekttilskuddet kan også brukes til å utvide en språkarbeiderstilling. En barnehage som bruker mesteparten av særtilskuddet til en språkarbeiderstilling, har fått doblet språkarbeiderens stillingsandel ved at samme person er ansatt for å jobbe med prosjekt. Ett år hadde de et prosjekt der de brukte digitale bilder i språkopplæringa, mens de året etter jobbet med språklæring via bruk av drama og teater, blant annet bordteater.

Når det gjelder tiltak for foreldre, kan det være snakk om språkkurs for foreldre eller utarbeiding av en ordbok til foreldre der de kan finne sentrale ord og begrep som brukes i barnehagen. Her har vi også satt inn prosjekt som gir mulighet til nettverksbygging og besøk i andre samiske barnehager for at ansatte i en barnehage skal få lære fra andres erfaringer.

Prosjektmidler som har gått til oppgradering av barnehagens uteområde, har blitt brukt til innkjøp av lavvo, gamle eller samiskinspirerte lekeapparater. Disse faller inn under tilskuddsordninga fordi investeringene skal gi barnehagene en samiskspråklig arena og derigjennom fremme barnas bruk av samisk språk. Det hender også at det jobbes med språk i forbindelse med oppsetting og/eller opparbeiding av uteområdet.

Figur 12 Gammer og lavvoer gir barna en samisk språkarena, synliggjør det samiske og er god og ha når været ikke er på sitt beste.

Informantene forteller at de i samiske barnehager (og avdelinger) er mye utendørs gjennom hele året i forhold til de i «norske» barnehager. Barnehager som har fått satt opp lavvo/gamme opplyser i intervjuene at disse blant annet fungerer som gode «varmestuer» om vinteren. I tillegg spiser de ofte i lavvoen, og lager sin egen mat her gjennom hele året.

Å lage et samisk lekeområde kan imidlertid være utfordrende. En barnehage opplevde at lover og regler gjorde det vanskelig å få laget noe med samisk preg, og om de skulle kjøpe inn noe gjennom kommunens innkjøpsavtale, ville hele summen gå bort i ett lekestativ. Til slutt fant de en løsning der en videregående skole laget det de ønsket, og så fikk de inn en kontrollør i etterkant for å få området godkjent. I en annen hadde både barn og foreldre vært involvert i å sette opp et samisk tun med ulike bygninger og en gamme like i nærheten av barnehagen, men dette faller ikke på samme måte inn under regelverket for lekeplasser.

Et annet prosjekt vi har kategorisert som uteprosjekt, gikk til innkjøp av leker og synliggjøring av det samiske innendørs. De fleste barnehagene gjør denne typen innkjøp over særtilskuddet til samisk barnehage, men siden denne barnehagen bruker hele særtilskuddet sitt til språkarbeider, kunne de i stedet få det gjort via prosjekttilskudd. Litt større innkjøp av leker kan vel i og for seg sees som en investering på linje med tiltakene for å forbedre barnehagen uteområdet, sette opp en gamme eller kjøpe inn en lavvo.

Barnehagene er positive til å kunne søke om tilskudd til prosjekt og utviklingsarbeid. De viser til at språkprosjekter krever forarbeid og utvikling som det er vanskelig å gjøre innfor barnehagens ordinære rammer. Flere etterlyser imidlertid en mulighet for mer langsiktige prosjekt. Som en sa: "Det er dumt at om vi har noe bra på gang, så må vi søke på noe nytt året etter i stedet for å fortsette eller videreutvikle det vi har fått til". En annen som var positiv til at prosjektmidlene gir dem en mulighet til å spe på tilskuddsmidler, blant annet til utflukter og lignende, mente det krever mot å jobbe med prosjekt år etter år, og at de derfor tar «fri» fra prosjekter enkelte år.

Et par mener Sametinget av og til kan være for rigid med hensyn til om tiltaket faller inn under kriteriene, som når de ønsker å gjennomføre noe for foreldre eller ansatte og glemmer å skrive at dette gjøres for å komme barnas språkutvikling til gode. Samtidig

oppleves det som positivt at Sametinget er fleksible med hensyn til forsinkelser i prosjektet og tillater at midler overføres til neste år.

Når det gjelder behandlingstid, er det noe ulike meninger. I en barnehage oppgir de at det ikke er så farlig når de for svar, for de venter bare med å starte med prosjektet til de har fått det innvilget. Det er uansett noe ekstra. En motsatt tilbakemelding er at prosjektet gjerne utvikles med henblikk på en person som er tenkt inn i rollen som prosjektarbeider. Om det tar for lang tid å få svar, kan denne personen ha gått videre slik at når midlene kommer så er det ikke sikkert de har noen til å gjennomføre det. Tilsvarende opplevde en barnehage å miste en samarbeidspartner i et prosjekt på grunn av lang saksbehandlingstid. Det vises også til at lang saksbehandlingstid kan gå ut over motivasjonen for prosjektet. "Når man skal starte et prosjekt, da er man giret, inkludert foreldrene. Så tar det så lang tid, og gnisten forsvinner. Så må man begynne å bygge den opp igjen." Et annen kommentar til behandlinga av tilskuddssøknaden, kom fra en barnehage som ikke fikk svar før etter nesten fire måneder. Avslag på søknaden kom ikke før sist i juni og med tre ukers klagefrist mitt i ferien.

En mulig endring i Sametingets tilskuddsordning som ble trukket fram under intervjuene, var at de kunne få mer midler til en fast språkarbeider som så ville kunne jobbe med ulike tema og prosjekt. Språkarbeideren kommer på toppen av ordinær bemanning og har dermed mulighet til å legge litt tid i planlegging, utarbeiding av materiell og annet i forbindelse med utviklingsarbeid. Dersom barnehagen kan tilby en større – og helst også mer fast stilling, vil det være lettere å rekruttere språkarbeider. Barnehagen vil også kunne jobbe mer langsiktig slik at det blir lettere å få integrert det som utvikles inn i barnehagens hverdag. Det vises også til at en språkarbeider med litt større ressurs vil kunne jobbe mer opp mot de ordinært ansatte med ord og uttrykk slik de til en viss grad alt gjør, men under bedre rammevilkår.

4.4 TILSKUDD TIL PEDAGOGISK MATERIELL, LEKER OG LÆRINGSRESSURSER

Dette tilskuddet som spesifikt skal gå til pedagogisk materiell, leker og læringsressurser er ikke bare en utskilling av en tematikk barnehagene også før har kunnet fått støtte til via tilskudd til prosjekt og utviklingsarbeid. Mens de alltid har kunnet få støtte til å utvikle for eksempel et faktahefte om lokalt dyreliv eller en app, krever det nye tilskuddet samarbeid med et forlag eller fagmiljø utafor barnehagen.

Vår oppgave har vært å evaluere tilskuddsordninga med utgangspunkt i perioden 2011-2013, altså før denne ordninga kom på plass. Vi vil derfor ikke kommentere tilskuddet som sådan, men formidle noe av det som kom fram i intervjuene som kan ha relevans for denne ordninga. Der ble det etterlyst temabøker som utgangspunkt for voksnes arbeid med tema, og for bruk med barn. Med utgangspunkt i den nye rammeplanen for barnehagen, så noen et behov for utvikling av læremidler for å jobbe med f.eks. former, farger og tall. Samtidig ble det ytret et ønske om at Sametinget kunne prioritere rekruttering av samiskspråklige og tilrettelegging for muntlig språk høyere, og at dette var viktigere enn læremidler som sådan.

Vi fikk kommentarer om at det oppleves som vanskelig og tidkrevende å lete etter læringsressurser i Ovvta, og at det ville være fint om mánáid-tv (samisk barne-tv) kunne være åpent tilgjengelig og ikke til låns som nå. Slik vi har dokumentert, er det å skaffe til veie gode samiske leker en utfordring for alle barnehagene og i hele landet. Det har vært

foreslått at Sametinget kunne lage en oversikt/database over mulige produsenter av leker eller kanskje få til en innkjøpsordning for barnehagene.

4.5 ANNEN STØTTE

Sametingets tilskuddsordning for barnehager er spesielt innrettet mot barnehagene, men barnehagene kan også få støtte til sitt arbeid med å formidle samisk språk og kultur via andre kanaler, og både økonomisk og mer faglig. I figuren i Kap. 1.3 er det satt inn to blå sirkler som representerer annen støtte. Den ene viser til mulig annen støtte fra Sametinget som for eksempel via tilskudd til språkprosjekt (åpent for alle), mens den andre referer til støtte fra kommune, fylkesmann eller andre offentlige instanser. Finansiering fra Sametinget kan komme mer eller mindre direkte. Samiske språksentre kan støtte barnehagene ved hjelp av midler som kommer direkte fra Sametinget (språkprosjekt), eller mer indirekte der et kommunalt språksenter får noe finansiering via tospråklighetstilskuddet kommunen har fått fra Sametinget. Barnehagene kan også få støtte som ikke kommer via Sametinget. Da er fylkesmannen en viktig støttespiller og samarbeidspartner, men Fylkeskommunen har også bidratt. Vi har ikke kunnet grave dypt i dette, men det som følger vil gi et lite innblikk i hva slags støtte barnehagene får tror ikke det vi har fått kjennskap til av samspill mellom tilskuddsordninga for barnehager og annen støtte barnehagene får er fullstendig. Avsnittene under gir derfor noen små innblikk, men ikke noe klart og entydig bilde.

4.5.1 STØTTE FRA KOMMUNEN

Kapittel 2.1 går gjennom samiske barns rettigheter knyttet til barnehagetilbud (Barnehagelova § 8). Innafor samisk distrikt skal barnehagetilbudet bygge på samisk språk og kultur, noe som plikter kommunen til å støtte opp under arbeidet til samiske barnehager. Utafor samisk distrikt har samiske barn en individuell rett til opplæring i samisk i skolen, men de har ikke en tilsvarende rett til et språkopplæringstilbud i barnehagen. Likevel skal kommunen legge forholdene til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur, noe som tydelig forplikter kommunen til å gjøre en innsats.

Kommunen er som regel selv barnehageeier, samtidig som den har tilsynsmyndighet både i forhold til sine egne barnehager og private barnehager. Den skal også følge opp barnehagene for å sikre at barn får et kvalitativt godt tilbud i tråd med nasjonale krav. For samiske barn, er vil et kvalitativt godt tilbud bety at de får styrket sin samiske identitet, språk og kultur i barnehagehverdagen.

I forhold til denne evalueringa av Sametingets tilskuddsordning til barnehager, har det derfor vært relevant å få et inntrykk av kommunenes innsats og interesse for å fremme samisk språk og kultur. I forhold til søknaden om tilskudd, er kommunenes rolle først og fremst å gå god for at barnehagen som søker har det antall samiskspråklige ansatte som de oppgir i søknaden. Samtidig må en forvente at kommunen, ikke minst i forvaltningskommunene, også er interessert i å følge opp sitt ansvar overfor samiske barn.

Fra barnehagene var den gjengse oppfatninga at kommunen signerer søknaden til Sametinget, men ut over det ikke er så opptatt av det samiske arbeidet deres. Dette er som sagt en grunn til at vi ikke intervjuet barnehageansvarlig i flere kommuner, selv om det nok

kunne gitt et noe annet bilde enn det barnehagene oppgir. Blant barnehagene mente altså flertallet at kommunen de befant seg i var lite engasjert i forhold til deres bestrebelser med å gi et godt barnehagetilbud til samiske barn. Dette gjaldt for alle typer barnehager, dvs. de vi har kalt tospråksbarnehager, samiskdominante- og norskdominante barnehager, selv om noen var mindre negative enn andre. Private barnehager opplever at kommunen er svært lite interessert i å ta på seg det ansvaret de egentlig har for å gi et tilbud til samiske barn. I stedet overlater de alt til barnehagene, dvs. privat barnehageeier.

De offentlige barnehager mente også at barnehageeier var lite opptatt av samisk språk og kultur, slik at de selv og med støtten fra Sametinget måtte ta ansvaret. Det ble blant annet antydnet at kommunenivåets labre innstilling gjorde at det var like greit at kommunen ikke involverte seg noe særlig som eier. I en kommune var det imidlertid barnehageansvarlig i kommunen som skrev søknaden og ble opplevd å stå på i forhold til å få på plass et tilbud, men kommunens politiske og administrative ledelse var likevel lite interessert. Samtidig spiller samiske språksentre, inkludert kommunale, en viktig rolle flere steder.

Tospråklighetsmidlene skal ikke brukes til ordinær drift av kommunens tjenester. Dette tolkes til at midlene i svært liten grad går til barnehagesektoren. I noen forvaltningskommuner får barnehagen likevel en liten pott 5000-20 000 til tolking av møter og oversetting av informasjon og planer. I en kommune ble en sum på 60 000 fordelt på skoler og barnehager ut fra prosjektsøknad. Det er bare i én kommune at den samiske barnehagen får vesentlig støtte fra kommunen og da kommer disse midlene fra utviklingsdelen av tospråklighetstilskuddet. Her uttales det at samisk barnehage ikke hadde eksistert uten Sametinget. Et sted tilføres barnehagen også noe indirekte via virksomhetsadministrasjon. Ellers ble det kommentert at en privat samisk barnehage fikk redusert sitt tilskudd fra kommunen etter innføring av en mer nøyaktig beregningsmodell for kommunens overføring av statlig tilskudd til private barnehager.

Der samisk står sterkt, ble det problematisert at samisk skal vektlegges, men at barnehagen også skal bruke norsk og gi alle mulighet til deltakelse og forståelse. Her kom det fram en viss skepsis til om kommunenivået forsto behovet for bevisst språkarbeid for å sikre samisk som førstespråk. Det ble kommentert at når samisk er et truet språk, kan språknøytraliteten lett svekke det samiske språkets stilling på sikt.

Samiske barnehager har tilgang til kulturtilbud som går til alle barnehagene i kommunen, og som i noen tilfeller har et samisk kulturelt innhold. Et eksempel her er et joikeprosjekt som gjennomføres i en kommune som del av den kulturelle skolesekken.

Noen barnehager får også en viss rolle som samiske ambassadører. Dette gjelder særlig i byer med samisk innflytting der barnehagene kan få henvendelser fra andre barnehager eller politikere som ønsker å lære om samisk kultur eller invitasjoner til å opptre på samiske arrangement. Det var særlig i én barnehage pågangen var stor og der barnehagen var en viktig samisk institusjon i byen. Noen barnehager synes det virket som om kommunen kanskje var mer interessert i å vise at kommunen har samisk barnehage enn å støtte den ut over i festtaler.

4.5.2 RELASJON TIL SPRÅKSENTRER

Mange samiske barnehager har en eller annen relasjon til et samisk språksenter. I noen tilfeller er samisk barnehager som var startet i privat regi eller av lokale (same)foreninger lagt inn under mer formaliserte språk og kultursentre. Andre steder ligger samisk barnehage side om side med språksenteret og kan nyttiggjøre seg ressurser som uteområde og eventuelle utstillinger e.l. Så er det kommuner som har fått opprettet språksentre i forbindelse med innlemming i samisk språkområde. I en kommune var språksenteret initiativtaker til en prosjektsbarnehage som nå er gått over til å bli en kommunal samisk språkbadsbarnehage. Det er også eksempler på at både barnehager med samisk avdeling og med tilskudd til språkopplæring kjøper inn språkarbeider fra språksenteret. Da har barnehagen også fått støtte og hjelp til å integrere samisk kultur mer inn i den daglige driften. I noen tilfeller kan personer fra språksentrene dessuten stille som vikar, noe som bidrar til at behovet for å ta inn ikke-samiskspråklige vikarer reduseres.

Språksentrene er også viktige støttespillere i forhold til opplæring av barnehageansatte. De er i hovedsak tilbydere av samiskkurs som ansatte i barnehagene kan følge for å lære eller forbedre språket. I et par tilfeller fikk vi høre at det kunne være vanskelig å opprettholde og videreutvikle den samiske ansatte hadde lært på kurs. Dette gjaldt særlig der barnehagen ikke hadde andre sterkere språkbukere. Et mulig tiltak som noen var inne på for å opprettholde et momentum i språklæringa, var korte innslag av språkopplæring for ansatte eller foreldre integrert i hverdagen eller ved stengetid.

Språksentre la også til rette verdsatte språktiltak for foreldre og barn/familier. Noen arrangerer språkkurs med kursuker, mens andre har kurskvelder. Noen språksentre har organisert foreldre-barn-aktiviteter på kveldstid eller i helgene. Målet er å gi barna en samiskspråklig arena utafor barnehagen og treffene knyttes til aktiviteter. I et tilfelle ble vi fortalt at foreldre først møtes en gang uten barn og jobber med språket knyttet til en tematikk. Uka etter møter barn og foreldre til akedag, pizzabaking, fisketur eller annet sammen. På denne måten styrker de både barnas og foreldrenes språk ved å bygge opp ordforråd og trygghet hos foreldre. Det gir en annerledes arena for erfaring og opplevelse der samisk språk brukes og der barn og foreldre opplever noe sammen. Ved et språksenter arrangerer de egne treff for familier som kan samisk, og for familier der samisk språk står svakere hjemme.

Ofte vil slike aktiviteter som språksentrene kan stå i bresjen for være finansiert via Sametingets tilskudd til språkprosjekt, eller i samarbeid med annen finansiering for eksempel via Fylkeskommunen. I denne forbindelse kom et poeng vi refererte til over som en erfaring med tilskuddet til prosjekt innafor tilskuddsordninga for barnehager. Noen ganger medfører prosjektfinansiering at gode tiltak ikke videreføres eller videreutvikles. Krav om nye prosjekt, endringer i utlysninger og prioriteringer eller avgrensinger i ansvarsområder hos de som kan tildele penger, kan ramme gode tiltak og virke frustrerende for de som jobber med samisk språk.

Et sted hadde de gjennomført et veldig vellykket opplegg der ungdom/unge voksne kom inn og tok med seg noen av de eldre ungene for å gjøre ting sammen. Her var forutsetninga for å få være med at barna snakket samisk, og inntrykket barna fikk var nok at disse personene bare snakket samisk. Dermed snakket barna samisk, mens de til vanlig brukte norsk. Nå ser

det ut til at prosjektet ikke kan videreføres, selv om det fra barnehagen var vurdert som en svært vellykket måte å skape en samiskspråklig arena og få barna til å ta i bruk et språk som ellers blir mest passivt.

Ansatte ved samiske institusjoner er også viktige støttespillere i kulturformidling som joik, sette opp gamle eller lavvo, duodjiaktiviteter med mer. Vi må også dra fram at samiske kultursentre og ulike typer museer utgjør en viktig arena barnehagene bruker dersom de har slike i sitt nærmiljø. De kan også ha fine uteområder med lavvo, gamle, båt e.l. som kan brukes mer regelmessig til lek og dermed gir barna en arena som inspirerer til bruk av samisk språk.

Det er store variasjoner i relasjonene mellom barnehager og språksentre. I et tilfelle ble barnehagedrifta sponset av et språksenter. Dette ble ansett som helt uholdbart i lengden. Fra et annet hold ble det kommentert at mulighetene for samhandling kanskje ikke utnyttet fullt ut, uten at dette skyldes uvilje fra noens side. Det var nok heller et spørsmål om kapasitet og behov. Et sted ble det argumentert for at språksenteret i større grad enn nå må rette fokuset mot barns språklæring på barnehagenivå, i det mye av grunnlaget for språklæring legges nettopp i disse første årene. Vi ser ikke bort fra at det ligger et potensial i mer samarbeid om språkarbeid mellom barnehager, språksentre og kanskje andre samiske kulturinstitusjoner, men det kan synes som om kapasiteten til å drive samarbeidet kan være presset.

4.5.3 STØTTE FRA FYLKESMANNEN OG FYLKESKOMMUNEN

Fylkesmennene i Nord-Norge og Trøndelagene er viktige støttespillere for barnehagene. Fylkesmannen i Nordland har over tid hatt et særlig ansvar for å støtte opp under tilbud i sørsamisk, lulesamisk og etter hvert også markasamisk område. Noe av dette har vært rettet mot metodeutvikling, uten at vi har gått nærmere inn på det. I sørsamisk område har Fylkesmannen i Sør-Trøndelag gitt en viktig støtte til et nettverk med representanter fra noen kommuner. Et heldagsseminar for alle ansatte i barnehagene i kommunene, en studietur til sørsamisk barnehage og utarbeiding av en samisk språkkoffert ble trukket fram som viktige tiltak. Kofferten inneholder samiske leker som reinsdyr, snøscootere og dukker med samiske klær, noen bøker med samiske fortellinger på norsk og noe på samisk. Denne skulle ut på rundreise til barnehagene, først der de hadde samiske unger som fikk språkopplæring, så til de andre i området. Ifølge informantene bidro nettverkssamarbeidet til å gi alle barnehagene bedre forutsetningene for å gi et samisk innhold i kommunene som har samisk bosetting, samtidig som det kommer barna som får samisk språkopplæring mer direkte til gode.

Fylkesmannen har også holdt en kursrekke for barnehager i sørsamisk område rettet mot alle barnehager, både de med og uten samiskspråklige eller samiske barn. Disse omtales positivt, samtidig som det kommer fram at barnehager med samiske barn likevel ikke alltid har hatt kapasitet til å stille.

Fylkesmannen har også vært involvert i finansieringa av noe språkarbeid, men barnehagen er ikke et fokus for dem. Høgskolene er også støttespillere for samiske barnehager. Dette gjelder særlig Samisk høgskole som har bidratt med faglige seminarer i noen av barnehagene

i Finnmark. Flere nevner seminarer høgskolen har arrangert med eksterne fagpersoner knyttet til miljøet, men det pekes på at de kanskje også kunne bruke mer av sin egen kompetanse. Å være øvingslærer for studenter ved Samisk høgskole nevnes også som nyttig for nytenking og utvikling.

Vi har vært inne på at flere barnehager mener det er hensiktsmessig å arrangere tospråklighetsseminar eller liknende med foreldre for å motivere foreldre til å tørre å velge samisk som førstespråk og opplæringspråk på skolen. Da er det en fordel om det kommer fagpersoner utenfra, og slike rekrutteres da fra universitet-høgskolemiljø.

4.6 SAMSPILL MELLOM TILSKUDDENE?

I dette kapittelet har vi gått gjennom de ulike tilskuddene barnehagene kan søke om for å dekke merutgifter i forbindelse med å gi samiske barn et tilpasset barnehagetilbud. Mens vi i forrige kapittel så på hvordan barnehagene driver språk og kulturformidling, har vi her sett på hvilke typer aktiviteter de ulike tilskuddene har muliggjort. Vi har også belyst barnehagenes erfaringer med Sametingets forvaltning av tilskuddene. Tilskuddsmottakernes opplevelse av søknads- og rapporteringskrav, samt synspunkter på hva som fungerer godt og mindre godt, kan gi innspill til forbedringer.

I siste del av kapittelet gikk vi litt inn på andre aktører som i større eller mindre grad støtter opp under barnehagenes innsats for å gi et samisk barnehagetilbud. Slik vi allerede har nevnt, tror vi ikke vi har fått noe fullverdig bilde av slik støtte. Vi kan likevel bekrefte at en del barnehager får tilført midler og/eller kompetanse også via andre kanaler enn Sametingets tilskuddsordning for barnehager. En av disse er via andre søknadsbaserte ordninger Sametinget selv forvalter. Muligheten til å søke om finansiering av språkprosjekt (utenfor ordninga til barnehager), er blant annet benyttet til å fylle opp en språkarbeider stilling. Dette kommer i tillegg til at vi alt har sett at barnehager på ulike måter kombinerer særtilskuddet og prosjekttilskudd for å finansiere språkarbeider, foreldrekurs og andre tiltak.

Det ser altså ut til at barnehagene greier å se tilskuddene i sammenheng og få dem til å utfylle hverandre og samlet sett gi et bedre tilbud til barna. For barnehager som mener en språkarbeider er avgjørende, oppleves det likevel som frustrerende at de hele tida må jobbe med å sikre ei slik stilling ved å søke på midler via ulike ordninger. Det ble også vist til at Sametinget ikke alltid greide å se sine ulike ordninger i sammenheng. For eksempel var språkreir noe som tidligere var prioritert under Sametingets generelle tilskudd til språkprosjekt med en maksimumsgrense på 300 000 kr. Når språkreir i barnehage er blitt prioritert innafor tilskuddsordninga til barnehager, nærmere bestemt for tilskuddet til prosjekt og utviklingsarbeid (i barnehager), er maksimumssummen redusert til 150 000. Om endringene betyr at barnehagene ikke kan søke om midler til språkreir via Sametingets generelle språkprosjekttilskudd, vil dette kunne svekke noen barns språktilbud.

Vi mener å ha fått god oversikt over bruk av tilskuddsmidler i barnehagene vi har hatt kontakt med, men vi sitter igjen med en viss usikkerhet knyttet til hvordan annen type støtte fungerer. Det synes som at sammensetninga av tilskudd og finansering fra ulike ordninger og aktører er komplisert. Det betyr at noen er flinkere til å se muligheter enn andre, og til at det er krevende å holde seg oppdatert på hvor en kan søke og hva en kan søke på og få tilskudd til.

5 DILEMMAER OG DISKUSJONER

Sametingets tilskudd til barnehager skal dekke de ekstraavgiftene som et samisk barnehagetilbud medfører. I dette ligger det en aksept av at et samisk barnehagetilbud koster noe mer enn et ordinært barnehagetilbud i Norge, og at staten, via Sametinget, er villig til å dekke slike utgifter. Selve målet som er satt for tilskuddsordninga, er at den skal bidra til at samiske barn får et barnehagetilbud som gjør at de "tilegner, bevarer og utvikler sitt samiske språk og sin samiske kultur i barnehagen (Sametingets budsjett 2012, 2013 og 2014).

Problemstillingene som denne evalueringa av Sametingets tilskuddsordning søker å besvare, ble presentert i kap. 1.3. I kap. 3 besvarte vi to av disse. Vi redegjorde for hvordan det samiske tilbudet i barnehagene organiseres og gjennomføres, og vi så på samspillet mellom dette og språkstøtten barna har utafor barnehagen, dvs. i hjemmet og i lokalsamfunnet for øvrig. I kapittel 4 tok vi for oss evalueringsarbeidets første problemstilling. Vi så mer konkret på bruken av tilskuddsmidlene og redegjorde for barnehagenes erfaringer med Sametingets forvaltning av de ulike tilskuddene.

Den fjerde problemstillinga som ble presentert i begynnelsen av rapporten, gjelder måloppnåelse. Ut fra beskrivelsene i kap. 3, kan vi slå fast at tilskuddene bidrar til at samiske barn i større grad enn de ellers ville, tilegner seg, bevarer og utvikler sitt samiske språk og sin kultur slik målet med tilskuddsordninga er. Det er imidlertid vanskelig å skulle si noe om i hvor stor grad tilskuddene bidrar, om de brukes på den mest hensiktsmessige måten lokalt i hver enkelt barnehage, eller om fordelinga av tilskuddsmidlene barnehagene imellom, er ideell. Dette er likevel noe vi på et vis må forholde oss til for å besvare den siste problemstillinga, nemlig å komme med anbefalinger til Sametinget om hvordan tilskuddsordninga kan forbedres. Bak dette ligger det et ønske om at midlene skal brukes mest mulig effektivt for å nå målene. Vi vil komme tilbake til at dette kan kreve noen avveininger som det er vanskelig å gjøre på bakgrunn av målformuleringene slik de nå er.

Det første problemet med å måle tilskuddsordningas effekt dreier seg om at det er vanskelig å måle den direkte virkningen av tilskuddene. Tilskudd skal styrke barnehagens mulighet til måloppnåelse, men de aktivitetene som de enkelte tilskuddene muliggjør, kan ikke skilles fra barnehagens øvrige virksomhet. Barnehagens formidling av samisk språk og kultur skjer også under så ulike forutsetninger at en sammenligning basert på barnas beherskelse og indentifisering med samisk språk og kultur på ulike aldersnivå, ikke gir mening. Når det gjelder bruken av midlene lokalt, kan man mer kvalitativt se på hvordan det jobbes i barnehagen og på hvordan tiltak ser ut til å passe med de utfordringene barnehagene opplever lokalt. En relativt fri bruk at særtilskuddet skal nettopp gjøre det mulig for barnehagene selv å se hvor skoen trykker og sette i verk tiltak de mener er viktige og riktige ut fra sin lokale virkelighet. Her har vi sett at barnehagene argumenterer for sine valg med utgangspunkt i lokale muligheter og utfordringer. Samtidig kan kvaliteten på arbeidet i én barnehage være bedre enn i en annen, uten at det trenger å skyldes prioriteringer i bruken av tilskuddsmidlene.

Det siste spørsmålet som gjelder måloppnåelse, dreier seg om hensiktsmessigheten av fordelinga av tilskuddsmidlene mellom de ulike barnehagene. Dette ble det også referert til i oppdraget vårt fra Sametinget der det het at evalueringa skal munne ut i anbefalinger om hva som kan gjøres for å gi et "mer konsistent og kvalitativt" godt barnehagetilbud for samiske barn. Vi forstår med "konsistent" at målet er god kvalitet jevnt over for alle samiske barnehagebarn. Sett i sammenheng med Barnehageloven og Rammeplanen tolker vi at konsistent kvalitet innebærer et likeverdig tilbud i den forstand at alle gis like god mulighet til å tilegne seg, bevare og utvikle sitt samiske språk. Gitt de ulike forutsetningene rundt om i landet, må dette innebære at tilskuddsordninga utformes på en slik måte at den bidrar til å utjevne forskjeller. På samme måte som tilskuddsordninga skal bidra til at samiske barn får et barnehagetilbud som er likeverdig det norske barn får med hensyn til støtte til språk og kultur, kan det være at noen samiske barnehager trenger mer støtte enn andre for å kunne gi et tilfredsstillende samisk tilbud. Før vi kommer med anbefalinger for tilskuddsordninga framover, vil vi her gå nærmere inn på en del prinsipielle diskusjoner som det er nødvendig å ta for å kunne gjøre vurderinger og prioriteringer i bruken av virkemidlene. Disse vil knyttes opp til empiri som allerede er presentert så vel som til funn som vi så langt ikke har tatt med.

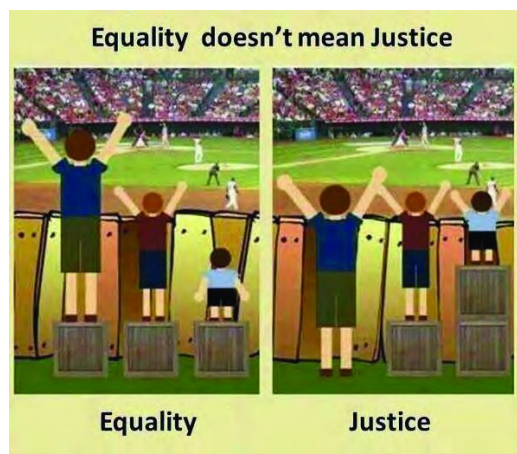
Kapittelet vil ta utgangspunkt i en diskusjon om likhet som "det samme" eller som "likeverd", eller kanskje bedre sagt: om "det samme" er mer rettferdig enn "tilpasning ut fra behov". En problemstilling som kommer opp, er i hvilken grad samisktalende og norsktalende barn bør holdes adskilt eller ikke i barnehagen. Den svake posisjonen samisk språk har mange steder, og ikke utfordringene barnehagene har med å rekruttere samiskspråklige ansatte, er bakgrunnen for en liten drøfting omkring hva det vil si å kunne samisk. Til dels som en forlengelse av dette, vil vi gå nærmere inn på forholdet mellom språk og kultur og hva som kan være til det beste for samiske barn dersom barnehagen ikke greier å få på plass et samiskspråklig tilbud. Kapittelet avsluttes med å trekke noen tråder på tvers gjennom diskusjonene som grunnlag for forslag til tiltak i kap. 6.

5.1 ER "DET SAMME" LIKEVERDIG?

Det er ikke tvil om at dagens samiske språksituasjon i stor grad skyldes den norske stats for forskningspolitikk. Nasjonsbygging, sikkerhetspolitikk og sosialdarwinisme ansees som de viktigste drivkreftene i denne politikken, godt hjulpet av mer generell industrialisering og modernisering. I forhold til skolen er det særlig nasjonsbyggingstanken som var drivende. For å si det enkelt: Det ble avgjørende "å gjøre" den samiske befolkninga lik den norske både i språk og kultur. Med arbeiderbevegelsens framvekst kom også kravet om at alle barn og unge, uansett geografisk, sosial eller kulturell bakgrunn, skulle få like muligheter til en god skole. Basert på dette idealet, fikk vi en gradvis utvikling mot enhetsskolen. Tankegangen var på et generelt grunnlag at en lik skole for alle var mest rettferdig fordi det ville gi alle, uansett klasse og bosted, de samme mulighetene. Skolens innhold ble tatt for gitt. (Solstad 1978)

Etter hvert kom det forskning som viste at den elevgruppa tilbudet i utgangspunktet var utviklet for, var den som mestret "et likt tilbud" best. Urbane middelklassebarn møtte en skole som tok utgangspunkt i deres virkelighet slik at skolen og hjemmets sosialisering forsterket hverandre. For samiske barn var dette ikke tilfellet. Opplæring på et fremmed språk og med utgangspunkt i en fremmed kultur og virkelighet, gjorde sitt til at mange

opplevde feiling og ikke fikk de like mulighetene de i teorien skulle hatt. (Hoëm 1976) Det samme gjaldt mange andre grupper. Bernstein fant at middelklasseforeldre og arbeiderklasseforeldre i England brukte ulike språkkoder, og at skolen forholdt seg til den måten å bruke språket på som middelklassebarna lærte og behersket hjemmefra (Bernstein 1977). Sagt litt enkelt, krevdes det altså mer av en arbeiderunge fra et gruvesamfunn, ei samisk jente eller en fiskersønn å gjøre det bra på skolen, enn det som krevdes av en gutt eller ei jente fra middelklassen i hovedstaden. Samtidig kunne feiling på skolen tolkes som at barnet var dumt, og ikke som at skolens innhold var irrelevant og ikke ga barna et kjent stilas til å bygge videre kunnskap på. (Solstad 1997) Koplet til at samisk kultur ble ansett som mindreverdige, påførte dette mange samer et stigma. Etter hvert som det ble tydelig at et likt tilbud ikke er ensbetydende med et rettferdig tilbud, og ulike grupper inkludert samer satte seg til motmæle, gikk man over til å snakke om et likeverdig tilbud som idealet. Det er nok ennå slik at skoletilbudet er mer tilpasset noen enn andre, men prinsipielt sett skal skolen tilpasse opplæringa ikke bare til den lokale virkeligheten, men ifølge Kunnskapsløftet 2006, til hvert enkelt barn. Likeverdighet er dermed akseptert som et bedre utgangspunkt for rettferdighet enn likhet i betydninga «det samme». Bildet under gir en enkel illustrasjon av dette poenget.

Figur 13 «Likhet betyr ikke rettferdighet.»⁹

I denne evalueringa er det barnehagen og ikke skolen som står i fokus, men poenget over gjelder også for barnehagen og tilsier at barnehagen bør ta utgangspunkt i barnets familiebakgrunn, lokalsamfunn og nærmiljø, slik det også legges opp til i Barnehageloven og i Sametingets barnehagemelding. Ut fra denne argumentasjonen vil et likeverdig barnehagetilbud for samiske barn være en samisk barnehage som tar utgangspunkt i samisk språk og kultur slik samiske barnehager og avdelinger per definisjon skal gjøre. De fleste samiske barnehagene ligger dessuten innafor samisk språkforvaltningsområde der barnehagen skal være en "integrert del av det samiske samfunnet" (Barnehageloven). Samtidig har vi dokumentert at mange barn også i samisk distrikt, har liten eller ingen språkstøtte utafor barnehagen. Både foreldre og informanter i barnehagene rapporterte jevnt over om mer positive holdninger og større synlighet av det samiske lokalt nå enn for noen år tilbake. Vi har imidlertid sett at dette ikke er ensbetydende med at barna har fått en sterkere språkstøtte i hjemmene. Samtidig kan samisk kultur, identitet og i større eller

⁹ Bildet sirkulerer bredt på internett og brukes av ulike organisasjoner og i blogger osv.

mindre grad også språket være sterkt til stede i familien eller slekta selv om det samiske samfunnet lokalt er presset. Å ta utgangspunkt i barnas lokale virkelighet, innebærer i svært stor grad et revitaliseringsarbeid der barnehagen får et større samfunnsmandat enn å gi barna et kulturelt relevant barnehagetilbud med utgangspunkt i deres hjemmespråk og en sterkt forankret lokal samisk kultur. I målet for Sametingets tilskuddsordning heter det da også at tilskuddene skal bidra til at samiske barn "tilegner, bevarer og utvikler sitt samiske språk og sin kultur i barnehagen".

Språktilegnelse og språkutvikling hos barna er svært viktige aspekter ved enhver barnehages arbeid, men den samiske barnehagen skal ikke bare bidra til en slik utvikling hos barna, men også bidra til at samisk språk bevares. Dette kan tolkes som at samiske barn med samisk som hjemmespråk skal få stimulert sitt samiske språk i tilstrekkelig grad til å bevare det, og ikke miste det pga. det norske språkets dominans i barnehagen og ellers. Dette kunne kanskje vært en relevant tolkning når det gjelder samiske barn i norske barnehager. I målformuleringa for tilskudd til språkopplæring for samiske barn i norsk barnehage, er imidlertid begrepet "bevarer" utelatt. Målet er i dette tilfellet at Samiske barn som får samisk språkopplæring tilegner seg og utvikler sitt samiske språk i barnehagen (Sametingets budsjett 2012, 2013 og 2014).

På bakgrunn av dette og de samiske språkenes stilling, mener vi den viktigste fortolkninga er at barnehagene skal bidra til at samisk kultur, og ikke minst de samiske språkene, bevares ved at barna tilegner seg og utvikler sitt språk og sin kultur i barnehagen. Dette indikerer at de samiske barnehagene har et mandat til å opprette likeverdighet, ikke bare ved å tilby samiske barn med samisk språk og kultur fra hjem og lokalsamfunn et tilbud i tråd med deres virkelighet, men også ved å bidra til språklig og kulturell revitalisering der dette er nødvendig. Dette er i tråd med Sameparagrafen i Grunnloven som pålegger den norske stat å legge forholdene til rette for at den samiske folkegruppen kan "*sikre og utvikle sitt språk*" (§ 108). Dermed krever likeverdigheten en særlig innsats for samisk språk og kultur ut over det som ville følge av seg selv med samiskspråklige ansatte, noe som nettopp er bakgrunnen for tilskuddordninga til barnehager med samiske barn.

Ut fra denne argumentasjonen, følger det logisk at likeverdighet må tas som grunnlag for ei vurdering av fordelinga av tilskuddsmidler barnehagene imellom. Prinsipielt sett tilsier idealet om likeverdighet at alle samiske barn burde få den samme muligheten til å tilegne seg, bevare og utvikle sitt samiske språk uansett om de er bosatt i Karasjok, Hattfjelldal eller Bergen. Det er ikke vanskelig å se at det ville kreve en enormt mye større innsats der rammebetingelsene for formidling av samisk kultur og samisk språklæring er dårlige, enn der de er gode. I virkeligheten er nok dette et utopisk senario. Ønsket om å gi samiske barn et likeverdig barnehagetilbud, tilsier imidlertid at det må gjøres noen vurderinger som går på hvordan tilskuddsordninga kan utformes for å ta hensyn til de svært ulike behov rundt om i landet.

Som grunnlag for en mer behovsdifferensiert fordeling av tilskuddsmidlene, må man anerkjenne de ulike forutsetningene barnehagene har for å nå målet om at samiske barn skal tilegne seg, bevare og utvikle samisk språk og kultur. Der de ytre forutsetningene i form av språkets stilling lokalt og barnas språkstøtte i hjemmet er relativt svake, er behovet for ekstra språkstimulering høyere enn der de ytre forutsetningene er gode. Vi har også sett at

de indre forutsetningene i barnehagene varierer og gjerne er svakere der barnas forutsetninger utafor barnehagen er dårligere. Også dette kan medføre et ekstra behov i forhold til der alle ansatte, inkludert pedagogene, har førstespråkskompetanse. I tillegg må vi, som nevnt over, se på forholdene mellom de samiske språkene, noe som ikke minst framheves av tilskuddsordningas mål om å bidra til "bevaring" av samisk språk. Sørsamisk og lulesamisk språk er begge kategorisert av UNESCO som alvorlig truet, mens nordsamisk er klassifisert som truet. Tallene som er referert i kapittel 2, viser også med tydelighet hvor få barn som får et barnehagetilbud med lule- og sørsamisk språk, noe som også reflekteres i at det bare finnes én samisk barnehage med hvert av disse språkene som driftsspråk. For å gi de tre samiske språkene likeverdige muligheter i framtida og for å gi nord-, lule- og sørsamiske barn den samme retten til sitt eget språk, tilsier et likeverdsprinsipp derfor at det er nødvendig å ta språkenes ulike forutsetninger med i betraktning ved vurdering av tildelingskriterier og annen innsats. Dette anerkjennes også i Sametingets barnehagemelding der det heter at:

"Sametinget vil ha ekstra fokus på lule- og sørsamisk barnehagetilbud i tiden framover. Dette fordi disse områdene er sårbare med tanke på bevaring av samisk språk og kultur. "

"Sørsamisk og lulesamisk språk er i en sårbar situasjon og trenger tiltak som er direkte rettet mot de spesielle behovene i disse samfunnene. For at språkene skal få gode utviklingsmuligheter er det behov for særskilt innsats i sør- og lulesamiske områder."

Vi har så langt dratt opp noen argumenter som vi mener det må tas hensyn til for å få en best mulig bruk av Sametingets tilskuddsordning til barnehager. Vi har argumentert med at en ut fra det samme rettferdighetsprinsippet som begrunner eksistensen av tilskuddsordninga til barnehager med et samisk tilbud, også må ta hensyn til barnehagenes ulike behov ved fordelinga av tilskuddsmidler. Det koster ekstra å la barna få erfaring fra ulike arbeidsprosesser og delta i kulturelle og sosiale virksomheter. Det som er særlig krevende, er imidlertid at de samiske språkene er minoritetsspråk og urfolksspråk der barnehagens rolle i de fleste tilfeller ikke bare er kulturformidling og språklæring på linje med norsk språk og kulturformidling i norsk barnehage. En viktig oppgave for samiske barnehager og avdelinger er rett og slett å drive et aktivt revitaliseringsarbeid. I den forbindelse finnes det ulike tilnærminger til hvordan barnehager bør jobbe med språklæring, noe vi har fått en del innblikk i i kap. 3. En problemstilling som i større eller mindre grad ble tematisert, og som kan være relevant på flere plan, gjelder i hvilken grad og på hvilke premisser samiske barn skal skjermes fra norskspråklig påvirkning for å sikre deres samiskspråklige utvikling. Dette skal vi se nærmere på i neste avsnitt.

5.2 INNTAK OG SKJERMING

En tematikk som kommer opp med ujevne mellomrom, omhandler behov for skjerming av barn som skal lære et minoritetsspråk. Er det viktig at samiskspråklige barn skjermes fra ikke-samiskspråklige barn for at de skal få utvikle sitt samiske språk godt nok? Eller er det fint at barn fra norskspråklige, delvis samiskspråklige og samiskspråklige hjem får leke sammen? Dette er et dilemma som kom opp både i forholdet mellom barnehager og innad mellom avdelinger i barnehager, både langt sør i landet og langt i nord. Det er også noe vi kan kjenne

igjen i forhold til diskusjoner rundt samlokalisering av skoler og skoleklasser, felles eller adskilte friminutt osv.

Det synes som om foreldre der samisk er førstespråket i familien, er mest bekymret for at norskspråklig påvirkning skal svekke barnas samiskspråklige utvikling. Dette synes i hvert fall å være opplevelsen som framgår av følgende sitat:

"De med mest samisk er mest skeptisk. Det blir litt trasig – nesten som at 'Det er mitt språk' som de ikke vil dele."

Det kan i dette tilfellet virke som om foreldre fra tospråklige hjem eller mer norskspråklige hjem ønsker at barna skal lære samisk, men samtidig ikke ser på de to språkene som så konkurrerende. Samtidig er det kanskje nettopp for disse barna at et samiskspråklig miljø er avgjørende for om barna tar til seg samisk språk eller ikke. Dermed ønsker foreldre som ikke selv fullt ut behersker samisk at barna deres kan ha mye kontakt med barna fra samiske førstespråkhjem, mens de som alt har språket, kanskje ikke ser tilsvarende fordeler. De er i stedet redde for at samvær med norskspråklige barn eller barn med mindre samisk språkstøtte hjemmefra, kan gå på bekostning av deres barns utvikling av et rikt og fullstendig samisk språk med et bredt vokabular og i en kontekst der samisk språk virkelig er førstespråket. De argumenterer derfor for at språklige hensyn er viktigere enn felles sosialisering mellom barn i samme lokalmiljø i barnehagetida.

På et vis kan dette virke som en fortsettelse av tidligere tiders idé om at én-språklighet er best, selv om det her er samisk og ikke norsk som vektlegges. Om det også ligger et visst ønske bak om at barnet skal være i et utelukkende samisk miljø og ikke bli "for norsk" ble aldri tematisert. Presset på samiske språk som et minoritetsspråk er imidlertid så sterkt at det er viktig med en viss beskyttelse for å videreføre språket og gi det rom for utvikling. Selv om skole og barnehage ikke fullt ut kan sammenlignes, mener vi følgende funn underbygger vår påstand om behov for språkbeskyttelse. Ifølge Torkel Rasmussen (2013), er en språkdelt skole med egen sameskole adskilt fra den norske skolen i bygda, grunnen til en veldig positiv språkutvikling i Tana kommune. På den andre sida av Tanaelva, i Utsjok (Finland), går elevene som får opplæring på henholdsvis samisk og finsk på samme skole. Dette medfører at barna bruker finsk som fellesspråk og således bruker samisk språk langt mindre enn barna på norsk side. Konsekvensen er at barna på finsk side føler at de mestret samisk mindre flytende, noe som igjen fører til mindre bruk av samisk.

En del foreldres innsats for selv å lære seg samisk og kunne bruke samisk med barna vitner om at mange anser det som viktig at barna får stimulert samisk språk på flere arenaer. Vi møtte på foreldre der én eller begge hadde valgt å lære seg samisk for å kunne bruke det som familiens fellesspråk. Andre var bevisst på å oppsøke samiskspråklige miljø eller å gi barna mulighet til å leke med andre samisktalende barn på fritida. Vi fikk også høre om foreldre som hadde satt hardt mot hardt og nektet å ta barna med til besteforeldre dersom disse ikke snakket samisk til barna. Når besteforeldre først kom på gli, ble det derimot veldig positivt.

Den samme type problemstilling som over, viser seg som sagt også mellom barnehager der det i noen områder kan finnes flere barnehager med samisktilbud. Da er det gjerne én eller

to barnehager i samme kommune som rekrutterer mer fra samiskspråklige familier, mens andre får inn flere av barna med mindre språkstøtte hjemmefra. Vi så at dette var tilfellet i noen av de samiskdominante barnehagene der de oppnådde at et lite fåtall barn fra hjem med lite samisk begynte i barnehagen og ble aktive samiskspråklige veldig fort. Her var opptakskriteriene i utgangspunktet at barna skulle ha samisk bakgrunn og samisk som et aktivt språk i hjemmet, og så kunne det heller gjøres visse unntak. Argumentasjonen var at antallet barn som kunne absorberes inn i et samiskspråklig miljø, måtte være begrenset for at ikke norsk språk skulle ta over.

Det vi her tar opp, er knyttet til rekruttering. Hvem skal prioriteres ved opptak? Skal plassene fylles opp med norske barn om det ikke er nok samiske barn? Må foreldre som har barn i samisk barnehage godta at kommunikasjonene med barnet er på samisk, eller kan de be de ansatte begrense bruken av samisk? I mange barnehager prioriteres barn fra reint samiskspråklige hjem først, så de med én samisktalende forelder og foreldre som vil at barnet skal lære samisk. Det kan likevel være foreldre som er uenige i at barn uten samisk språk i hjemmet tas opp, selv om barna stort sett begynner i barnehagen før de kan snakke. Samtidig fikk vi høre at foreldre kunne bli fortvilte over andre foreldre som snakket godt samisk, men ikke brukte det med barna. Det er også et spørsmål om hva som skal skje dersom ikke alle plassene blir fylt opp med barn av foreldre som ønsker samisk språk. Det var barn som hadde fått plass i samiske barnehager uten interesse for samisk språkopplæring. For noen barnehager blir det da viktig å poengtere at barnehagen har som mål at barna skal lære samisk og at klaging på dette ikke kan aksepteres. Det kan oppgis at foreldre forventes å støtte opp under barnas språklæring. I en barnehage hadde de utformet et skriv der foreldre måtte skrive under på at det ikke bare er barnehagen, men også foreldrenes ansvar at barnet lærer samisk. Både i denne og mange andre barnehager fikk vi høre at mange foreldre tok språkkurs og prøvde å støtte opp under barnas språkutvikling. Skrivet ble imidlertid utviklet på bakgrunn av kritikk av at barna ikke lærte nok samisk i barnehagen. Det skulle så brukes i foreldresamtaler der en sammen med foreldrene kunne se nærmere på hva hjemmet gjør, eller kunne gjøre, for å støtte barnets språkutvikling. Så er spørsmålet om skrivet bidrar til bevisstgjøring og bedre språkstøtte for barna, eller er mer som en fraskrivning av ansvar for språkopplæringa fra barnehagens side.

I noen samiske barnehager/avdelinger har det forekommet klager fra foreldre som mener at de ansatte snakker for mye på samisk til barna, noe som gjør at de bekymrer seg for at ungene ikke forstår. I en av barnehagene så vi nettopp at flertallet av barna gikk i barnehagen fordi den lå i lokalmiljøet, ikke fordi det var en samisk barnehage. Selv om barna kom fra samisk bakgrunn, følte barnehagen at de måtte balansere bruken av språket litt. I en annen valgte barnehagen strategisk å snakke om et samisk tilbud heller enn en samisk avdeling for å unngå motstand. I en barnehage der vi ved et tidligere besøk hadde fått referert at en del foreldre ikke likte å bli møtt på samisk og følte seg usikre, var problemstillinga ikke lenger aktuell. Det å ha et språkopplæringstilbud eller evt. en samisk avdeling framfor samisk barnehage, kan nok i slike tilfeller bidra til rekruttering fra familier som ikke ville følt seg bekvem med å sende barna i samisk barnehage. Redselen for at det blir for mye samisk og for lite norsk, synes å henge sammen med språksituasjonen lokalt og med graden av aksept av samisk revitalisering.

I en annen barnehage som ligger i et lokalmiljø der det er en viss usikkerhet rundt det samiske, ble det i stedet besluttet at det skulle tydeliggjøres i reglementet til den samiske barnehagen at alt i barnehagen skulle foregå på samisk. Her er rekrutteringsgrunnlaget stort sett barn med norskspråklige foreldre. Å sette barna i den samiske barnehagen her er ensbetydende med at du ønsker at barnet skal lære samisk og at du aksepterer at samisk er barnehagens språk.¹⁰ De er altså tydelige på at samisk i hjemmet ikke er noen forutsetning, mens andre samiske barnehager har en politikk på at barna absolutt helst bør ha samisk i hjemmet og prioriterer opptak ut fra dette. Det to slike ytterpunkter har til felles, er at de prøver å gjøre barnehagen til en rein samiskspråklig arena. Der fornorskinga er kommet langt, er man imidlertid nødt til å ta utgangspunkt i barn uten språkstøtte utafor barnehagen, men strategien er likevel skjerming fra andre barn og et konsekvent fokus på samisk språk. Nettopp språkreirsmetodikk, det vil her si et barnehagemiljø der samisk brukes konsekvent og i aktiv samhandling og aktivitet med barna, har vist seg å være den beste tilnærminga til språkrevitalisering¹¹. Dette tilsier at barna som skal tilegne seg samisk, bør skjermes i hvert fall deler av tida. Denne og andre barnehager som jobber med revitalisering, mener også at det er viktig å støtte foreldrene i deres rolle i en situasjon der barna skal lære et språk foreldrene i liten grad behersker.

I tospråksbarnehager der vi har sett at barna i liten grad bruker samisk seg imellom, virker det å være en utbredt oppfatning av at så lenge barn forstår samisk, så behersker de også språket og vil kunne bruke det den dagen de bestemmer seg for det. En språkarbeider fortalte for eksempel at hun ikke var så bekymret for at barna nærmest utelukkende snakket norsk til henne. De forsto alt hun sa, og erfaring fra eldre barn som var gått over i samiskklassen, var at når hun møtte dem senere, så snakket de samisk til henne. I denne forbindelse kan det være relevant å trekke fram hvor vanskelig mange voksne opplever at det er å begynne å snakke et språk de bare kan passivt. Samtidig er det stor forskjell mellom dagens læring av «passiv samisk» og den aktive «avlæringa» av samisk språk som samiske barn tidligere var utsatt for. Blant foreldre og særlig blant barnehageansatte, var det mange som var opptatt av å forhindre denne typen negativ assosiasjon med språket. Dette er nok noe av grunnen til at mange er forsiktige med å kreve at barna skal snakke samisk til dem. Uansett er vel forståelse av språket et godt grunnlag for videre språklæring, men det er klart en fordel om barna i barnehagen kan ta samisk aktivt i bruk. Her vil vi også trekke fram at mange barnehager hadde erfaring med at de minste barna brukte mye samisk, mens de større barna gikk over til mer konsekvent norsk som felles språk. Barnehagene mente derfor at det var en fordel å skjerme de yngste barna fra de eldste slik at de små hørte samisk fra de ansatte og ikke masse norsk fra eldre barn.

I en kommune der man hadde definert og fikk tilskudd til en samisk avdeling, kom det kritikk som gikk ut på at det ikke holdt av plasser til samiske barn. Tilflyttende samiske barn havnet derfor i andre barnehager slik at det samiske språkmiljøet i den samiske avdelinga ble minimalt. En noe liknende erfaring fra en annen kommune var at samiske barn ble samlet i én barnehage, men kommunen greide ikke å tilrettelegge for én samisk avdeling, og spredte

¹⁰ «Målet til barnehagen er å tilby hvert barn barnehageopplevelser og barnehageplass *via* samisk.» Prinsipp: «...og at barnehagen skal bruke bare samisk i virksomheten med barna».

¹¹ Selv om alt bør gå på samisk, innebærer "språkreir" at barna får tilstrekkelig støtte i språklæringa til å unngå "språkdrukning", dvs. at de ansatte må sørge for at barna forstår og ikke "drukner" i et fremmed språkmiljø. Dette kan gjøres ved å si ting på ulike måter og knytte tale til aktiviteter, kroppsspråk, bilder og andre objekter i stedet for stadig å ta i bruk av norsk som hjelpespråk.

heller ungene på flere avdelinger selv om de hadde samiskspråklig ansatt. I et annet tilfelle var det lagt opp til at de samiske barna skulle samles på én avdeling, men foreldrene mente det var best for barnet å gå første året på en småbarnsavdeling og ikke en blandet avdeling. Det er klart en fordel for språklæring, identitet og organisering, om en kan få til å samle de samiske barna mest mulig, men for foreldre kan nærhet og tilgjengelighet til barnehagen også være viktig hensyn for å få hverdagen til å gå rundt. Vårt inntrykk er at Sametinget har vært relativt fleksibelt. Det uttrykker et tydelig ønske om at kommunen samler de samiske barna, samtidig som de har vært åpne for at norske barnehager kan få støtte til samisk språkopplæring også i en annen barnehage i kommunen der foreldre har et sterkt ønske om dette.

Dilemmaene rundt opptakskriterier og blanding eller ikke av barn med ulik språkbakgrunn og etnisitet, har også en økonomisk side. I barnehagen der kravet for å få plass er at du må ville at barnet ditt skal lære samisk, kan det være ledige plasser. Når kommunen ikke samler de samiske barna i en egen avdeling, kan det være fordi kommunen ikke har nok samiske barn til å fylle ei hel avdeling og ikke ønsker å gå ut med samisk avdeling om også ikke-samiske barn må fylle opp plasser. Å la et par plasser stå tomme i påvente av en mulig tilflytting av samiske barn, kan også være problematisk både økonomisk sett og i tilfelle det er mangel på barnehageplasser i kommunen. Flere av barnehagene som vi snakket med, argumenterte også selv med at de ikke har råd til å la plasser stå tomme om de ikke får inn nok samiske barn. Det må derfor fylles opp med ikke-samiske barn av rent økonomiske hensyn. I tillegg kan personellmessige vurderinger og ønsker og lovnader om avdelinger osv. påvirke tilbudet. Barnehageeier og styrers smidighet og ønske om å få til noe, kan da spille inn på hva de får til.

Vi har vært inne på argumenter som taler for viktigheten av skjerming av samiske barn ut fra språkopplæringshensyn. Å lage en samiskspråklig arena er nesten avgjørende. For barn som kommer fra hjem med lite språkstøtte er det nødvendig for at de skal ha en arena å lære samisk på – at de hører nok samisk og må forholde seg til det. For barn fra samiskspråklige miljø, er det viktig at barna har en arena der de får bruke språket med andre samiskspråklige slik at ikke norsk overtar og blir det dominante språket. Det kan være lettere å få til skjerming i en samisk barnehage enn i en samisk avdeling, men resultatet avhenger mye av hvordan arbeidet og hverdagen i barnehagen tilrettelegges. I tillegg har vi sett at mer omgang mellom barn med ulikt språknivå og språktilbud i barnehagen kan bidra til positive holdninger til det samiske. Det kan også bidra til at barn av foreldre som neppe ville valgt å sette barnet i en samisk barnehage, direkte eller mer indirekte får et samisktilbud som kan vekke både deres og barnets interesse for videre språklæring. I vurderinger rundt organisering av barnehagesektoren i en kommune, og arbeidet med å sikre et samisk tilbud ikke minst i språkforvaltningskommunene, bør disse ulike hensynene trekkes inn.

Det er avgjørende for de samiske språkenes framtid at antallet språkbrukere ikke faller, men heller øker. Når fraflytting og urbanisering fører til en nedgang i barnetallene der samisk har stått sterkest, er det viktig at man fortsatt gir barn muligheten til å få et godt språkgrunnlag i barnehagen. Det å gi ekstra støtte til barnehager der behovene er større pga. språksituasjonen lokalt og i hjemmene, vil kunne bidra til dette. Kompensatoriske tiltak for å støtte barnehagenes arbeid med samisk språk og kultur der samisk språk og kultur står svakt, kan derfor være helt nødvendig for de samiske språkenes framtid, uansett om man er enig

eller ikke i vurderinga av «likeverdighet som rettferdighet» som overordnede verdier. Gitt begrensede ressurser, både økonomiske og menneskelige, vil det likevel være nødvendig å tenke gjennom relasjonen kvantitet og kvalitet.

Vi vil komme nærmere inn på avveininger og prioriteringer av ulike barnegrupper i neste kapittel. Først vil vi imidlertid løfte fram en utfordring man står overfor i samisk språkopplæring.

5.3 HVA MED DE SOM IKKE FÅR?

Vi har sett at rekrutteringa til samiske barnehager og avdelinger avhenger av språksituasjonen lokalt, men at barnehagene også fører en litt ulik opptakspolitikk. Når det gjelder samiske barns muligheter til å få et samisktilbud i barnehagen, så er dette ikke lovfestet som en individuell rett slik det er i skolen. Alle barnehager har imidlertid mulighet til å søke om tilskuddet til språkopplæring i norsk barnehage, og de vil få tilskudd så sant de har en samiskspråklig person som kan gi slik opplæring.

Resultatet fra Samisk språkundørsøkelse 2012 antyder at det likevel kan være problematisk å få innfridd et slikt ønske. Et av spørsmålene som i spørreskjemaundersøkelsen som inngikk i studien, gjaldt respondentenes barns opplæring i samisk. Under har vi gjengitt deler av en tabell fra undersøkelsen. Den gir en oversikt over den opplæringa respondentenes barn fikk på tidspunktet for undersøkelsen.

Tabell 9 Samisk opplæring for respondentenes barn etter språknivå (ingen, andrespråk og førstespråk) og skoletrinn. Prosentar viser andel av respondentenes barn som får opplæring i samisk fordelt på opplæringstrinn. (Tabell 28, s. 175 i Solstad et al. 2012)

	Ingen samisk-opplæring	Noe samisk Samisk 2.språk	Samisk bh/avd. Samisk 1.spr.	Sum	N
Barnehage	66	10	24	100	466
Barneskole	35	35	30	100	424
Ungdomsskole	38	30	32	100	287

Av tabellen går det fram at 65 % av barna i barneskolen og 62 % av dem i ungdomsskolen fikk opplæring i samisk som første- eller andrespråk i skolen, mens bare 34 % av barna hadde noe tilbud i barnehagen. Dette tyder på at tilgangen til et samisk språktilbud i skolen er langt bedre enn i barnehagen.

"Noe samisk" i barnehagen og "Samisk avd./barnehage" er ikke direkte sammenliknbart med "Samisk som andrespråk" og "Samisk som førstespråk" i skolen. Det er imidlertid god grunn til å tro at det er et godt samsvar. De samiske barnehagene og flertallet av de samiske avdelingene ligger i forvaltningsområdet for samisk språk eller i bykommuner som har samiske klasser, dvs. skoler som har et fast førstespråkstilbud der dette koples til opplæring i andre fag på samisk. Barn som får et begrenset språktilbud i barnehagen, kan også gå videre og ta samisk som førstespråk i skolen, og barn fra samiske barnehager går videre med samisk som andrespråk. Det er imidlertid stor grunn til å anta en ganske stor sammenheng mellom tilbudene på barnehage og skolenivå.

Av tabellen ser vi også at andelen barn som går i samisk barnehage eller samisk avdeling bare er litt lavere enn andelen som tar samisk som førstespråk i skolen. Derimot er differansen mellom andelen barn som får et begrenset samisktilbud i barnehagen (10 %) og andelen som tar samisk som andrespråk på skolen (35 %), langt større. Dette tolker vi som en indikasjon på at tilgangen til samisk språkopplæring der det ikke er forhold for, eller tilrettelagt for, samisk barnehage/avdeling, er langt under behovet. Ut fra det vi har sett i herværende undersøkelse, kan dette til dels skyldes at det er vanskeligere å rekruttere språkkompetanse til barnehagen enn til skolen. Det kommer sannsynligvis også av at skolebarn kan få samisk opplæring via fjernundervisning, mens dette ikke er tilgjengelig for barn i barnehagealder.

Det er vanskelig å si noe sikkert om hvor mange samiske barn som ikke får et språkopplæringstilbud selv om foreldrene måtte ønske det. Det er sannsynligvis mange barnehager og barnehageeiere som ikke vet om muligheten til å søke om tilskudd til å kunne gi et slikt tilbud, og foreldre trenger heller ikke kjenne til ordninga. Likevel tror vi at vansker med å få tak i noen som kan gi slik opplæring, er en viktig årsak til at få får språkopplæring. Det kan være at foreldre ikke en gang ytrer ønske om et tilbud ut fra at de anser det som umulig å få tak i noen, eller at barnehagen prøver, men ikke får tak i noen.

Selv der en barnehage jevnt over har samiske barn, har vi sett at tilbudet kan rakne på grunn av personalmangel. Vi har tidligere referert til en barnehage som ikke lenger har språkopplæring fordi de ikke har greid å rekruttere en ny etter at den de hadde, sluttet. Vi har, som vi redegjorde for i kap. 1, også ringt opp fem samiske avdelinger eller barnehager som har fått tilskudd tidligere, men som så falt ut enten for ett år eller for en lengre periode. Felles for disse barnehagene er at de oppgir at de fortsatt har samiskspråklige ansatte og fortsatt jobber aktivt med samisk språk og kultur i barnehagen, selv om de ikke får støtte fra Sametinget. De aller fleste mener at de jobber på tilnærmet samme måte som tidligere, men innenfor trangere økonomiske rammer. Det vil for eksempel si at barnehagen fortsatt bruker samiske bøker, har plakater med samiske ord og begreper på veggene, drar på turer ut i naturen o.l., men at midlene til dette begrenses når aktivitetene må finansieres via det ordinære driftsbudsjettet. Dermed blir handlingsrommet og mulighetene noe mindre, samtidig som den grunnleggende tilnærminga opprettholdes.

Det er også grunn til å tro at holdningene i en del kommuner og barnehager er såpass negative til det samiske at de i hvert fall ikke går i bresjen for å få opp et tilbud. Foreldre vil i slike tilfeller også gjerne kvie seg for å skulle kjempe fram et tilbud. Ut fra indikasjonene på at en viktig årsak til at mange samiske barn ikke får et samisktilbud i barnehagen, er at man ikke greier å rekruttere samisk språkarbeider eller samiskspråklig ordinært ansatt, ønsker vi å trekke fram noen vurderinger rundt definisjonen av å være samiskspråklig og hva som skal til for å kunne bidra til å gi samiske barn et språktilbud.

5.4 HVEM ER SAMISKSPRÅKLIG?

I kapittel 3 beskrev vi hvordan tilgangen til samiskspråklig personale er problematisk over hele landet. Samtidig så vi at problemene var absolutt minst der samisk står sterkt lokalt. Der har de ansatte stort sett samisk som førstespråk samtidig som de er godt integrert i samisk kultur som også står sterkt i lokalmiljøet. I flertallet av tospråksbarnehagene er det ansatte

som kan samisk, men som ikke behersker det fullt ut. Det vil si at de selv oppgir at de synes det kan være vanskelig å huske på å snakke samisk i en del situasjoner. Evalueringa har vist at det samiske barnehagetilbudet i svært stor grad er avhengig av personale som ikke føler at de behersker samisk flytende. Spørsmålet er hva dette har å si for samisktilbudet og Sametingets barnehagepolitikk.

Et viktig spørsmål er: hvor mye samisk må du kunne for å være samiskspråklig? Vi har sett eksempler på at norske ansatte eller samiske ansatte uten noen språkbakgrunn har tatt samiskkurs og gjør et språkarbeid med barna. Voksne som i liten grad lærte å prate samisk, men som alltid har forstått og kanskje snakket litt, har vist seg å være viktige ressurser i barnehagene, men de har lett for å føle at de kommer til kort. På samme måte som blant foreldre, så er det ansatte med ulik samisk språkkompetanse og med ulik posisjon i eller tilhørighet til samisk kultur og lokalsamfunn. Dessverre er det slik at "språkpolitiet" også nevnes i denne undersøkelsen. Det er sjelden å høre noen omtale seg selv som språkpoliti, men foreldre er utrygge på ansatte og de ansatte på foreldre. I tillegg kan ansatte føle seg usikre på hverandre. I et tilfelle var det en ansatt som hadde begynt å bruke sitt passive samiske språk. Siden denne ansatte ikke turte eller følte seg bekvem med å snakke samisk med andre ansatte, og dermed ikke bidro til samisk som driftsspråk, fikk barnehagen heller ikke tilskudd for denne personen. Det var uklart om dette skyldtes barnehagens avkryssing på søknadsskjema eller Sametingets tolking av reglementet. Poenget er at det ikke nødvendigvis er lett å definere hvem som er samiskspråklig.

Det er altså store forskjeller mellom ansattes reelle og følte kompetanse i samisk, og trolig i omverdenens dom over hvem som kan eller ikke kan samisk. Hvor du bor, hvem du er, hvilken dialekt du snakker, hvor sterkt språket står lokalt også videre, spiller inn i både din egen og andres bedømming av din samiskkompetanse. I realiteten er det nok slik at man ikke kan basere all samiskspråklig stimulering av samiske barn på personer med førstespråkkompetanse eller liknende. Det å komme fram til hvordan ikke-samiskspråklige kan lære språket, og den kompetansen som finnes kan videreutvikles og utnyttes bedre, blir da helt vesentlig. Det gjelder å finne fram til metoder som gjør at de ansatte kan bli gode og trygge språkbærere og språkformidlere selv om de ikke behersker språket fullt ut. Dette er noe Fylkesmannen i Nordland har forsøkt å tilrettelegge for gjennom en satsing på metodeutvikling i tråd med en modell fra Israel (Ulpan-metoden) som også er grunnlaget for revitaliseringsmetodikk i Wales, Skottland og New Zealand.

For at flest mulig samiske unger med foreldre som ønsker det, skal kunne få et samiskspråklig tilbud, vil det være nødvendig å jobbe videre med rekruttering til samiskfagene og barnehagelærerutdanninga, men også å jobbe med metodeutvikling og finne måter å gi voksne en tilstrekkelig språklig og metodisk kompetanse til å kunne bidra til barns samiskspråklige utvikling. Samtidig må man erkjenne at det vil være barnehager der en ikke vil kunne få på plass et samisk språktilbud. Dette spørsmålet skal vi nå se nærmere på.

5.5 KULTUR UTEN SPRÅK?

Alle barnehager i Norge skal i følge Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver (KUD 2006) ha et samisk innhold. Barnehagenes kunnskap om samisk kultur og samfunn er trolig blitt bedre, og denne utviklinga må man forvente at fortsetter. Likevel er det vanskelig å se

for seg at dette skal være tilstrekkelig for å innfri Barnehaagelovens krav om at barnehagene utafor samisk distrikt er forpliktet til å legge til rette for at "samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur" (Barnehaageloven § 8, tredje ledd). Dette bekreftes med Sametingets prioritering av arbeid for lovfesting av individuell rett til samisk barnehagetilbud (Sametingsmelding og Budsjett 2015). Mens problemstillingene vi så langt har tatt opp har vært særlig relevante for samiske barnehager og avdelinger, beveger vi oss nå mot en problematikk som er mest prekær i norske barnehager som ønsker å gi samiskopplæring, men som kanskje ikke er i stand til å oppdrive en samiskspråklig person som kan ansettes for å gi tilbudet.

Et problem her er at norske barnehager med samiske barn som ikke får et språkopplæringstilbud, eller samiske avdelinger/barnehager som mister ansatte og plutselig ikke lenger kvalifiserer for tilskudd, heller ikke kan søke om tilskudd til kulturformidling eller utviklingsarbeid. Det betyr at barnehager som ikke greier å få på plass en samiskspråklig ansatt, heller ikke kan få støtte til andre tiltak. De får dermed ikke muligheten til å støtte en ansatt til å ta samiskkurs. Det er heller ikke mulig å få støtte til litt materiell og kanskje litt vikarbruk eller innkjøp av en ressursperson for å gjennomføre et prosjekt basert på samisk kultur. Et slikt prosjekt ville kunne bygge opp de ansattes kunnskapsgrunnlag for framtida og være et viktig bidrag for å styrke det eller de samiske barnas samiske identitet. En annen, men noe tilsvarende aktivitet som en barnehage i denne undersøkelsen mente det ville være vanskelig å få i stand i år når de ikke har språkarbeider (til samiskopplæring i norsk bh), er besøk ved reingjerdet.

Sametinget har et ønske om å bidra til å utvikle et samisk barnehagetilbud for alle som måtte ønske det (Sametingsmelding 2013 og budsjett 2015). Ut fra et likeverdighetsprinsipp synes det uheldig å avskjære barnehager som har samiske barn fra å søke om tilskudd til kulturelle aktiviteter som kan styrke samiske barns kulturelle tilhørighet og identitet. Selv om den språkopplæringa som en barnehage uten språkkompetanse kan få til, er begrenset, kan større kulturelt fokus og synliggjøring av det samiske bidra til en interesse for språket fra barnets side. Vi mener derfor det er grunn til å se på mulighetene for å gi støtte også til barnehager som ikke greier å stable på beina et språkopplæringstilbud.

Samtidig tror vi det er viktig at språkopplæring er hovedprinsippet og det en i første omgang prøver å få på plass. Det kan her nevnes at det har vært ytre ønske om at en barnehage skal kunne defineres som "samisk" uten å ha et språktilbud. Dette vil kunne være et ønske i et fornorsket lokalsamfunn der språket er tapt, men befolkninga er samisk. Dette er imidlertid en noe annen situasjon enn om det gjelder et samisk barn i et for øvrig norsk lokalsamfunn.

5.6 OPPSUMMERING

Hovedprinsippet i Norge er at barn med ulike bakgrunn bør gå i samme barnehage og bli kjent og lære om hverandres bakgrunn. Dette bør i utgangspunktet også gjelde for samiske barn, men som urfolk har den samiske folkegruppa en særstilling i forhold til andre minoriteter. Dette er anerkjent i § 108 i Grunnloven og i Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (1989) der det blant annet heter at: «Samisk og norsk er likeverdige språk» (§ 1-5). Med bakgrunn i mer krevende omgivelser med et sterkt språklig og kulturelt press fra majoritetssamfunnet, er formålet med Sametingets tilskuddsordning for barnehager nettopp

at samiske barn skal få samme mulighet som øvrige norske barn til å få et barnehagetilbud basert på eget språk og kultur.

I dette kapitlet har vi drøftet noen utfordringer og problemstillinger av relevans for vurderinger av hvordan Sametingets tilskuddsordning for barnehager bør utformes. Vi har argumentert for at en rettferdig fordeling av tilskuddsmidlene må baseres på et mål om at samiske barn skal få et mest mulig likeverdig tilbud. Samtidig vil en aldri helt kunne oppnå samme språk- og kulturlæring for samiske barn i hele landet. Det betyr at det alltid vil være en viss avveining mellom i hvilken grad tilskuddsmidler skal spres og kompensere for barnehagers svake ytre (og indre) forutsetninger for språk- og kulturformidling, og i hvilken grad støtten må konsentreres for å kunne gi en tilstrekkelig virkning til å sikre gode vilkår for de samiske språkenes videreutvikling i framtida.

Vi har også diskutert hvorvidt man kan redde språket uten å dyrke det fram i egne lommer der barn kan få samisk som sitt førstespråk, eller få lære språket på en mer skjermet arena i barnehagen. De fleste velger å kommunisere på det språket som faller lettest, og det er en lang tradisjon for at samiskspråklige "viser hensyn" og går over til norsk så snart én ikke-samisktalende person dukker opp. Også i barnehagen har vi sett at barna som snakker samisk ofte, snakker norsk i barnehagen dersom det dominerende språket blant barna er norsk. Skjerming av barna som en ønsker skal lære samisk, er vel i og for seg ikke kontroversielt, selv om graden av skjerming skaper uenighet.

I valget mellom en liten samisk barnehage eller en samisk avdeling i norsk barnehage, gjelder det samme. Hvor mye av tida skal de samiske barna holdes adskilt fra de andre? Og hvor mye særskilt aktivitet kan barna på samisk avdeling få være med på, uten at også de norske barna får delta? Hvor viktig er felles aktivitet, erfaringer og videreformidling av samisk kultur til lokalsamfunnet for øvrig, versus skjerming og særskilte opplevelser der språket, og kanskje en mer unik identitet, kommer i forgrunnen?

Når det gjelder ulike opptakskriterier, er det kanskje mer uklart om det er best at de med mest språk hjemmefra går i én barnehage og de med mindre språkstøtte hjemmefra i en annen. Om barna går sammen, kan de med mindre språkstøtte hjemmefra lære av de med mer. Men resultatet kan også bli at de med samisk hjemmefra begynner å bruke mer norsk i barnehagen. Man kan derfor spørre seg om det er viktig å legge til rette for at barn med sterk språkstøtte får gå i samme barnehage der samisk blir det "lettest tilgjengelige" språket for en gruppe barn som dermed får utvikle et mer fullstendig språk med et breiere vokabular, osv. enn det som kanskje skjer der de er i et fåtall.

Her er vi igjen inne på avveinga mellom spredning og konsentrasjon. I ei slik avveining må målet om å skape likeverdighet sees i sammenheng med målet om å styrke det samiske samfunn og samisk språk på lang sikt. Da vil det være viktig fortsatt å ha sterke språkmiljøer som kan gi næring til svakere miljøer, men det vil også være avgjørende å opprettholde og øke antall språkbrukere og ikke bare ende opp med noen isolerte samiske øyer. Dette er ikke minst relevant i ei tid med stor fraflytting fra samiske områder og inn til byer og store befolkningssentra der det samiske lettere forsvinner i mengden.

En annen utviklingstrend er en stadig sentralisering mot større enheter, noe som også påvirker barnehagestørrelsen. Det argumenteres ofte for at det er nødvendig med store enheter for å få sterke fagmiljø som er i stand til å fremme utvikling. Vårt inntrykk fra denne undersøkelsen er imidlertid at små barnehager har en forse i språk og kulturformidlingsarbeidet. Nettverk kan derfor være en alternativ arena for faglig påfyll og utvikling.

Drøftingene i dette kapitlet har hatt som mål å dra opp noen prinsipielle føringer som sammen med beskrivelsene av hvordan det samiske barnehagetilbudet rundt om i landet fungerer i dag, er tenkt som grunnlag for anbefalte endringer i tilskuddsordninga. Det er disse vi vil legge fram i rapportens siste neste og siste kapittel.

6 FORSLAG TIL ENDRINGER I TILSKUDDSDORDNINGA

Våre anbefalinger kommer som et resultat av et omfattende feltarbeid som ga oss innsikt i muligheter og utfordringer knyttet til arbeidet med å gi samiske barn et barnehagetilbud basert på samisk språk og kultur. Beskrivelsen av livet i barnehagen i kapittel 3, barnehagenes erfaring med Sametingets forvaltning av tilskuddsordninga i kapittel 4, og de noe mer overordnede diskusjonene i kapittel 5, utgjør grunnlaget for forslagene som vi her vil fremme.

Vi starter med å oppsummere våre viktigste forslag til endringer. Begrunnelse og utdyping følger utover i kapitlet:

1) Opprette behovsprøvd tilskudd til samisk språkarbeider.

I kapittel 2 ble det redegjort for dagens tilskuddsalternativer. Tilskudd til samisk barnehage og samisk avdeling fordeles flatt ut fra en nøkkel basert på antall samiske avdelinger og antall samiskspråklige ansatte på den enkelte avdeling. Vi har vist at språkkompetansen hos de ansatte gjerne er noe svakere der samisk står svakere i lokalmiljøet. I disse barnehagene er det også langt færre barn som har god språkstøtte i hjemmet. Koplet til diskusjonen om likeverdighet i forrige kapittel, foreslår vi derfor at man i tillegg til et flatt fordelt tilskudd, oppretter, eller skiller ut, et eget behovsprøvd tilskudd til samisk språkarbeider.

2) Mer fleksible tildelingskriterier for tilskudd til språkopplæring i norske barnehager.

Det er en utfordring at mange samiske barn ikke får et språkopplæringstilbud i barnehagen. Økt informasjon til barnehagene om muligheten til å søke tilskudd, er nok viktig. Et hovedproblem er likevel at det kan være vanskelig å få rekruttert en samiskspråklig ansatt til å gi slik språkopplæring. Vår anbefaling er derfor at man gjør tildelingskriteriene mer fleksible slik at barnehagene kan finne alternative måter å tilrettelegge for språkopplæring dersom de ikke får ansatt en språkarbeider/språklærer.

3) Forlenget søknadsperiode for barnehager med stabile forhold.

Flere barnehager har fått tildelt samme tilskudd til samisk barnehage eller samisk avdeling år etter år. Vi foreslår at samiske barnehager og samiske avdelinger i fast drift, kan søke grunntilskudd til kulturformidling og språkarbeid og tilskudd til språkarbeider for en flerårsperiode, med årlig rapportering og plikt til å melde fra om endringer, som har betydning for tildeling av tilskudd. Vårt forslag er at søknaden gjelder for en treårsperiode. Vi ser også for oss at en slik ordning vil kunne minske arbeidsbelastningen for Sametinget, og bidra til redusert saksbehandlingstid.

Oversikt over foreslått ny tilskuddsordning

Vi vil i det følgende ta for oss hvert enkelt tilskudd og beskrive forslag til endringer i kriterier for å kunne søke og få tilskudd, så vel som forslag til endringer i søknads- og rapporteringskriteriene. Først vil vi imidlertid gi en samlet presentasjon av tilskuddsordningen slik vi ser for oss at den vil kunne være dersom våre anbefalinger tas til følge. Vi vil ikke kommentere tabell 10 nærmere her, men vise til omtalen av hvert enkelt tilskudd som kommer etterhvert.

Tabell 10 Forslag til ei justering av Sametingets tilskuddsordning til barnehager. En oversiktlig presentasjon av anbefalte tilskudd.

Forslag til ny tilskuddsordning	Tildelingskriterier	Fordelingskriterier	Søknad og rapportering
Grunntilskudd til samisk kulturformidling og språkarbeid i samisk barnehage <i>(NOE ENDRET)</i> Dette foreslår vi erstatter tidligere Tilskudd samisk barnehage og til samisk avdeling i norsk barnehage.	Barnehage eller avdeling som har vedtektsfestet at driften bygger på samisk språk og kultur. Barnehagen (evt. avdelinga) skal ha samisktalende ansatte med aktiv språkbruk	Fordeles flatt ut fra objektive kriterier slik som i dag. Tildeles ut fra antall samiske avdelinger. Midlene brukes som nå relativt fritt ut fra barnehagens ønsker	Søknaden kan gjelde for flere år av gangen. Mulighet til differensiering slik at samisk avd. eller barnehage med mer usikker drift må søke oftere, enn mer stabile samiske barnehager. Pliktig til å melde fra om reduksjoner i antall ansatte med aktivt samisk språk. Årlig rapportering inkl. regnskapsoversikt.
Tilskudd til samisk språkarbeider i samisk barnehage (inkl. samisk avdeling) <i>(NYTT)</i>	Barnehager eller avdeling som har vedtektsfestet at driften bygger på samisk språk og kultur. Språkarbeider kommer på toppen av ordinær bemanning. Språkarbeider har gode språkkunnskaper og samarbeider tett med pedagogisk ledelse	Tilskuddet er behovsprøvd og skal fordeles for å styrke innsatsen der forutsetningene for barnas språklæring er dårligst. For tildeling til en barnehage må følgende vurderes: Det samiske språkets stilling i seg selv, språkets stilling i lokalsamfunnet/ kommunen, og til sist ut språkets stilling blant foreldre.	Søknaden gjelder for flere år av gangen Ny behovsvurdering f.eks. hvert 3. eller 4. år. Barnehagen plikter å melde fra om endringer som har betydning for tildelinga. Årlig rapportering på dette tilskuddet integreres med rapportering på grunntilskuddet.
Tilskudd til barnehager med tilbud om samisk språkopplæring <i>(JUSTERING)</i>	Norske barnehager med språkopplæring til enkeltbarn eller barnegrupper. Samiske barnehager (inkl. avd.) kan få tilskudd til språkopplæring for barn med annen samisk språkbakgrunn enn driftsspråket. Barnehagen har	I utgangspunktet en fast sum, men med mulighet til behovsvurdering ut fra antall barn og alderssammensetning.	Søkes og rapporteres årlig som nå.

Forslag til ny tilskuddsordning	Tildelingskriterier	Fordelingskriterier	Søknad og rapportering
	ansatt eller knyttet til seg samiskspråklig personell.		
Tilskudd til prosjekt og utviklingsarbeid (SOM NÅ, NOE INNSTRAMMING)	Fortrinnsvis til barnehager med et samisktilbud. Til «samisk infrastruktur» og til utviklingsarbeid	Tilskuddet beregnes på grunnlag av søknad og prosjektbeskrivelse og evt. årlige prioriteringer.	Det søkes og rapporteres på hvert enkelt prosjekt som nå.
Tilskudd til pedagogisk materiell, leker og læringsressurser (SOM NÅ)	Barnehager i samarbeid med forlag og fagmiljøer kan søke denne ordninga.	-Tilskuddet beregnes på grunnlag av søknad og prosjektbeskrivelse	Det søkes og rapporteres på hvert enkelt prosjekt som nå.

6.1 GRUNNTILSKUDD TIL SAMISK BARNEHAGE

Dette tilskuddet er tilnærmet likt dagens tilskudd til samiske barnehager og til samisk avdeling i norsk barnehage. Det vil fungere som et grunntilskudd som skal gjøre de samiske barnehagene/avdelingene i stand til å formidle et samisk innhold på en god måte og således gi samiske barn et barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur. Målet med tilskuddet er altså å bidra til kulturformidling og tilrettelegging for samisk språklæring. Det er viktig at alle barnehagene får gode forutsetninger for å la barna ta del i tradisjonelle arbeidsprosesser og ulike aktiviteter som styrker samisk identitet og språkutvikling.

Formål

- Til kulturformidling og tilrettelegging for språklæring

Kjennetegn og kriterier

- Barnehagene beholder stor frihet til å prioritere bruk.
- Flat fordeling basert på antall avdelinger med samisk språk.
- Send inn årlig rapport inkl. regningsoppsett som viser bruk innafor definerte kategorier.
- Informasjonsplikt ved endringer i ansettelse av samiskspråklige.
- Periodevis ny formell søknad, for eksempel hvert 3. år. Det kan vurderes å gi tilsagn for ulikt antall år ut fra stabiliteten i samisktilbudet i de ulike samiske barnehagene/avdelingene.
- Søknad om høsten og tilsagn i januar.

6.2 FORSLAG OM BEHOVSPRØVD TILSKUDD TIL SPRÅKARBEIDER

Rapporten har dokumentert at forutsetningene for formidling og styrking av samisk språk, kultur og identitet er langt bedre noen steder enn andre. Vi har sett at gode indre forutsetninger i form av språk- og kulturkompetanse hos de ansatte gjerne følger gode ytre forutsetninger med hensyn til barnas språkstøtte i hverdagen utafor barnehagen. Forskjellene er særlig store når det gjelder språkkomponenten. Norsk vinner i stor grad som barnas bruksspråk i de fleste barnehagene. Samisk synes å være barnas hovedspråk bare i barnehager der det store flertallet snakker samisk hjemme og de ansatte har førstespråkkompetanse. Behovet for tilskudd til språkarbeider varierer derfor.

Det ytre presset på samisk språk er sterkt uansett hvor en befinner seg. Det er derfor veldig viktig at også samiskdominante barnehager har et stort fokus på samisk språkutvikling, noe vi også så gode eksempler på. Forutsetningene for å gjøre dette vil imidlertid være godt sikret ved hjelp av grunntilskuddet, selv om dette trolig vil måtte reduseres noe. For det vi har kalt tospråksbarnehager kan et eget tilskudd til språkarbeider derimot være utslagsgivende for å oppnå at barna tilegner seg samisk språk, og derigjennom får et likeverdig barnehagetilbud.

Vi så en klar sammenheng mellom barnas språkstøtte utafor barnehagen og barnehagens vektlegging av å ha en egen språkarbeider. For et par av tospråksbarnehagene var behovet ikke så stort siden alle de ansatte hadde god samiskspråklig kompetanse og flertallet av barna i hvert fall hadde noe språkstøtte, om ikke i hjemmet, så i lokalmiljøet. Her ble det ikke vurdert som essensielt å ha en språkarbeider, selv om det ble vist til positive erfaringer med å ha det. I de øvrige barnehagene der forutsetningene er svakere, har vi sett at det arbeidet språkarbeideren gjør med ungene, ansees som svært viktig for at ungene skal lære samisk, og særlig for å få barna i tale på samisk.

Dagens tilskudd til samisk barnehage/avdeling har gitt barnehagene muligheten til å hente inn en ekstra språkressurs for å styrke språkarbeidet i barnehagen, men behovet for ekstra språkstimulering ved hjelp av en språkarbeiderstilling oppleves i mange tilfeller som større enn det særtilskuddet gir rom for. Flere informanter pekte på at størrelsen på tilskuddet har stått stille over mange år, og at stillingsprosenten man kan få for pengene, dermed er blitt redusert. Flere barnehager har funnet ulike måter å utvide stillinga på for å få mer tid i barnehagen med språkarbeider enn det særtilskuddet alene gir rom for. Dette reflekterer nettopp at barnehagene har ulike behov, og at det kreves en større innsats i noen barnehager enn i andre for å oppnå at barna tilegner seg, bevarer og utvikler sitt samiske språk.

For å bøte på de problemene vi her har vist til, og for å sikre et mer likeverdig barnehagetilbud for samiske barn i ulike deler av Sápmi (på norsk side), anbefaler vi Sametinget å opprette ett nytt tilskudd. Tilskudd til språkarbeider i samisk barnehage (inkludert samisk avdeling i norsk barnehage), bør være behovsprøvd. Det bør gis som et fast tilskudd som gir forutsigbarhet for den ansatte og barnehagen, og som derfor bidrar til bedre rekruttering og stabilitet i disse stillingene. Det vil også redusere styrer/barnehageeiers belastning med å stadig måtte lete etter og søke på tilleggsfinansiering for å få finansiert en stillingsprosent som de mener er nødvendig for å kunne gi et samisk språktilbud som kan

fungere som grunnlag for at barn uten språkstøtte i hjemmet skal kunne gå videre med samisk som førstespråk i skolen. Vi anbefaler derfor at tilskuddet ansees som en fast støtte så lenge forholdene ikke endrer seg nevneverdig. Under følger en nærmere spesifisering av tilskuddet slik vi mener det vil være hensiktsmessig å utforme det:

Formål:

Å gi barnehager der forutsetningene for barnas samiskspråklige utvikling er utfordrende, en mulighet til å ansette en språkarbeider på toppen av ordinær bemanning slik at barnehagen kan bidra til språkrevitalisering og språkbevaring.

Kjennetegn og kriterier

- Tilskuddet tildeles ut fra behov.
- Tilskuddet bør ha karakter av å være fast, selv om behov kan endres slik at det til tider må gjøres nye vurderinger.
- Språkarbeideren skal komme på toppen av ordinær bemanning/gi økt personaltetthet.
- Søknad sendes inn for et visst antall år av gangen, og barnehagene må da legge med en tydelig språkplan der barnehagens språkarbeid og språkarbeiderens rolle framgår.
- Tilskuddet bør rapporteres hvert år sammen med særtilskuddet.
- Barnehagen plikter å melde fra om relevante endringer av betydning.

Bruken av tilskuddet

Tilskuddet skal per definisjon gå til å ansette en person på toppen av ordinær bemanning slik at personalet kan gi et sterkere språktilbud enn det de ellers makter. I vårt datamateriale så vi at flere barnehager valgte å ha en språkarbeider som bare jobbet med språket og således hadde en noe annen rolle enn de andre ansatte. I ett tilfelle inngikk imidlertid tettere bemanning uten en særskilt stillingsinstruks, mens en annen barnehage trakk inn "adja" og "akho" (besteforeldre) som språkressurs i barnehagen, finansiert via prosjektmidler. Basert på internasjonale erfaringer med språkrevitalisering via barnehagen, ønsker Sametinget å fremme språkreibesmetodikk for å styrke språklæringa i barnehagen. Dette fokuset støtter vi, og vi mener at et behovsprøvd tilskudd til språkarbeider er en svært hensiktsmessig måte å fremme denne tilnærminga på. Språkreibesstilnærminga krever en tettere oppfølging av barna enn normalt, og dette krever større personaltetthet enn det en ellers har i barnehagene.

Selv om vi har sett mange fordeler med at språkarbeideren har en egen stillingsinstruks, kan det være grunn til å tillate litt ulike løsninger i barnehagene, der også de ansattes språkkompetanse osv. kan tas med i betraktning. Språkreibes krever uansett en sterk bevissthet fra alle de ansatte og foreldre, og det er fint om Sametingets barnehageseksjon kan få styrket sin rolle som veiledere og utviklingsagenter ved at tilskuddsforvaltninga gjøres mer effektiv via mer faste tilskudd.

Om behovsvurdering

Den største utfordringa med dette foreslåtte tilskuddet er utarbeiding av retningslinjer for vurdering av behov. Poenget er at barnehager der barnas forutsetninger for å lære samisk språk er relativt svake, skal gis forutsetninger for å sette inn ekstra innsats for å støtte barnas språkutvikling. Fra forrige kapittel så vi at likeverdigheten kan vurderes på ulike nivå. Sørsamisk og lulesamisk er særlig truede språk som må prioriteres for at språkene i seg selv

skal kunne overleve. Språkenes stilling står svært ulikt i ulike lokalsamfunn, samt at det kan være noe ulike behov mellom barnehager i samme kommune ut fra sammensetninga av foreldregruppa der én barnehage kan rekruttere barn fra familier med mer språkstøtte enn andre. Alle disse faktorene må tas med i betraktning ved behovsvurdering. Det er viktig at behov tilgodesees, samtidig som godt arbeid og gode resultater ikke straffes med kutt, men heller ansees som eksempler på arbeidsmåter som andre kan lære av. Behovsvurderinga kan være noe krevende, men Sametingets oppfølging med besøk i barnehagene kan bidra til felles forståelse av behov samt samtidig som det gir mulighet til veiledning i prosessene som skjer i barnehagene.

6.3 TILSKUDD TIL SAMISK SPRÅKOPPLÆRING I NORSKE BARNEHAGER

Barnehagealderen er den alderen der barnas språkutvikling er sterkest. Ifølge informanter i denne undersøkelsen hadde selv et svært begrenset språkopplæringstilbud en positiv effekt på barnas mottakelighet for samiskopplæring i skolen. Barna får inn en forståelse av samisk språk som noe naturlig og de blir vant til lyder og strukturen i språket. Derfor er det særdeles viktig at Sametinget viderefører muligheten til å søke om tilskudd til samisk språkopplæring i norske barnehager for barn som ikke har tilgang til en samisk barnehage/avdeling.

Tilskudd til språkopplæring har inntil i år gått til å ansette en språkarbeider/språklærer, men vi har sett at barnehager ikke alltid greier å få tak i noen som kan gjøre jobben. Dette skyldes en kombinasjon av at for få har den nødvendige kompetansen, og blant de som har den, så kan stillinga være lite attraktiv. Vi anser det derfor som positivt at ordlyden i kriteriet for å få tilskudd til språkopplæring nå er noe endret i forhold til tidligere. For å få tilskuddet må barnehagen enten ha en samiskspråklig ansatt, eller ha knyttet til seg samiskspråklig personell. Vi tolker denne endringa som en åpning for at barnehager kan bruke tilskuddet til å leie inn én eller flere ulike personer for å jobbe med samisk språk dersom de ikke kan få ansatt en fast språkarbeider. Dette kan være en forelder, en lærer, en person fra et språksenter eller en annen ressursperson som ikke har mulighet eller lyst til å stille fast, men som kan bidra mer sporadisk eller på annen måte støtte opp under de ansattes arbeid med samisk språk og kultur. Dette er ikke en optimal løsning, men det kan gjøre det mulig å gi et visst samiskspråklig tilbud der en ellers ikke kan få det til.

For å gjøre jobben som språkarbeider mer attraktiv, har vi vært inne på at det er en fordel om barnehagen kan tilby en full stilling. Det er også en fordel for barnas språkopplæring å ha daglig kontakt med samisk språk. Å oppmuntre barnehagene til å søke etter og prioritere samiskspråklig ansatte i ordinære stillinger, er derfor en måte å rekruttere språkarbeidere på. Der en får ansatt en samiskspråklig person i ordinær stilling i en norsk barnehage, bør tilskudd til samisk språkopplæring kunne brukes for å frikjøpe denne fra ordinær tjeneste deler av tida, slik at han eller hun kan fokusere utelukkende på språkopplæring og tilrettelegging for denne i deler av stillinga si.

Utafor samisk distrikt skal kommunene «legge forholdene til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur» (Barnehagelovens § 8). Det er viktig at barnehagene forstår og tar inn over seg dette ansvaret, samtidig som man gjør tilskuddet til samisk språkopplæring fleksibelt nok til å tillate ulike former for organisering av språkopplæringa slik at flest mulig kan få det. Vi anbefaler derfor å videreføre den oppmykninga som har

vært, og til at man kanskje kan bli enda mer fleksibel i forhold til hvordan barnehagene kan tilrettelegge for samisk språkstimulering. Det kan for eksempel være hensiktsmessig at noe av tilskuddet kan brukes til å støtte en ansatt som ønsker å ta et samiskkurs, ikke minst siden kommunene utafor samisk språkområde ikke er forpliktet til å støtte slik kompetanseutvikling. Ikke minst dersom en har en ordinært ansatt med samisk språkkompetanse, bør det også kunne være mulig å bruke noe av tilskuddet til språkopplæring til for eksempel innkjøp av materiell eller leker som vil kunne støtte opp under barnehagens språkarbeid.

Fylkesmannen i Nordland har kjørt kompetanseheving i samisk språk og kultur for alle kategorier barnehageansatte i lule- og sørsamisk område. Der har de sett en positiv utvikling i forhold til ønske om deltakelse og samiske foreldres ønske om et samisktilbud i barnehagene. Denne type innsats er viktig for å støtte opp under arbeidet med samisk språk og kultur for samiske barn som ikke går i samisk barnehage/avdeling. Norske og samiske ansatte (i norske barnehager) som har deltatt, har fått større trygghet til å skape et samisk innhold i barnehagen. Dette, og tilsvarende type kompetanseheving, kan bidra til at samisk og ikke-samiskspråklige ansatte i barnehagene får forutsetninger for å bidra til samisk begreps- og kulturlæring gjennom praktisk opplæring og øving i sanger, samiske leker, eventyr osv.

Formål

Å gi norske barnehager muligheten til å gi samiske barn et samisk språk- og kulturtilbud i barnehagen med vekt på språkutvikling.

Kjennetegn og kriterier

- Brukes til å ansette språkarbeider eller på annet vise knytte til seg samiskspråklige personer for å få på plass et alternativt språktilbud
- Også mulig å bruke til å gi ansatte kompetanseheving i samisk språk eller til innkjøp av materiell som kan styrke språkopplæringa.
- Et fast grunnbeløp, men mulighet til oppjustering ut fra størrelse og sammensetning av barnegruppe og evt. kompetanseheving.
- Søknad sendes inn hvert år, og underbygges med plan for bruk. Årlig rapportering må godkjennes før innvilgelse av nytt tilskudd.

6.4 TILSKUDD TIL PROSJEKT OG UTVIKLINGSARBEID

I løpet av perioden 2011-2013, økte antall søknader og innvilgede prosjekt betraktelig. Vi har sett at tilskuddene brukes til infrastruktur (utearealer o.l.) med tanke på utvikling av språkarenaer, til arbeid med foreldre og til mer direkte språktiltak. Vår anbefaling er at tilskuddsordninga videreføres, men noe av det arbeidet som i dag støttes, vil kunne gjøres innafor rammene for tilskudd til språkarbeider.

Prosjektorganisering ansees som særlig viktig for nyutvikling, og målet er at en deretter kan integrere nye tilnærminger inn i ordinært virke. I dag er utvikling av språkreirsmetodikk et prioritert område for dette tilskuddet, nettopp fordi Sametinget ser at det vil styrke effekten av tilskuddsordninga generelt om barnehagene klarer å jobbe mer i tråd med denne tilnærminga til språkrevitalisering.

I undersøkelsen har vi sett at barnehagene opplever at tilskudd til prosjekt nettopp gjør det mulig å bruke tid på planlegging og utvikling av opplegg og arbeidsmåter. Samtidig er det ikke alltid lett å videreføre aktiviteten i ettertid, ikke minst når gjennomføringa av aktiviteter kan kreve at en ansatt må konsentrere seg om få barn. Slik vi ser det, vil språkreirsmetodikken uansett kreve en forsterket personaltetthet i barnehagen, noe som nettopp er hensikten med det foreslåtte tilskuddet til språkarbeider. Med en ekstra samiskspråklig ressursperson ansatt, vil barnehagene også ha et bedre grunnlag for prosjekt og utviklingsarbeid innafor ordinær drift, noe som også kan inkludere visse tiltak rettet mot foreldre, så vel som for ansatte som trenger å styrke samisken sin.

Barnehager med et samisktilbud bør derfor også i framtida kunne gis støtte til prosjekt og utviklingsarbeid. Vi har sett at samiskspråklige arenaer og synliggjøring av det samiske er viktig for språkarbeidet i barnehagene. Vi anbefaler derfor at tilskuddsordninga fremdeles skal kunne gi støtte til investeringer i infrastruktur. Det vil alltid være behov for støtte til fokusert utviklingsarbeid som kan bidra til metodikkutvikling og til utarbeiding av produkter for språklæring som kan brukes av gjeldende og andre barnehager i framtida. De økonomiske rammene for dette tilskuddet kan imidlertid reduseres noe ved at mer enn tidligere kan gjøres innafor de to faste tilskuddene (grunntilskudd og tilskudd til språkarbeider).

Formål

Å gi barnehager med samisktilbud en mulighet til å søke om ekstraordinære midler til «samisk infrastruktur» og til pedagogisk utviklingsarbeid.

Kriterier

- Barnehagen har et samisk tilbud.
- Infrastruktur eller utviklingsarbeidet det søkes støtte til vil styrke barnehagens ordinære tilbud også på sikt.
- Etter søknad og med rapporteringskrav som i dag.

6.5 TILSKUDD TIL PEDAGOGISK MATERIELL, LEKER OG LÆRINGSRESSURSER.

Det siste tilskuddet i ordninga som Sametinget har for barnehager, går til pedagogisk materiell, leker og læringsressurser. Dette har vi i liten grad sett på, men vi vil anta at det er en fordel at tilskuddet nå er lagt inn under barnehageordninga. Det bidrar trolig til at det er lettere for Sametinget å følge med på utviklinga av læringsressurser for på hhv. barnehage og skolesektoren. I forhold til presentasjonen av tilskuddsordninga for barnehager i kap. 2, er det gjort en endring som gjør forlag eller fagmiljø til hovedsøker, mens det tidligere var barnehagene. Dette støtter vi også ut fra at forlag og fagmiljø trolig har bedre forutsetninger enn barnehagene til å følge opp og få slike prosjekt i havn.

Videreføres som i dag, men se forslag under neste avsnitt.

6.6 ANDRE FORSLAG

På bakgrunn av dette evalueringsarbeidet vil vi benytte anledningen til å komme med noen andre forslag til Sametingets videre arbeid med å gi samiske barn et kvalitativt godt og likeverdig språktilbud. Våre forslag er følgende:

- Utrede muligheten for språksamlinger for barnehagebarn i norskspråklige miljø/norske barnehager.

I og med at mange samiske barn bare får et begrenset samisk språktilbud i barnehagen, eller fullstendig mangler et samisktilbud, anbefaler vi at Sametinget utreder mulighetene til å opprette tilskudd til å arrangere språksamlinger for denne aldersgruppa. Det vil trolig være vanskelig å fullfinansiere slike, men vi tror det vil være verdt et forsøk å få til en delfinansiering.

Målet med ei slik samling vil være at samiske barn og foreldre som i liten grad er i et samisk miljø til vanlig, kan få muligheten til å treffe andre innafor rammene av et pedagogisk tilbud. Den beste effekten av en slik samling vil være om både ansatt i barnehagen og foreldre og eventuelt søsken kan stille. En ansatt i barnehagen vil trolig måtte få alle utgifter dekt, selv om kommunen muligens kan overtales til å ta deler av byrden ut fra deres forpliktelser i Barnehagelovens § 8. Barnehageansatte vil kunne få viktige innspill til videre oppfølging i barnehagen og utveksle erfaringer.

Samlingene kan utvikles som en slags leir med aktiviteter som barn og voksne kan ha glede av å delta på sammen, og som foreldre vil kunne prioritere for egen og barnas språklæring. Kanskje kan samlingene legges i forbindelse med høst- eller vinterferie eller i forkant og etterkant av sommerferien.

- Sametingets barnehageseksjon gis gode forutsetninger for å bidra til metodikkutvikling i barnehagene.

Dette vil kreve tilstrekkelig med kapasitet og kompetanse i barnehageseksjonen og kan innebære behov for ressurser til å utarbeide en samlet strategi for metodikkutvikling med språkreir som utgangspunkt. Den omlegginga av tilskuddsordninga som vi har anbefalt, mener vi vil vri forvaltninga av tilskuddsordninga i en mer faglig heller enn byråkratisk retning slik at forholdene vil ligge bedre til rette for oppfølginga av en slik strategi.

- Innkjøpsordning for samiske leker.

Når det gjelder pedagogisk materiell, leker og læringsressurser, anbefaler vi ut fra funn i denne undersøkelsen at det opprettes en innkjøpsordning eller liknende for barnehagene, og/eller at det opprettes en liste/database over produsenter/duodjiutøvere som kan lage ulike typer leker. Dette er noe som etterlyses av barnehagene for å gjøre det lettere og mindre tidkrevende å få tak i leker og for å kunne få til gode avtaler om en del produkter.

- Vurdere om tospråklighetstilskuddet Sametinget gir til forvaltningskommunene for samisk språk i større grad kan brukes til styrking av språkarbeidet i opplæringssektoren.

Det er viktig at tospråklighetstilskuddet ikke går til ordinær drift i barnehagene. Ut fra våre erfaringer, mener vi imidlertid at det kan være hensiktsmessig å vurdere om noe kan gjøres med retningslinjene for tospråklighetsmidlene slik at kommunene i framtida kan bruke av disse for å bidra til barns samiskspråklige utvikling i barnehager og skoler.

6.7 AVSLUTNING; EN STØRRE POTT, ELLER BARE EN NY FORDELING?

Når overføringa av samisk språk i heimen er såpass utsatt som den er, blir barnehagen og skolens rolle særlig viktig. Barna er i barnehagen de årene språkutviklinga går på sitt raskeste. Barnehagen gis også et mer og mer tydelig opplæringsmandat. Som grunnlag for samisk i skolen, er barnehagen uvurderlig. En godt samisktilbud i barnehage og skole er nødvendig for å sikre de tre samiske språkenes framtid og for å innfri samiske barns rett til opplæring ut fra egen kultur og *i og på* sitt eget språk.

Vi har argumentert sterkt for at det bør gis et fast tilskudd til samisk språkarbeider i det vi har kalt tospråksbarnehager. I det ligger det at disse barnehagene bør få et tilskudd som gir rom for en hel eller tilnærmet full stilling som språkarbeider. Vi har også anbefalt en noe løsere praksis med hensyn til tilskudd til språkopplæring i norske barnehager, noe som kan føre til at noen flere barnehager får et slikt tilskudd. Dette betyr at, om den økonomiske potten blir som før, så må det strammes inn andre steder. Vi har argumentert for at tildelinger til prosjekt- og utviklingsarbeid kan reduseres en del siden mange språktiltak som det i dag søkes støtte til, vil kunne gjennomføres innafor rammene av en språkarbeiderstilling. Dette vil likevel utgjøre relativt lite. Et behovsprøvd tilskudd til språkarbeider vil nok derfor måtte dekkes inn ved at satsen for grunntilskuddet til samiske barnehager/avdelinger vil måtte settes lavere enn dagens tilskudd til samiske barnehager/avdelinger.

Samtidig har vi dokumentert at tilskuddet til samiske barnehager/avdelinger er viktig i barnehagenes arbeid med kulturformidling. Vi mener derfor at Sametinget har gode argumenter for å jobbe for å få økte rammer til tilskuddsordninga slik at samiske barn kan få et mer reelt likeverdig barnehagetilbud, både i forhold til norske barn og mellom samiske barn bosatt i ulike deler av landet og tilhørende ulike samiske språkgrupper. Kanskje kan en tenke seg en språkreismodell som utløser statlige midler. Denne kunne knyttes til en avklart metodikk bygd på positive erfaringer med språkrevitalisering og språkovertøring under utfordrende forutsetninger i andre land, samt positive erfaringer herfra.

REFERANSER

- Asplan Viak (2010): *Evaluering av Sametingets tilskudd til samiske barnehager*.
- Analysegruppa for samisk statistikk: *Samiske tall forteller 5* (2012) og *Samiske tall forteller 6* (2013) Kautokeino: Sámi allaskuvla.
- Baker, C. (2001) *Foundations of Bilingual Education and Bilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Balto, A. (1997) *Samisk barneoppdragelse i endring*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Bernstein, B. (1977) *Class, Codes and Control, Vol.3*. London: Routledge and Kegan Paul.
- FousyTube 2015
<https://www.facebook.com/FouseyTUBE/photos/a.172264336176101.43049.138502882885580/689149761154220/?type=1&theater>
- Hoëm, A. (1976) *Makt og kunnskap*. Universitetsforlaget.
- Kunnskapsdepartementet (2006): *Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver*.
- Kunnskapsdepartementet (2006): *Temahefte om samisk kultur i barnehagen*
- Lov om barnehager (1995)
- Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (1989)
- Nygaard, V, Balto, Á.M.V, Solstad, M. og Solstad K.J. (2012) *Evaluering av samiske språksentre*. Alta: Norut Alta Rapport 2012:6
- Patton, M.Q. (1987): *Qualitative Evaluation Method*. London: SAGE.
- Sametinget (2012): *Veileder for tilskuddsordningene til barnehager med samisktilbud*.
- Sametinget (2013): *Sametingsmelding om samisk barnehagetilbud*.
- Rasmussen, T. (2013) *"Go ealáska, de lea váttis dápmat"* PhD-avhandling, Universitetet i Tromsø.
- Sametinget (2012) *Rapport om kartlegging av samiske leker og pedagogisk materiell i barnehager med samiske barn*.
- Sametinget (2012) *Veileder for tilskuddsordningene til barnehager med samisktilbud*.
- Sametinget (nåværende) *Regelverk for tilskudd til samisk barnehagetilbud*.
- Sametinget (2013) *Sametingsmelding om samisk barnehagetilbud*.
- Sametingets budsjett (2014, 2012, 2013, 2014 og 2015)
- Sametinget (2014): *Samiske tall forteller 7*
- Smith, Linda Tuhiwai (1999) *Decolonizing Methodologies. Research and Indigenous Peoples*. London: Zed Books Ltd.
- Solstad, K.J. (red.), Balto, Á, Nygaard, V., Josefsen, E. og Solstad, M. (2012) *Samisk språkundervurdering 2012*.
- Solstad, K.J. (1978) *Riksskole i utkantstrøk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Solstad, K.J. (1997) *Equity at Risk*. Oslo: Scandinavian University Press.
- Solstad, K.J. (2010) *Fra plan til praksis: Erfaringer med Kunnskapsløftet Samisk*. Bodø: Nordlandsforskning (NF-rapport nr. 6/2010)
- Solstad, K.J., Balto, Nygaard, Josefsen og Solstad, M (2012) *"Samisk språkundervurdering 2012"*. Bodø: Nordlandsforskning (NF-rapport nr. 7/2012)
- Solstad, M. (2010) LK06S for lulesamisk språkgruppe i *Fra plan til praksis: Erfaringer med Kunnskapsløftet Samisk*. Bodø: Nordlandsforskning (NF-rapport nr. 6/2010)
- Solstad, M. (2012) "Kvantitativ analyse" i *Samisk språkundervurdering 2012*. Bodø: Nordlandsforskning (NF-rapport nr. 7/2012)
- Thomas and Collier (1997) *School effectiveness for Language Minority Students*. Washington D.C.: The George Washington University.

- Storjord, M. H. (2005) "Samiske barnehagers historie i Norge" i *Barn* nr. 4 2005:37-52.
- Storjord, M.H. (2008) *Barnehagebarns liv i en samisk kontekst. En arena for kulturell meningsskaping*. Dr.Philos avhandling. Universitetet i Tromsø, institutt for pedagogikk og lærerutdanning.
- St.meld. 41 Kvalitet i barnehagen (2008-2009)
- Todal, J. (2007) *Samisk språk i Svahken sijte*. Diedut 1/2007
- Todal, J. (2012) "Samisk språk i barnehage og skule 2011/12" i *Samiske tall forteller 5*. Sami allaskuvla og Norden.
- Utdanningsdepartementet (2006) *Forskrift for rammeplan for barnehagers innhold og oppgaver*. (Forskriftsendring 2011)

* Offentlige publikasjoner er å finne i sin helhet på Internett ved å søke på tittel.

VEDLEGG 1: INTERVJUGUIDE

*Intervjuguiden oppgir tematiske områder som vil bli berørt under intervjuet med ulike informantgrupper. Den er veiledende og vil måtte tilpasses lokalt til kontekst og informant.

Intervjuguide til styrer og barnehageeier

Type barnehageeier?

Kommunens beliggenhet og samisk tilstedeværelse i kommunen?

I hvilken grad er samisk befolkning, språk og kultur synlig i kommunen?

Hva lå til grunn for opprettelsen av et samisk tilbud til samiske bh-barn?

Hva slags samisktilbud har barnehagen(e)?

Hvor mange barn får et tilbud og hvordan er deres språklige forutsetninger fra hjem og lokalsamfunn?

Hvilken kompetanse har de ansatte i barnehagen på samisk språk og kultur? Rekruttering?

Hva er eiers rolle? Hvordan oppleves kommunens/og eller eiers engasjement?

Hvilken plass har det samiske i barnehagens vedtekter, strategier og årsplaner?

Hva gjør barnehagen/avdelingen "samisk", eller hva gjøres for at samiske barn i norsk barnehage skal få styrket sin samiske identitet?

Hvordan jobber barnehagen med samisk språk?

Hva gjør kommunen, barnehageeier og barnehageleder for å informere om og styrke samisktilbudet i barnehagen(e)?

I hvilken grad benyttes eventuelle tospråklighetsmidler for å styrke tilbud til samiske barnehagebarn?

Hvorfor søker dere Sametinget om støtte? Hva slags tilskudd søkes og hva søkes det midler til?

Hvilken rolle har kommunen, barnehageeier og barnehageleder i forhold til søknader om tilskudd fra Sametinget til barnehagen(e)?

Hvordan opplever dere Sametingets forvaltning av tilskuddsordningen?

Hvordan brukes tilskudd fra Sametinget? Synergier mellom ulike tilskuddsordninger?

Hvilken rolle spiller tilskuddene for det tilbudet samiske barnehagebarn får?

Hvilke utfordringer opplever dere i forhold til å kunne tilby samiske barn et adekvat samisktilbud?

Forslag til forbedringer i forvaltningen av tilskuddsordningen?

Får barnehagen tilskudd eller kompetanseheving fra andre enn Sametinget eller andre typer tilskudd fra Sametinget?

Deltar barnehagen/ansatte i noen slags former for nettverk eller kompetanseheving?

Betydning av dette?

Annet?

Intervjuguide til ansatte i barnehagen (ped. leder, assistent, språkarbeider/språklærer.

*Spørsmålene må tilpasses type barnehage

Egen språk- og kulturbakgrunn, utdanning og erfaring i barnehage?
Har barnehagen en samisk plattform og hvordan kommer den i så fall til uttrykk?
Hvordan er barnas språklige og kulturelle forutsetninger fra hjem og lokalsamfunn?
Hvordan bruker de ansatte samisk språk i barnehagehverdagen?
Hvordan bruker barna samisk?
Hva gjør barnehagen/avdelingen "samisk", eller hva gjøres for at samiske barn i norsk barnehage skal få styrket sin samiske identitet? Utfordringer?
Hvilke utfordringer opplever dere som ansatte i arbeidet med å gi et samisk barnehagetilbud?
Deltar barnehagen/ansatte i noen slags former for nettverk eller kompetanseheving?
Betydning av dette?
Forslag til tiltak som kan styrke tilbudet samiske barn i denne barnehagen får?
Kommentarer til tilskuddsordningene fra Sametinget?

Intervjuguide til foreldre til samiske barn med samisk barnehagetilbud

Antall barn du/dere har hatt med samisk tilbud i den aktuelle barnehagen?
Hvorfor ønsket dere samisk bh/samisk avd./ s språktilbud og hvordan var prosessen for å få et slikt tilbud?
Foreldres kompetanse i samisk? (førstespråk, andrespråk, forstår, prøver å lære o.l.?)
Bruk av samisk i familien?
Samisk språks stilling i lokalsamfunnet? Andre arenaer der barn hører og/eller bruker samisk?
Foreldre og barns tilknytning og tilhørighet til samisk kultur?
Hvordan opplever og vurderer du/dere barnehagens tilbud til ditt barn i forhold til å styrke barnets samiske språk og identitet?
Har du kjennskap til at barnehagen har drevet med prosjektvirksomhet eller utviklingsarbeid? Forslag til hvordan barnehagen kan videreutvikle sitt tilbud for i best mulig grad å gi samiske barn et tilbud som bygger på samisk språk og kultur og styrker barnas samiske språkutvikling og samiske identitet.
Hva slags språkopplæringstilbud ønsker du får ditt/dine barn i grunnskolen?

Rapporten gir ei framstilling av samspillet mellom barnehagenes indre og ytre forutsetninger for å gis samiske barn et barnehagetilbud som bygger på samisk språk og kultur og som styrker deres samiske identitet og språkutvikling. Den viser store variasjoner i barnas språkstøtte og de samiske språkenes styrke rundt om i lokal-miljøene. Mange barnehager fungerer som det vi har kalt tospråksbarnehager, dvs. at de voksne snakker samisk, mens barna i stor grad bruker norsk som kommunikasjonspråk. Basert på evalueringa anbefales Sametinget å opprette et behovsstyrt tilskudd for å styrke språkarbeidet i barnehager der språkstøtten i barnas omgivelser er svak. Dette vil være et viktig bidrag til språklig revitalisering, samtidig som et felles grunntilskudd kan sikre rammer for god kulturformidling. For samiske barn i norske barnehager, vil en viss oppmyking i kriteriene for å få tilskudd kunne gi flere barn et språkopplæringstilbud.

NORDLANDSFORSKNING
NORDLAND RESEARCH INSTITUTE

Postboks 1490
N-8049 Bodø
Norge

Tlf: +47 75 41 18 10
nf@nforsk.no
www.nordlandsforskning.no

